

**ЗБОРНИК РАДОВА ПОСВЕЋЕН
ПЕНТАЛОГИЈИ ДЕЈАНА СТОЈАНОВИЋА
СВЕТ У НИГДИНИ**

Удружење књижевника Србије
Посебно издање

ЗБОРНИК РАДОВА ПОСВЕЋЕН
пенталогии Дејана Стојановића

СВЕТ У НИГДИНИ

Уредио Миљурко Вукадиновић

Удружење књижевника Србије

УКС

Београд, 2017.

Наслов
Зборник радова посвећен пенталогји
Дејана Стојановића *Свет у нигдини*

Издавач
Удружење књижевника Србије

I издање

За издавача
Бранислав Вељковић

Уредник
Радомир Андрић

Лектура, коректура
Милан Лукић

Припрема за штампу
УКС

Штампарија
СаТЦИП, Врњачка Бања

Корице
Дејан Стојановић

ISBN 978-86-81537-84-8

*Ова књига резултат је Округлог стола одржаног у
Удружењу књижевника Србије 27. јуна 2017. године.*

РЕКЛИ СУ О *СВЕТУ У НИГДИНИ*

„*Свет у нигдини* је утопијска апсолутна књига Дејана Стојановића, дакле малармеовски апсолут, у неку руку. Апсолутна прича, или апсолутна књига, по Борхесу јесте књига пустиње. Пешчана, зрнасто недогледна и честично непребројна... У исти мах једна визија и химера. Зар управо то није разлог да жудимо за апсолутном књигом? *Свет у нигдини* Дејана Стојановића јесте, на његов начин, тај оваплоћени сан.“

—*Срба Игњатовић*

„Увек сам се питао, и поводом свог песничког стваралаштва, шта је то тотална песма... Може ли се петокњиже Дејана Стојановића назвати тоталном песмом, оном о којој сваки озбиљан песник сања, још од Хомера? Осетио сам неке такве импULSE приликом читања *Света у нигдини*. Ово је једна апсолутна песма, једног апсолутног мисаоног система који ради уздуж и попреко свих наших цивилизацијских наслеђа.“

—*Душко Новаковић*

„(*Свет у нигдини* нуди) радост спознаје због открића која завређују Нобела...“

—*Милан Лукић*

„Одавно нисмо имали, ако смо икада и били у прилици да се у српској поезији са тим уопште и сусретнемо,

песничку пенталогiju."

—*Душан Стојковић*

„Сан сваког песника јесте да напише своју велику, јединствену, свеобухватну књигу у којој ће на прави начин изнети све своје мисли и осећања што се јављају у дугим разговорима са светом. Под оним *свет* подразумевам све појавно и апстрактно што у језику постоји. Што је именовано и што се може именовати. Обимом замашна пенталогija Дејана Стојановића *Свет у нигдини* је покушај да се напише таква књига. Ово петокњижје о свету и светлости амбициозан је подухват.“

—*Братислав Р. Милановић*

„Пенталогija, односно петокњижје Дејана Стојановића *Свет у нигдини*, необичан је подухват у српској књижевности.“

—*Никола Маринковић*

„Песнички подухват, *Свет у нигдини* Дејана Стојановића, у овом тренутку је посебна појава у српском језику.“

—*Драган Коларовић*

„Мало је оваквих књига у српској књижевности.“

—*Иван Цветановић*

„[Објављивање *Света у нигдини* јесте) крупан датум у савременој српској поезији.“

—*Миљурко Вукадиновић*

„Постојан и доследан, Дејан Стојановић се свим својим круговањима у свету песништва као и филозофије, и увек нешто више од свега тога, остварио као мислећи човек непрекинуте стваралачке мисли. Од оног је стваралачког соја који делом доказује постојаност давно успостављеног јединства Мистика и Мага. Оног који пуно зна, који је, по Бели Хамвашу, Мистик, и оног другог, са именом Маг, који такође зна, али знање му је у функцији подстицаја, одраз порива да провири и у ону другу, мање знану или потпуно неистражену страну медаље до које првим погледом светлост не допире.“

—*Давид Кецман Дако*

„Аутор је дубоко зароњен у покушај проницања суштине свемира, те смисла постанка и трајања бића у њему. Трага за равнотежом и могућношћу успостављања хармоније у наоко неспојивим, дисхармоничним појавама и појмовима.“

—*Гордана Влаховић*

„Најновију књигу, *Свет у нигдини*, Дејан Стојановић нам приноси као духовну антологију. Ово је амбициозни поетско-есејистички пројекат у претежно филозофском, густом и слојевитом петокњижју о човештву као извору и ушћу свих видљивих и невидљивих светова. Рукопис је у иновативној, авангардној форми... Дејан Стојановић мудро и зналачки преплиће поезију и прозу, епско и лирско али и теоријско-критичко.“

—*Зорица Арсић Мандарић*

„Стојановићева наглашена контемплативност чини га особеним у савременом песничком творењу, једним од ретких који нема дилему око једнакости поезије и филозофије и неопходности њиховог ваљаног разумевања, колико и мудријег одгонетања значења речи, те његово трагање у песничкој књизи *Свет у нигдини* разумем као трагање за смислом елементарног опстанка у времену отуђеном, сурово стварном, загледаном у све и ништа.“

—*Видак Масловарић*

„Стојановићев песнички, прозни и драмски проседе представља у еминентном смислу дефиле основних појмова и егзистенцијалија човековог бивствовања, његове земаљске и космичке судбине. Реч је о слободи, Апсолуту, Богу, Ђаволу, хаосу, реду, истини, свету итд. Филозофско, религијско и песничко чине основно језгро у тумачењу и разумевању онтологије људског опстајања.“

—*Јово Цвјетковић*

САДРЖАЈ

МИЉУРКО ВУКАДИНОВИЋ	
<i>Увод – Дејан Стојановић: Свет у нигдини</i>	11
СРБА ИГЊАТОВИЋ	
<i>Оваплоћени сан Дејана Стојановића</i>	17
ДУШАН СТОЈКОВИЋ	
<i>Песме и есеји о дубокој висини Дејана Стојановића</i>	23
НИКОЛА МАРИНКОВИЋ	
<i>Гностицизам у пенталогји</i>	
<i>Свет у нигдини Дејана Стојановића</i>	41
ГОРДАНА ВЛАХОВИЋ	
<i>Приступ у мисаони свет Дејана Стојановића</i>	53
ЗОРИЦА АРСИЋ МАНДАРИЋ	
<i>Биће као космички пројекат Творца у петокњижју</i>	
<i>Свет у нигдини Дејана Стојановића</i>	63
МИЛАН ЛУКИЋ	
<i>Симболика Великог и Малог Неба Дејана Стојановића – нека од могућих значења</i>	77
ВИДАК МАСЛОВАРИЋ	
<i>Метафизички феномени у поезији Дејана Стојановића</i>	89

ДРАГАН КОЛАРЕВИЋ

Истраживач светлости (један угао читања)99

ДАВИД КЕЦМАН ДАКО

*Над немирним морем сна или: омеђен морем,
омеђен бескрајем /О лирско-мисаоном знаковљу
у поетици Дејана Стојановића/* 111

ДУШКО НОВАКОВИЋ

Дејан Стојановић – Свет у нигдини 131

ИВАН ЦВЕТАНОВИЋ

*Стилско понирање у Чаробну књигу или како
ослободити књижевност* 139

БРАТИСЛАВ Р. МИЛАНОВИЋ

Синтеза космогонија и песничких облика 149

ЈОВО ЦВЈЕТКОВИЋ

*Поетско-егзистенцијални мозаик
Дејана Стојановића* 159

ДЕЈАН СТОЈАНОВИЋ

*Настанак Света у нигдини
и поетички ставови* 165

Миљурко Вукадиновић

УВОД

ДЕЈАН СТОЈАНОВИЋ – СВЕТ У НИГДИНИ
пенталогичја: ОЗАР, СВЕТ И БОГ, СВЕТ У
НИГДИНИ, СВЕТ И ЉУДИ, ДОМ СВЕТЛОСТИ

Није уобичајено да аутор у једној књизи сабере необјављених пет књига и доведе их пред књижевно-критичку осматрачницу, многуогаону и стооку – на суочење... Памтим један усамљени пример (свој нећу да помињем!) кад је Душан Стојковић вишедеценијски тајнопис од седам песничких и прозних књига утегао у једну књигу... Међутим, своје поетички презахтевно петокњижје Стојановић је истурио као предложак за разговор који ће бити претворен у Књигу, тачније Зборник. Стојковићев случај је наишао – сем часних изузетака – на ћутање; овај видимо да неће. За то се постарао случај комедијант који је друго име за овај округли сто.¹ Нас толико овде и остатак до крупног броја петнаест знамо оно што и аутор зна да „безбројни путеви воде ка истини“ а књижевно-критичко сагледавање и тумачење ипак то подразумева, хтели ми

¹ Округли сто одржан у Удружењу књижевника Србије 27. јуна 2017. поводом објављивања пенталогичје Дејана Стојановића *Свет у нигдини*.

или не. Ипак, можда смели или „непромишљени“ аутор и не тражи истину већ можда свој поглед на нашу истину и наше читање...

А шта ми заправо радимо: претражујемо овај еп, овај „узбуркани лавиринт“ (ауторова срећно погођена синтагма), поетско-прозно-есејистички а поетички презахтеван. Ту смо да понудимо/приложимо читање петокњижја „у појединостима“ и укрштеној мрежи текстова негде и закривљеној и да дамо своју „муку са речима“ или како аутор вели „доказ“ читања, а он очигледно и природно касни за речима које му претходе... А нас више од света (може и са великим С како га почесто и у насловима понуђених књига аутор третира), нас више од Света занима „писани свет“. Његови обриси, перспективе, путеви унутра, његово лутање које – како нам изричито вели Стојановић – његово лутање нуди правац, јер нуди живот...

Сви смо дакле на корак од овог петокњижја где почесто наиђемо на тешко проходну шуму, на бројне рукавце за непредвиђено где нас чекају „изненађења и замке“, опет се испомажем ауторовим речником. Изненађује замашност овог пројекта и његова „успутна читљивост“ и поетско мишљење, уз ослон на сродну претходећу класичну епску и митолошку инспирацију и модерну литературу коју баштини, које има своје путеве и странпутице али и поетичке замке. Негде је клопка окренута не само ка читаоцима и тумачима већ лови и аутора, а он је од оних, како би то рекао маг српске поезије Настасијевић,

који „лове а уловљени“... Аутор има развијену свест о томе да „безброј поетика рађа безброј идентичних одливака“, да „мишљења умиру у поетикама, у песмама изгубљеним по опустелим градовима велике поетичке фантазмагорије“. То пише Дејан Стојановић у књизи *Свет и људи*, у поглављу-циклусу „Клопке“, у тексту „Фантазмагорија“, у жељи да да озбиљне наговештаје једне своје „поетичке фантазмагорије“ која има и своју лиричност, и своју драматику, своју стилизацију и престилизацију, своја „изненађења и клопке“, своју синусоиду, кривуљу уздаха и мисаоних открића, своје поетичке претече и своје претходеће песничко утемељење. Хоћу да кажем и покажем следеће: ово петокњижје није пало с неба. Прве песме, по ауторском упућењу, нотацији иза сваке књиге, сежу из касних осамдесетих, па добар део на преласку у овај век (1996–2001) и не мали број песничких и других текстова писан је 2007–2009, па и касније...

Кад уз то имамо на уму динамику објављених песничких књига и наслове, видимо својеврсну приближеност, сродност и дотицај са пређеним песничким путем Стојановића од 1993. (*Круговање*) а нарочито од серије песничких књига *Сунце себе гледа* из 1999. где је као и овде светлосна симболика један од кључева и писаног света и могућих изведених тумачења. Следећи наслов *Знак и његова деца* (2000) више је но индикативан. Знаци носећи овог подухвата би били Бог/Ђаво и Свет. Децу треба потражити у „изненађењима и клопкама“, а има их

поприлично. Пратећи наслови *Творитељ, Облик* (из исте године), уз *Плес времена* (2007) већ сведоче једно поетичко заокружење и једну добродошлу и успелу поетичку предрадњу за ово петокњижје чију поетичку срж размотавамо.

Пенталогија већ игром наслова нуди ако не јасно оцртан поетички оквир онда предочава извесније поетичке назнаке. Име бога, па *Свет и бог* (бог већ други пут), *Свет у нигдини* (други пут свет а нигдина место где бог постоји, где борави, креће се итд), *Свет и људи* (трећи пут свет), *Дом и свет* (дом, боравиште људи, а Светлост је реч која садржи и свет). Очито је Свет светлосна креација. Од ових поетичких чворова стиже се и до других али и иних поетичких знакова. Казао сам ово у духу чувене поетичке формуле Никите Станескуа категоријалних означања, „чворови и знаци“, која овде чинодејствује и може се путоказно и умесно употребити.

Посебну димензију епа чини његова полемичка димензија која природно проистиче из категоријалних дихотомија и поларизација Бог – Ђаво-Свет – Празнина и даљег категоријалног разлиставања и замршаја. Озар – један од богова као прво поглавље епа – само заоштрава визију и позицију хришћанског Бога. То је полемички акценовано. Аутор не признаје да Бог постоји у неколико светих књига и да је религијска догма. На линији ових поларизација и заоштравања аутор нуди мали философски трактат који је један од најузбудљивијих поетских и поетичких врхунаца овог модерног лирског пева. И поред тога што се

неки ставови, погледи и решења не поклапају са нашим искуствима и очекивањима, ми им не можемо оспорити храброст, специфичност па и оригиналност која радикалност подразумева...

У реализацији сложене лирске замисли коју представља ова Књига у малармеовском смислу речи аутор посебну пажњу посвећује версификацијском аспекту поетских форми. Аутор не преза ни од сонета. Дупли сонетни венац није само поетско искушење већ и ретко лирско постигнуће. Међутим, један од главних акцената на линији тражења не много коришћених форми у српској поезији карактерише овај аутентичан ауторски подухват, као што су рецимо виланела, а и бројни облици балада, газал и сл. облици које светска поезија баштини од десетог и дванаестог века а који су временом готово ишчилели....

Посебно је у спеву разуђена књижевна исказност: од поетског дискурса, кратке прозе, есејистичких-трактат партија, романијерских упадица што чини штиво читалачки захвалнијим али и захтевнијим јер доприноси извесној дигресивности (али је лек против једнолинијског излагања и монотоније)...

Ово су само неке од уводних назнака које ће допунити Дејан Стојановић, аутор који нас је овде сакупио, а тек сви ви који приступате дубинском читању.

27. јуни 2017, казано на Округлом столу у Француској 7.

Post scriptum

А сад следи текстуални преглед ставова, опажања, „суочења са Књигом“, директно-индиректно, заобилазно-прилазно (...), храбро, без околишања или са благом дистанцом, али готово једнодушно, свако из свог угла у заједнички многоугао књижевног сагледавања, са ставом да је у питању ретка књига-пројекат и да је у питању крупан датум у савременој српској поезији која аутора изводи на најживљу књижевну сцену ововремености.

Срба Игњатовић

ОВАПЛОЋЕНИ САН ДЕЈАНА СТОЈАНОВИЋА

Може зазвучати изненађујуће али држим да нас петокњиже Дејана Стојановића *Свет у нигдини* најпре суочава са питањем да ли је еп данас могућ, а потом и оним о томе какав је однос данашњег песника према епу. На прво могуће питање Стојановићев одговор је афирмативан и делотворан. Односно, не обраћа се он узалуд, већ самим почетком *Озара*, Хомеру. Хомер ваља да буде његов путовођа, мада ће му се касније, у истом својству, придружити Шекспир (а наћи ће се ту и Данте, и многи други).

Хомер је призван као оваплоћење читавог једног света – античког, дакако, али и путоказни рапсод. Поготову је епски певач онај који је заслужан за „паралелизам“ божанског и људског – узвишеног и овоземаљског.

Иста руководна амбиција видна је и у знатном делу певања Дејана Стојановића.

Епско, наравно, није замисливо без мита. И Стојановић, стога, настоји да буде поета-„митограф“.

Еп је незамислив без јунака-хероја. Исто важи и за мит.

Ко је, заправо, Стојановићев Озар?

Песник нам је помогао властитом дешифрирацијом.

Озар је анаграм, *мушки аналогон* Зоре.

Придодајем томе властито читавање, *лирско*, па Озара доводим и у везу с *озарењем*. Не морам да будем у праву, али нека то буде мој читалачки „удео“.

А зашто Шекспир?

Подсетићу, по сећању, на стихове румунског песника Марина Сорескуа о томе како је Шекспир *створио свет за шест дана...*

Уколико сам, уз помоћ Сорескуа, на добром трагу, онда је, и код Стојановића, Шекспир синоним „књижевног демијурга“, творитеља-створитеља читавог једног „човечанског света“. Али, наравно, ни тај свет није без присенака-примеса митског и легендарних играрија и игроказа.

Обратимо сада пажњу на нешто друго – на књижевну „архитектонику“ Стојановићевог петокњижја, на „структуру“.

Поједине књиге, делови петокњижја *Свет у нигдини*, могле би се именовати и као *спевови*. Појам је то који је у новије доба обично везиван с именом нашег Миодрaга Павловића.

И, као и код Павловића, „епска дисциплина“ певања у Стојановићевом случају већма нагиње интелекту и ерудицији но нечему што се обично подразумева под *лирским вреднотама*.

Биће да је то не само очекивано, него, на одређени начин, и логично. Јер – не заборавимо – реч је о замашним поступцима, о тзв. „дугом даху“ и, коначно, *конструктима* (у добром смислу те речи) који су

прожети филозофским набојем, често „силогистички“ устројени, подстакнути питањем о крајњем смислу и бесмислу бивања и света (поготову „смештеног“ у *нигдину*).

Када је већ тако поставио „ствари“, како даље гради наш аутор?

Гради – разграђујући, готово деструирајући, изнутра преобликујући (прекрајајући, трансформишући) зачето.

Отуда у књигама – „саставцима“ његовог петокњијжа – толика множина форми стиховања, али и (хотимично) сударање и сусретање стиха и прозног текста, стиха и записа, стиха и расправе, стиха и есејистичког зачетка, стиха и прозаиде, односно лирске епифаније.

Све то је, у ствари, „поприште“ на којем се сусрећу *два лика једног песника*: један одан веледу са другим оновременим и скептичним, опредељеним за фрагмент, исечак, атомизовану и дисперзивну слику света као саму супротност древној и митској, загубљеној целовитости.

Али сва ова формална а поготову смисаона противуречја имају своју улогу и дају допринос *изнутра* динамизујући читав захват; могло би се готово рећи и да формотворно „модернизују“ сам концепт.

По цену парадокса, приметиће скептик.

Да, управо по цену парадокса. Налазим да и то јесте један од ауторових наума: играти и на парадокс, *неговати га*.

У ризници светске литературе – без икакве жеље

за дословним повезивањима и поређењима – још један даљи „међаш“ комплексним наумима ове врсте могао би да буде Гетеов *Фауст*.

Жеља за коначним сазнањем/сазнањима?

Има и те жеље у нашег аутора.

На другој страни – певање у бесконачност/бесконачје.

Вреди се, тим поводом, споменути никад докончаних *Кантоса* Езре Паунда.

Као што је интелектуални *брид* хотимична „корекција“ (готово „суспензија“) лирског поја (сетимо се Т. С. Елиота).

Најзад, кад се већ испомажем аналогјама и њиховим присенцима: свест да и у маломе може да избива велико, карактеристика поетског концепта Васка Попе, незаобилазно се јавља и у Стојановићевом потхвату.

Већ је примећено – и то недвосмислено и нескривено јесте тако – да и овде, у *Свету у нигдини*, конкретно у књизи *Дом светлости*, постоји „зона контакта“ с *Малом кутијом* Васка Попе.

Стојановић свакако зна да осим великог у малом и осим Космоса са великим *к* постоји и космос малих ствари, обичан, људски, емоцијама почесто набијен, и у име те свести обелодањује у читавом познијем низу песама и властити лирски глас, лирску нит.

Комплексно певање, комплексан аутор, песник с великим распоном, са сложеним регистром нијанси може (или мора?) и то себи да омогући.

Како би и било другачије ако је *Свет у нигдини* – петокњиже засад доступно као јединствени поетски

кодекс умножен у малом броју примерака, управо за употребу ове распре чији смо учесници – утопијска *апсолутна књига* Дејана Стојановића, дакле малармеовски апсолут, у неку руку.

Парафразираћу, опет по сећању, Борхеса.

Апсолутна прича, или апсолутна књига, по Борхесу јесте *књига пустиње*. Пешчана, зрнасто недогледна и честично непребројна... У исти мах једна визија и химера.

Зар управо то није разлог да жудимо за апсолутном књигом?

Свет у нигдини Дејана Стојановића јесте, на његов начин, тај оваплоћени сан.

Душан Стојковић

**ПЕСМЕ И ЕСЕЈИ О ДУБОКОЈ ВИСИНИ
ДЕЈАНА СТОЈАНОВИЋА**

Одавно нисмо имали, ако смо икада и били у прилици да се у српској поезији са тим уопште и сусретнемо, песничку пенталогiju. Написао ју је, *склопио*, Дејан Стојановић и ево је пред нама. Чине је следећа остварења: *Озар, Свет и Бог, Свет у нигдини, Свет и људи* и *Дом светлости*. Насловљена и сама *Свет у нигдини*, по средишњој књизи унутар ње, необична је по много чему. Најпре, по томе што се не зауставља само на песмама, већ у себе укључује и сонетне венце, дупле сонетне венце, одавно ишчилеле песничке форме, песме у прози и мини есеје. Затим, и више него претходно, по томе што се, и не само условно, не само у рефлексивну, већ и у философску (а стално се, промишљајући књижевност, питамо постоји ли такво чудо) поезију смешта. Онда, по томе што је наслов средишње књиге пенталогije супротстављен онима које имају оне које га окружују. Бога у нигдини нема, као ни људи. Ако, којим чудом, и њега и њих у њој и има, онда ни нигдина није оно што је некада била и што би према дефиницији требало да буде. Или би, могуће је, Бог и људи били нешто друго од онога што се претпоставља

да су они некада били и да сада јесу. Или – а све је прилика како тако заправо и јесте – Дејан Стојановић гради свој филозофски и свој песнички свет по правилима које им он задаје. Сасвим особен, само њему својствен, што и јесте оно што би се од сваке врсне есејистике очекивало (износити своје ставове без освртања на оно што су други пре онога ко се у писање есејистичких штива упушта рекли или пливање њиховим идејама уз нос), а поезија Стојановићева, уз то што филозофска јесте, у не мањој мери, и есејистичкој поезији припада. Њу не „краси“ разграната метафорика ка којој су се и многи савремени песници, и страни и наши, не заборављајући оно што су песници романтизма чинили а што су вртоглаво, и максимално сасвим, ускомешали надреалисти – и буквално сјурили, већ пише, на први поглед, метафорама посну поезију у којој је мисао једнако важна, ако не и важнија, од емоција. Притом, већ и самим тим што песник заступа мисао која се у старту не братими са оном коју су претходници већ заступали, мисао која његовим песништвом влада, острашћена сасвим властитим полазиштем, постаје – опет парадоксално – метафорички заошијана мисао: мисао која у себи садржи све оно ка чему метафора стреми. Пет књига Стојановићеве пенталогije граде поетски храм који има свој темељ и има своје куле, који је *дом светлости* (не сме се сметнути с ума да је по нашем аутору мрак извор светлости, да се тамно и светло не дају разлучити), истовремено у *нигдини* која је и

божје (не сме се, такође, сметнути с ума како је у Богу и ђаво, те је тешко – и непотребно – одређивати шта би могло бити лице а шта наличје) и човечје станиште, где је сваки човек у исти мах и читав свет, и по ономе што чини и по ономе што не чини, једнако као што се и читав свет на једног јединог (све)човека своди. Када о свету пише, Стојановић подсвесно не заборавља шта је о тој речи велики Лаза Костић прибележио у *Основама лепоте у свету*. Костићу је свет исто што је и светлост. Светлост можемо довести у везу и са светошћу. Оно без чега на земљи живота нема јесте, и никако успутно, оно што духовношћу зрачи. Имамо светост светлости која сама духовне зраке на све стране разастире. Када Стојановића читамо, подсвесно призовемо и Доментијана, по Ђорђу Трифуновићу – *песника светлости*.

Прва књига пенталогije *Озар* почиње двама песмама о Хомеру. Прва је налик на епску инвокацију, а друга нуди, привидан (?), Хомеров одговор на њу који је истовремено и „одговор“ сваког песника који је науман да не опева само оно што би било потпуно лично већ би се односило и на историју, али и – и више на њу – на историју свемира и Бога, јер историја је та која *човека прича* („Хомер“). Зазивајући Хомера, песник ништи време показујући како је оно згрудвана прошлост, садашњост и будућност, нераздељено и нераздељиво, једнако као и простор који је истовремено оностран и оностран, човечји и божији. Хомер није само прापесник, он је и

слепи песник који свет, и онај око себе и онај у њему, *унутрашњи*, унутрашњим оком сагледава. Рођен, као и Зевс, на *тамној звезди*, из *пене мрака*, Хомер је онај ко као *звезда што светли над празнином* пева из *мрака*, бива *нови зрак из старог звука*. Способан да, питајући и себе и своје слушаоце, читаоце потом, јесте ли свет сан, јесте ли могућ свет који не би најпре био сан и који не би добрим делом сан и остао – пробуди *наше успавано око*. Он би да отвори га усред мрака, и мраку упркос, не би ли се светлошћу која не иде са неба већ *заплови* са Земље ка њему, озарио јер светлост и јесте права **prima materia**: *храна и неба и земље, једини извор покрета, простор и нада, искра и обмана*, она која *изнутра осветљава простор* којег и нема, односно који јесте сама *светлост што плови и сања*. (Све подвучено преузето је из песме „Proemium“ којом се петокњиже Стојановићево отвара и све што потом у овој поезији следи поетска, и философска, је разрада ставова изнетих у њој.)

Светлост и мрак Стојановићу су близанци. Бог *Шапуће из сваког атома и листа и пева / Песму светлости из самог срца мрака у мраку / [...] / Светлост је његова побуна против самога себе („Живот“), а Срж светлости јесте згуснути мрак („Нешто“)*. Пред нама је својеврсни *светлизам*: светлост је извор свега, али светлост која у себи и тамнило укључује, она која мракује, светлост без икаквих граница, кружна, она која нема рубове: *Живот је светлост, Бог је светлост, светлост је*

небо (Живот“). Притом, *светлост пева у мрачном мору* („Живот“), *Тама светли из своје светлости* („Разговор таме и светлости 4“), *Дрво ниче из светлога мрака* („Разговор таме и светлости 5“), *Твоја тама дише у светлости* („Могућност сазнања“). Постоје *сан светлости* („Сонетни венац 8“), *кућа светлости* („Могућност сазнања“), *црна светлост* („Мрак“). Песник који *Претворен у ништа / Постаје(м) све*, пева и: *Постајем светлост која гледа* („Светлост која гледа“).

Исто тако, постоји пупчана врпца између живота и смрти. У песмама Стојановићевим реч је о оживљавању смрти и усмрћењу живота. Игри о главу! Основни придев је *црн*. У песми „Живот и смрт“, поред мора и обале, црни су цвет, уста и вечност. Ево неколиких стихова из ове одличне песме, јанусовске, животно-смртне:

Што смрт сања, живот рађа и буди из сна.

[...]

Живот умире у животу, а смрт живи у смрти;

Живот је лице смрти, а смрт наличје живота;

Живот је цвет што расте из срца смрти,

А смрт црна успаванка умореног Сунца.

Светлост је цвет живота, а сан цвет смрти.

Живот са смрћу игру живота игра;

[...]

Смрти се удвара цветом светлости.

[...]

Из црног цвета ниче цвет светлости,

Певајући светлу песму у црном мору,

Запљускујући светлом пеном црну обалу

[...]

Вечни живот Бога, његова је смрт.

Стојановић песнички „активира“ индијска учења. Пева о нирвани. *Ништа никада не умире нити нестаје* („Смрт“). Живот је непрекидно пењање ка смрти. Да ли сизифовско? Но, ко/шта је онда камен? Окаменити се за нашег песника значи увечити се. Њему је све флуидно, пулсирајуће, неразмеђено: мало=велико, деца=људи, зрно=свемир, светлост=мрак, живот=смрт... Сржна идеја овог песништва гласи: *Лепота у бити је опстанка. / Она живи изнад историје, / Изнад времена, изнад истине* („Дупли сонет 25“), али она ипак *расте из срца истине* („Пакао и рај“).

Посебно су поетички и философски откривалачке поетомисли које се у мини есејима и прозаидама налазе. Наводимо прегршт примера: „Свет се буди и ниче из сажете идеје; из наделемената у којем цело знање и меморија спавају. Нити је материја оно што се чулима чини, нити је идеја оно што мозак (ум) о томе мисли: идеја је материја, а материја је идеја“ („Атоми“); „Сваки атом је сећање свеопште идеје, и сећање себе; сваки је додир и судар...“ (Исто); „нема ни добра ни зла по себи...“ (Исто); „једино бол зна цену радости, једино мрак зна вредност светлости, једино зло зна праву срећу добра; једино мржња зна праву снагу љубави; једино лепота обухвата цео свет, у целој његовој равнотежи...“ (Исто); „Једина

победа над временом јесте када схватимо да се оно не може победити“ (разговор песника с вилом); „ ... само оно што је вредно може бити модерно“ (Исто); „Уметност би морала бити последица органског развоја...“ (Исто); „На терену уметности, демократија означава смрт врхунске вредности“ (Исто); „Нема више дисидената“ („Политички дисиденти“); „Књижевни дисиденти обично су непознати, непримећени и прећуткивани, и од режима и од других писаца“ („Књижевни дисиденти“); „Свет је апсурд“ („Апсурд“); „Свет постаје интерпретација“ (Исто); „Живот постаје не живот, већ интерпретација живота...“ (Исто); „Ново није у новом, већ у новом које расте из старог“ („Херојство“); „Све је поезија, али није све песма“ (Исто).

Лако се да видети како се песник труди да својом мишљу „покрије“ све што се доживети, промислити, одсањати... може. Једнако то чини и оним сликама које његовом лириком струје: *Празнина и Бог чине апсолут* („Хомер“); *Пут који тражим постаје истина која ме налази* („Пут унутра (Земља коју тражим)“); *Стварање света јесте оживотворење себе* („Озаров двор“); *Бог је свет у свету* (Исто); *Без ништа / И мало и велико, били би ништа / Веће је веће само зато / Што више ништа у себи има* („Ништа“); *Ништа и ако ништа, дом је светлости / Ништа и ако ништа, кућа је мрака* (Исто); *И нешто је ништа без ништа* („Нешто“); *Несавршенство пружа руку животу* (Исто); *Нежни склад бића и небића* („Ништа и нешто“); *У рају и Бог умире од*

хладноће („Пакао“); Једини устаник (кога су људи грешком назвали Ђаво) он (Бог – Д. С.) је сам („Божји пут“); Само су мрак и празнина чисти. Бог стварањем нарушава првобитни мир... („Ђаво“); Садашњост се можда никад и не дешава / Само будућност пролази и прелази / У прошлост кроз нулу („Нула и безброј“); Ако постоје прошлост и будућност / Садашњост није могућа / Јер би садашњост заробила / и прошлост и будућност (Исто); Нула је мајка / Дете – безброј (у бескрају ништавила) („Исто“); Шта је нула, број или ништа или бескрај сам („Нула“); Бог је један али без ништа и он је ништа / Нешто и ништа су чаробно двојство Бога („Разлагање“); У кретању је цела сила света / [...] / Сваки корак је пут идеје / Свака мисао је материја која сања / Свака честица је идеја која пева / Свако сећање је оживљена лепота („Кретање“); Нема ништа мање од највећег / Које у себе потоне („Непокрет“); мерећи свет дубоком висином („Тешкоћа“; придев подвукао Д. С.); Љубав је остварена нирвана („Љубав“); Свет је мисао твоје светлости („Могућност сазнања“); Бог спава, Ђаво ствара, / Јер Ђаво је Бог који чезне / Да поклони паклену ватру живота / Успаваном савршенству раја („Смрт је највећа правда“).

Слика Стојановићева веома често гнома постане: *Иза сваког искреног подвига крије се идеја* („Хомер“); *Грешке су само људска тумачења, / А права истина зна да је и грешка тачна* („Рађање атома“); грешка би – када би била могућа – била увод

у хаос, омогућила би увид у хаос); Бог не може да нестане, па смрти нема („Смрт“); сваки је врх врста пада и смрти (Исто); Дефиниције и објашњења нису истине („Озар“); Праве истине беже од речи (Исто); Само ништа је права истина (Исто); Оштар дух је извор и креације и добра и напретка (Исто); Границе нема без краја / [...] / Крај отвара бескрај („Јупитер (Зевс)“); све је ништа без ништа („Зора“); Мисао светли и у несвести („Дупли сонетни венац 10“); Пакао је најрајскија ствар на свету. / Само из хаоса и пакла могуће је стварати / Живот и висину, и градити пут у ништа („Пакао и рај“); ... лепота света јесте у несавршенству; највеће савршенство света јесте његово несавршенство (Исто); Свете књиге највише су допринеле гашењу вере... (Исто); Једина Божија Библија јесте његов велики Свет... (Исто); Живот је пакао (Исто); Једини могући рај јесте ништа без света у себи. / Само ништа, без света, може бити безгрешно. / Само ништа може бити чисто и свето („Рај“); Једино Бог који прихвата цену јесте прави Бог. / Једино Бог који може да погреша јесте прави Бог (Исто); Бог падом побеђује празнину. / Свет је љубавни загрљај Бога и празнине (Исто); ... само је смрт савршена... („Ђаво“); Бог је једини Ђаво (Исто); ... нема поделе, нити мисли без тела, нити тела без мисли („Ђаво и Бог“); ... енергија је згуснута идеја (Исто); материја ... (је) разређена идеја (Исто); Свака креација је ђаволска („Хаос и ред“); И поезија и играчке захтевају дете у одраслом и одраслог у детету („Поезија играчке и машине“);

Једина звер која лаже (и кад не мора) јесте човек („Лудило“); Свет се дели на оне који плачу и оне који освајају („Плачљивци и освајачи“).

Очита је рефлексивност наведених слика, али и читавог књижевног опуса Дејана Стојановића. Философско присутно у његовом делу не тражи лирско, не утапа се у њега. Пред нама је мисао која себе мисли, мисао која продире/надире унутра. Јован Христић у есеју „Поезија и филозофија“ којим се отвара његова истоимена књига пише како постоји могућност да „на извесним местима у филозофији поезија буде нужна, као и да на извесним местима у поезији филозофија буде нужна“. Управо та *нужност* филозофије у песмама Дејана Стојановића оно је што његову поезију, и његово књижевно стварање уопште, одликује. Христић додаје (важи и то за дело о којем пишемо) како је „за отварање граница филозофије потребна нека врста песничког импулса, као што је за отварање граница поезије потребна нека врста филозофског“.

Стојановић се не лишава сасвим ни лирских синтагми и слика, оних које показују како би он – сасвим извесно – могао када би му то наум био и сасвим друкчије да пева: *увелој светлости дана („Хомер“); Свет почиње да се отвара као ружа / Из које извире светлост која ме носи („Пут унутра (Земља коју тражим“); Извире први извор светлости да зажубори на небу („Рађање атома“); процвета живот из божанског срца („Живот“); мрак*

тужни сруши (Исто); *даљина која спава* („Могућност сазнања“); *блештим животом* (Исто); *устима раја* („Сонетни евнац 3“); *светлост нигдине* („Сонетни венац 5“); *усни мрака* („Сонетни венац 7“); *мирисом сна* („Сонетни венац 8“); *дух дише / Њиховим бићима без престанка* („Дупли сонетни венац 4“); *кад нулу додирне / Ништа заврштити* („Клица“); *празнина разлистава оца – она у њему ствара простор и време...* („Отац и мајка“); *Преда мном мрак почиње да клеца* („Буђење дана“); *пупољак таме* (Исто); *звездане мисли мојих слова светле* (Исто); *Моја мисао празнином мирише* (Исто); *Ти мирис јеси завреле звезде* (Исто); *У теби моје мирише памћење* (Исто); *словима сна* (Исто); *Нигдина је цела озвездана* (Исто); *Вода је флуид који повезује светове и помаже тишини да се отвори* („Море и тишина“); *Отварати тишину, значи отварати свет* (Исто); *Пут према себи, пут је према души света* („Медитација“); ... *и речи умиру од туге, као и њихови слушаоци* („Речи и идеје“); *Ми смо прозори / Света који нама долази у посету* („Прозори“); *Живиш чак и ако те нема* („Идеја“); овај стих јасна је алузија, право песничко наглавце окренуто стиховно огледало чувеног стиха *Мртва си, а тебе нема* из песме „Поноћ мене“ Риста Ратковића); *бесни дан* („Бесни дан“); *насмејана тишина* („Насмејана тишина“); *трептај празнине* (стих у песми која се тако зове и налази се у истоименом циклусу збирке *Дом светлости*).

Чести су парадокси (нпр. једна песма је

насловљена „Црна светлост“, а о овој се пева и у спеву „Могућност сазнања“) и синестезије, посебно оне које се налазе у језгру олфактивних слика.

У самом језгру ових слика налази се реч *срце*, једна од најчешћих, уз *посету*, *празнину* и *светлост*, речи-тема овога песништва: *срце истине* („Озар“; „Сонетни венац 3“); *срце светлости* („Озаров двор“); *срце света* (наслов циклуса у књизи *Свет у нигдини*); *срце мрака* („Могућност сазнања“); *мирис ружиног срца* (Исто); *срце разума* (Исто); *Срце светлости је тамно* (Исто); *Срцем светли у мраку атома* („Љубав“). Све се осрцава; све се усрци у овом песништву. Нема никаквих ивица, само њихово срце постоји.

Потенцијални неологизам који налазимо у овим књигама придев је *безнебни*.

Прва књига пенталогije, *Озар*, њена је мисаона платформа. Пенталогija, иначе, поред песама, има и драмолете, сонетне венце, дупли сонетни венац, прозаиде, есеје... Пред нама је *књига – пројекат* попут, на пример, „епова“ Сен-Џон Перса, *Cantosa* Езре Паунда, поема Николе Цинцара Попоског...

У Стојановићевој пенталогiji су „приче“ са Озаром, Зевсом / Јупитером, Зором, Јуноном, Истином, Данијелом Арноом. Један од саговорника упућује на другог. Они „пропитују“ песника и „тумаче“ му свет.

Чувени трубадур Арно, на пример, не враћа нас само у прошлост него омогућава и да се која критичка реч прозбори о тренутку у којем јесмо.

Тако он каже како постоји само *једна* Европа и како је и Русија њен саставни део. Он вели и: „Сваки врхунски песник је, делом, философ; сваки научник, сваки музичар; сваки врхунски лекар или инжењер.“

Прича су и Земља, и историја, и време, и човек, и песништво...

У причу се „убацује“ Шекспир. Нуди се дупли сонетни венац који је испеван шекспировским сонетима. У првом магистралу се последњи стих римује са првим и тако се затвара круг. Први и последњи стих овог сонета наглавце су окренути први и последњи стих сонета који им је претходио. Оно што отвара магистрале последњи стих је четрнаестог сонета, а оно што га окончава отворило је сонет који је пре њега био. Од магистрала првог сонетног венца у оном који је насловљен *дупли* почетни / завршни стихови сонета иду унатрашке (то се не поштује сасвим) те добијамо, разбијену, слику у огледалу. Други магистрале уопште и није магистрале у правом смислу те речи. Барем то није сасвим. Овај сонетни венац, као и многе песме Стојановићеве, испеван је у десетерцу, најчешће неримованом или са римом која се песмом сасвим слободно креће. Једнако често, неправилном. Иако бисмо лако могли претпоставити како није уобичајено да се сонетни венац у десетерцима испева, то није случај. Када смо Милош Јанковић и ја саставили *Венац венаца: избор сонетних венаца савремене српске поезије* (2012), међу петнаест одабраних сонетних венаца у десетерцу су били

следећи: „Кућа за мог брата“ Добрице Ерића, „Лом“ Мирослава Цере Михаиловића, „Дар Мајке Божије“ Невена Милаковића Ликоте и „Скамењени“ Мирослава Максимовића. „Вијенац за Трепетову“ Зорана Костића је у деветерцу.

На планети Зени песнику је водич (онај који замењује Вергилија присутног у Дантеовој *Божанственој комедији*) Шекспир. Оно што добијамо дупли је сонетни венац.

Песник се определио за десетерац, неримовани, као свој главни стих. Станислав Винавер је у *Језичним могућностима* писао како је време десетерца неповратно прошло јер „техника мишљења десетерца не одговара техници новог живота“. Но, овај, Стојановићев, десетерац је одступање од десетерца који се у нашој усменој поезији, и епској и лирској, наводи. Као што и његов сонетни венац није сонетни венац на који смо се навикли и који очекујемо, Стојановићев десетерац „пригушени“ је десетерац. У њему се – што је за десетерац усмене поезије незамисливо – налазе и анжамбмани.

Стојановић се служи и – помало спутаним – осмерцем. Ретко краћим или дужим метрима.

Сонет му је најчешће спој октаве и секстине. Попут Драгане Буквић у њеном песничком првенцу *Немир у бусоли*, Стојановић оживљава старе песничке форме: баладе, баладе суприм, домино риму, Барнсову строфу, краљевску песму, рубаи, сестину, римовану сестину, сонетну корону, терцанелу корону, терца риму, трубадурску песму,

Чосеров рондел, газал. Има и љубавних песама. Чак и оних у којима је драга попут, старинске, виле. Песник са вилом – прибележили смо већ – и разговор води. У песми „Вид и невид“ најприметније су игре речи. Циклизиране су песме са следећим „јунацима“ насловом истакнутим: „Лазар Пециреп“, „Јулије Цезар“ и „Хенри Милер“. Постоје мини спевови какав је „Могућност сазнања“. Ту су и путописне прозаиде у циклусу „Градови“ збирке *Дом светлости*: „Атина“, „Рим“, „Константинопољ“, „Фиренца“, „Венеција“, „Париз“, „Шекспирија“, „Москва“, „Београд“, „Цетиње“, „Снежни град“, „Нови Амстердам или Њујорк“, „Чикаго“, „Сан Франциско“, „Лос Анђелес“ и „Нови град“.

У песми „Мацуо Башо“ спојено је неколико хаику песама. Издвајамо две:

*У мојој кући
Ја теби гост
Кућа у кући*

и

*Ти си прозор на мојој кући, пријатељу
А ја бескућник
Који прави куће од снега*

Песник није бежао ни од откривања својих поетичких ставова: *Човек храни причу и прича њега из корена свог храни* („Хомер“); *Само је херојски дух вредан приче* (Исто); *Све што видиш јесте прича*

(Исто); *Истину чува привид. Моју истину храни лепота („Озар“); ... не можеш освојити језик; / Језик осваја тебе („Тврђава језика“); Да ли је песма само оно што личи на песму – пуно референци и алузија – прежвакати већ прежвакано, историју и класична дела, и правити уметност, или је песма бележење живота као да се први пут живи? („Живот и уметност“; овај „есеј“ се своди на ово питање); Постоје анонимне песме, и песници без песама („Име и дело“); Постоје они који причају и они који сањају. / Умети сањати важније је од приче, јер прича себе прича („Име и дело“); Многи писци били су бољи пре него што су постали славни („Продаја“).*

Може се писати и о цитатном слоју Стојановићева песништва. Издајамо Блејкове *Изреке пакла*, Алена Боскеа, Бранка Миљковића, Матију Бећковића. Посебно Васка Попу. У својој песми „Мало и велико небо“ Стојановић очигледно полази од Попиног космизма када, на пример, пева: *У малом / Постоји велико небо / [...] / Кад малом небу досади самоћа / Оно одлучи да прими нигдину.*

Најбоља песма по нама је „Стапање“. Цитирамо је исцела:

*Прасак је освајање простора
Разлагање Бога
Онда наступа стапање
Оживотворење разложеног бића
Енергија течне магле постаје облик
Идеја почиње своју причу
Материја је језик идеје*

*Атоми су азбука Бога
Свет је Божја Библија
Све са свим разговара
Од разговора и договора
Сваки облик зависи
Живот идеје јесте развој азбуке
Елементи су азбука
Једињења – правопис
Из сваког облика сија слово
Из сваке породице сија идеја
Свака експлозија је нова нота
Која рађа нове елементе
На музичкој лествици бића
Развој елемената јесте сећање бића
Пут се не прелази
Само се порука преноси
Простор и време су меморија
Разложеног (Бића)
Пребројавање безброја
У самоостварењу
А циљ самоостварења јесте пут
Путовање је једина нада
А путовања нема
Без разлагања и стапања
У стапању на путу
Јесте драж лета
Коначно стапање је крај пута
Остварење циља јесте смрт
Он музику своју шири
Себе слуша и гледа*

Себе на путу сачекује

Са собом се дошаптава

Себе лепотом вара

Стојановићу је *Библија* својеврсна симбиоза поезије и прозе, религије / философије и литературе. Притом, он, следећи Блумов *Западни канон*, тврди како је естетска вредност једини прави критеријум за вредносно рангирање уметничких остварења. Применимо ли тај и такав критеријум на Стојановићеву пенталогiju, његова особена мешавина поезије и прозе коју он сам назива *prosimetrum*-ом указује нам се као нешто што нипошто не сме бити занемарено када је о савременој српској књижевности реч. Не може се читати брзо и не да се разумети лако, али је захваљујући томе читалачка награда већа. И трајнија, несумњиво.

Никола Маринковић

**ГНОСТИЦИЗАМ У ПЕНТАЛОГИЈИ *СВЕТ У
НИГДИНИ* ДЕЈАНА СТОЈАНОВИЋА**

Апстракт: У есеју испитујемо могућности разумевања поетске пенталогije Свет у нигдини Дејана Стојановића као књиге која баштини елементе гностичке традиције, преображене и преобликоване у складу са искуством модерности, коју доминантно обликују позитивистички и техницистички светоназор. Уочавајући ипак кохерентност унутар текста који спаја ове несродне феномене, постављамо питање мере, именовања и природе гностицизма у овом тексту, уз истовремену свест о релативности резултата анализе за текст који изворно има интенцију надилажења дискурзивног, па тиме и аналитичког типа говора.

Кључне речи: гностицизам, модерност, искуство, дискурзивност, хибриднаост

Пенталогija, односно петокњижје Дејана Стојановића *Свет у нигдини* необичан је подухват у српској књижевности. Експлицитан космогонијски карактер овог песничког, суштински хибридног дела поставља многа питања без којих се, разумљиво, сам текст може читати али и без којих је дијалог са текстом, а тиме и његов рецепцијски живот, лишен оног запретаног смисла за који наслућујемо да може

бити адекватан овом делу. Нека од ових питања происходе из саме природе космогоније као наратива о постанку света, нека се тичу начина на који је космогонијски, и не само космогонијски наратив овог текста обликован, док читав један сет питања може бити постављен у вези са жанровском хибридношћу *Света у нигдини* и контекстом њеног објављивања. Пођимо, дакле, од почетка, пратећи тим кретањем и настојање самог аутора.

Међутим, шта конкретно може значити да се оваквој књизи приђе „од почетка“? У текстолошком смислу, то би значило да у анализу кренемо од првих варијанти текста, прецизно тражећи историјат настанка ове књиге не бисмо ли откривањем њене генезе допрли до смисла целине, уколико верујемо да тај смисао постоји. Из једне постмодерне, данас популарне херменеутичке перспективе, читалац би могао хибридноћ овог текста да тумачи као распростирање знакова који, упркос вољи ауторске инстанце која их је окупила на једном месту, дакле и са једним циљем, сведоче о разједињености *Света у нигдини*, његовој самозатајеној фрагментарности. Ако ипак преузмемо ризик, прихватимо губитничку игру тумачења и поверујемо да ипак више можемо добити од песничког текста ако поверујемо да могућност јединства нуди читаоцу далеко више, одакле онда да се приближимо *Свету у нигдини*? Јер, систем жанрова као начин мишљења о књижевности и даље нас, несвесно, усмерава да у овом тексту тражимо прожимање медитативне прозе, афоризама и поема, те

метафизичких и песама у прози, који су сви скупа сложени у циклусе превасходно тематски организоване. Полазећи даље овим, у интерпретацији одвећ уходаним путем, тражили бисмо аналогije и сличности између сасвим космогонијских делова текста, попут прве књиге *Озар*, и оних критичко-афористичких делова, попут циклуса „Мисао и додир“ и „Клопке“ из треће књиге *Свет и људи*. Обимност петокњижја, срећом, не дозвољава нам да кренемо овим схоластичким путем – ова књига није намењена таквом читању.

Ипак, недвојбена кохерентност основне визије текста, визије која обухвата и *Озара*, поему о настанку света, и *Дом светлости*, пету књигу пенталогije, у којој тематски регистар кружи преко цивилизацијске топографије, упућује нас да проблем смисла тражимо у преосмишљавању светскоисторијског искуства, посредованог превасходно књижевношћу, јер управо то јесте онај пресудни квалитет који писање космогоније доноси. Поједине песме упућују нас на то: од мотива стварања света, којима је прожет *Озар*, до модерних феномена („Демократија“) или урбаних симбола савременог искуства („Нови Амстердам или Њујорк“) јединствена песничка визија обележена је јеретичком вољом: она полази од преобликовања (делимично библијске) повести о постанку света, да би се са ништа мање јеретичким жаром окренула ка „светињама“ актуелног времена.

Ипак, космогонија није изворно библијска традиција и сеже у дубину памћења европске књижевности, на њене саме почетке у античкој грчкој култури. Следствено томе, космогонијски наратив изворно је

претхришћански, пагански наратив који се тек у средњем веку алегорезом везао за јудеохришћанско разумевање космоса те отуда Вергилије може бити водич душе у Дантеовој *Комедији*. Синтеза ове две традиције, међутим, већ у рано доба догматских превирања дала је врло интересантне текстове: гностичке списе. Како Жак Лакаријер пише, „у бити, гноза спаја, не раздваја“², те се као активни космогонијски и метафизички делатници у различитим гностичким списима срећу античка грчка божанства Хермес и Семела, апокрифни Адамов син Сет и египатски Серапис (међу многим другим божанствима), али и читав низ новостворених божанстава, Архоната и Еона, владара небеских сфера.

Управо сличним синтетичким захватом, прожетим гностичко-мистичким метафорама светлости и познања, почиње први део *Света у нигдини, Озар*:

„Певај ми Хомере о историји звезда и о историји
Земље
О тамној звезди која Зевса из пене мрака рађа,
О његовој деци и другим боговима и мрака и
светла,
О зори која својим руменим прстом открива
порекло дана,
О путевима светлости и путу памћења, разума
и знања“.³

² Жак Лакаријер, *Гностици*, Градац, Чачак 2001: 55.

³ Дејан Стојановић, *Свет у нигдини*, Самостално издање, Београд 2017: 7 (у даљем тексту сви наводи су из овог издања и биће обележени бројем странице у загради).

Међутим, постулирање Хомера у фигуру инвокације, у којој изворно стоје музе, упућује на другостепеност песничке визије, односно демистификацију њеног порекла: иза копрене ентузијастичке непосредности крије се присуство класичне лектире као текстуалног предлошка. Отуда је и свет који фигура Хомера опева, односно настанак света, вишеструко премрежен директним и индиректним, намерним и неслућеним алузијама и цитатима на класична дела европске књижевности међу којима свакако треба споменути романтичарског песника истоврсног замаха – Вилијема Блејка, који и сам наслеђује читавој једној подземној традицији европске културе: гностичко-мистичкој традицији.

Разуме се, овде не тврдимо и не покушавамо да анализирамо директне цитате, јер је обиман текст *Света у нигдини* премрежен њима до те мере да захтева засебну студију, али у структури мотива наслеђовање гностицима и мистицима је јасно. Већ у песми „Пут унутра (Земља коју тражим)“ из књиге *Озар* наилазимо на недвосмислено мапирање мистичке путање:

„Већ сам на путу, али ово је пут унутра.
Пут налази мене и увлачи у вртлог
У којем ја постајем мој пут,
Постајем земља коју тражим.
Нема пута напоље. Апсолут нема границе
А пут без граница нема смисла.
И пут унутра јесте пут без граница,
Али има оквир ума који га обујмљује.“ (11)

Ипак, не бисмо били довољно прецизни уколико бисмо цитиране стихове непроблематизовано поистоветили са мистичким искуством. Најпре стога, што се мистичко искуство тек накнадно, разумевањем и тумачењем препознаје као такво јер је скривено иза метафора недовољности језика, док је у наведеним Стојановићевим стиховима демистификовано као такво. Откуда порив да се мистички пут не само опише већ и истовремено и растумачи као такав? На првом месту, може бити у питању неповерење у могућност језика да пренесе мистичку визију и то да је пренесе тако да буде препозната баш као мистичка. Ово неповерење, међутим, у изворним мистичким и гностичким текстовима производило је густу мрежу сложених метафора кроз које су могли пронаћи пут разумевања искључиво езотерици, дакле посвећеници у тајно значење речи, док овде имамо обрнут процес: мистичко искуство посредовано је језиком који га од почетка представља као таквог, дакле у изворном смислу речи *демистификује*, да би тим поступком потврдило саму претпоставку да је такво искуство могуће. Неповерење у моћ језика да пренесе мистичка значења изворно доводи до докидања језика самог, што овде није случај већ се наратив испреда у непрекидности на десетинама, а унутар петокњижја и на стотинама страна, чиме се открива једна у многострукој другачијој врсти гностичког искуства.

Наиме, други тип одговора на постављено херменеутичко питање враћа нас на један од темељних

проблема који жанровски и тематски контекст ове књиге доносе: Како је могуће писати космогонију у времену пост постмодерне? Јер, немогуће је пренебрегнути да у доба техницизма, када је позитивна наука досегла неслућене тајне макро и микрокосмоса, космогонија која ова сазнања оставља по страни може бити уверљива. Отуда се искуство модерног доба, као доба пресудно обележеног позитивистичком променом у људској самоспознаји, намеће као могући одговор на питање демистификованог мистицизма овог списа. Трагова овог искуства има на више нивоа текста: од стилског, који се манифестује у вишеструкој употреби ерудитних термина, преко мотивског (видети песму „Рађање атома“ са знаковитим стихом: „Грешке су само људска тумачења,“ 13) до тематског (песме о модерном свету, нарочито у књизи *Свет и људи*, у којима се апострофирају неки од типично модерних феномена, попут „Бестселера“). Упливсање модерног доба такође утиче и на одређене технике изградње стихова, које бисмо могли назвати логицизацијом стиха, унутар које се темељне гностичко-мистичке категорије подвргавају логичким, а често таутолошким односима:

„Ниједном смрћу Бог се не умањује;
Ако би смрт била смрт, Бог би нестао
Брже од живота у самом трену рађања света.“
(18)

Парадоксално, овај песнички поступак исцрпљује

самог себе у додиру са помињаним топосом недовољности језика. Озар, врховни бог пантеона у овом тексту, у откровењском дијалогу проповеда недовољност језика управо користећи дискурзивни језик:

„Дефиниције и објашњења нису истине, већ потреба за комфором.

Праве истине не могу бити дефинисане, нити објашњене.

Праве истине беже од речи, јер оне су речи самог живота.“ (22)

Међутим, наоко занемарујући сопствени став, Озар десетак стихова касније наставља своје откровење исказом који се недвосмислено може свести на логички суд:

„Само Једно може бити једнако са собом, али живот је могућ само

У мноштву, а у мноштву не може бити једнакости.“ (23)

Отуда се искуство модерности испоставља као темељни чинилац поетске визије која свој свет гради на гностичким и мистичким топосима: субјекат зазива музу/традицијског претходника, путује мистичком путањом унутар себе до откровења, преображен се враћа и реконфигурише свет, али тако да читаво ово кретање остаје осенчено и обликовано духом времена у којем настаје. Стога је и демистификација мистичког пута еманација овог модернистичког духа, који истовремено мора бити веран себи, дакле уверљив, очигледан и кохерентан, али мора бити

веран и великом завештању гностичке традиције: преношењу надстварног откровења, дубоко несагласног са тренутком у којем се оно објављује свету.

Један битан топос гностичке традиције ипак остаје неокрњен искуством модерности, можда што и сам има удела у његовом настанку: фигура Луцифера, која је у бити сродна са гностичком космичком змијом, оном која је у рају омогућила Адаму и Еви да кушају плод са дрвета познања:

„змија се у очима гностика указује као први Иницијатор човека, а такође и први Побуњеник у историји. Она се, у Врту еденском, диже против ауторитарног поретка Јеховиног, против лажног Бога, и одаје човеку тајне његовога рођења и судбине.“⁴

На делу је, дакле, „механизам *инверзије вредности и знакова*“,⁵ сродан замаху преосмишљавања у *Свету у нигдини*, који полази од Књиге Постања, преобраћајући старозаветног Бога у злог демијурга који је једини одговоран за јадно човеково стање на земљи. У том духу и на том традицијском трагу, мистички путник *Света у нигдини*, апсолутног творца, Озара, пореди са фигуром Луцифера:

„Не само да се плашим, него сам у хладном зноју јер ти превазилазиш сваку идеју о Сатани или Луциферу. Ти си оваплоћење

⁴ *Гностици*, 79.

⁵ *Исто*, 81.

свега оног што није речено у књигама, или је заташкано, или није схваћено.“(40)

Ову изјаву сам Озар, сасвим у складу са гностичким наслеђем, потврђује, чиме се додатно утемељује механизам инверзије:

„Ђаво је постао инкарнација зла, иако га са истином везује једино ова реч. А оно што ти видиш у мени сада, и што си видео пре, и што ћеш видети после личи ти, с правом, на њега.“
(40)

У наведеним цитатима, који чине фрагмент из дужег дијалога Озара и мистичког путника, кључно је запазити да већ у путниковим речима се крије похрањена гностичка свест о недостатности канонских светих књига и потреби инверзије вредности, што указује да је дистанца између ауторске инстанце и књижевног јунака овог спева само привидна, и може указивати на мањак естетског квалитета текста али се истовремено може тумачити и као још један пример протежуће дискурзивности текста, с обзиром на то да у дискурзивним текстовима, за разлику од књижевноуметничких, постоји јединство гласа који даје исказе различитог типа. Последице овакве конфигурације су врло интересантне, јер јунак мистичког путовања који нема дистанцу од ерудитног приповедача, па чак и аутора, имплицира да је пред нама протагониста који има предзнање о мистичном путу које се открива у току самог путовања, што последично указује на то да је и јунак

осенчен духом модерности, а што у коначници треба да допринесе кохерентности текста. Да бисмо били разумљивији, у питању је следећи проблем који је овај хибридни текст морао да реши, а тиче се хетерогености гласова који долазе из различитих, често и неуметничких типова говора инкорпорираних у *Свет у нигдини*. Да би њихов саоднос могао бити кохерентан, потребно је било да оквирна поетска и поетичка визија прожме све ове гласове, што се на цитираном примеру, који на први поглед не испуњава уобичајене узусе естетске прихватљивости, и види.

Како, међутим, ови закључци могу допринети укупном тумачењу дела? Јер, пред собом имамо текст прожет искуством модерности, дакле искуством бременитим позитивистичким наслеђем, а који истовремено у кључним структурним моментима баштини традицију једног позитивизму сасвим несродног феномена, гностицизма. Истовремено, овај поетички експеримент спајања неспојивог показује елементе кохеренције како кроз систем тема и мотива, тако и кроз протезање на различитим нивоима текста, што свеукупно ипак доприноси укупном потенцијалу пенталогije као јединственог дела. Гноза овог текста је (само)свесна: текстуалног наслеђа на које реферише и то са намером да референца буде препозната; типа наратије о свету који конфигурише; времена у којем наратију креира. Ова самосвест подразумева једну дистанцу према себи, дистанцу карактеристичну за дух модерности, која отупљује оштрицу откровењског преврата непрекидним демистификовањем мистичког пута претежношћу разумевања над

проживљавањем. Стога би овај особен гностицизам могао бити двоструко именован: са становишта његове појавности у модерном добу он би могао бити именован неогностицизмом, док би са становишта његове несаобразности изворном гностичком корпусу могао бити именован псеудогностицизмом. Ипак, и један и други термин подразумевају једну важну чињеницу коју поетско оживљавање једног феномена имплицитно негира, а то је довршеност тог феномена. Префикси нео- и псеудо- упућују на историцистичку омеђеност гностицизма, завршеног и довршеног у самом себи и затвореног у корпус текстова који су претрајали историјске полеме. Међутим, књижевни традицијски низ, у елиотовском смислу непрекидности од Хомера па до данас, дубоко је аисторичан, следствено и ванвременски, те уместо закључка морамо понудити тек једно запажање које је у својој отворености можда најсаобразније неухватљивом лику Стојановићеве књиге: у читалачком процесу гностичко искуство овога текста је живо и делатно, али у процесу разумевања и тумачења оно се открива као временски ограничено и одељено од феномена који оживљава, па стога једино активно онда када није анализирано. То можда јесте таутологија, али није ли за гностике језик несавршен?

Гордана Влаховић

**ПРИСТУП У МИСАОНИ СВЕТ ДЕЈАНА
СТОЈАНОВИЋА**

Дејан Стојановић, песник шест књига песама, антологичар, аутор одабраних интервјуа, данас пред читаоце доноси своју, како ју је назвао ПЕНТАЛОГИЈУ, обједињену именом *Свет у нигдини*. Пет дела пишчевих повезано је јединством опште замисли а насловљено:

Озар;

- *Свет и бог;*
- *Свет у нигдини;*
- *Свет и људи;*
- *Дом светлости.*

У првој књизи *Озар*, читалац се суочава у поезији и прози са метафизичким темама ауторовим: настанак света, историја Балкана и Земље, извори светлости и извори истине. Опсесивна тема бића које мисли: однос живота и смрти и вечито кружење; израњају једно из другог и у симбиотичком су преплету.

*Смрт тражи да би могао живот да роди
Само оно што се роди може да умре
А само оно што умире зна вредност*

Вечног живота у рађању и умирању.

Изнад свега је Бог, и празнина који по аутору чине Апсолут, што је једнако Озар. Даје се могућност филозофима за полемику, с обзиром да идеалистичка филозофија Апсолут сагледава као вечну, бесконачну првобитну основу свемира, а дијалектички материјализам одбацује метафизички појам Апсолута и признаје као једину стварност материјални свет који се налази у вечном покрету и развоју.

Аутор мења форму исказа. Користи стих, користи дијалогску форму (при чему полемише са боговима антике, те са Хомером), и прозно-поетске секвенце којима истиче своје филозофске ставове. У другом и трећем циклусу („Шекспир у свемиру“, „Планета Зена“) примењује необичну форму, комбинујући елементе једног књижевнотеоријски строго утврђеног облика, сонетног венца, и свога песничког експеримента. Иако их насловљава као сонетне венце они то нису у традиционалном облику. У првој таквој творевини сачињеној из петнаест стихованих рефлексива, последњим стихом претходне песме почиње следећа. Као fine су каскаде које се преливају једна у другу да би се слиле у петнаесту сублимну завршницу мисаоног тока. Лирски субјект у Шекспировом је друштву, поистовећени су, огледају се у божанској пени свемирске лађе, уз спознају да

И умањен велики постајем

Једно са Богом, једно са светом...

У последњем циклусу *Озара* („Планета Зена“) форма је слична, сачињена је од двадесет девет поетских елемената. Ауторов имагинативни импулс призива фантазмагоричну планету Зену, по којој опет у Шекспировом друштву, прави своје медитативне шетње. Постулати којима се тежи и за којима се трага су: мисао, дакле и памет, истина, знање, искра разума, светлост свемира.

Већ је речено да су све књиге петокњијжа повезане јединством опште замисли. Друга књига именована је са *Свет и Бог*, и садржи шест циклуса („Проемиум“, „Мрак и светлост“, „Ништа и нешто“, „Пакао и рај“, „Бог и Ђаво“, „Апсолут“). Аутор је дубоко зароњен у покушај проницања суштине свемира, те смисла постанка и трајања бића у њему. Трага за равнотежом и могућношћу успостављања хармоније, у наоко неспојивим, дисхармоничним појавама и појмовима, делимично назначеним у називима циклуса (мрак и светлост, ништа и нешто, пакао и рај, Бог и ђаво, али и хаос и ред, нула и безброј, дељење и стапање, кретање и статичност; аутор користи појам непокрет).

Мисао о Богу вазда је присутна. Тумачење које се чита о земаљским религијама и светим књигама није уобичајено за устаљени ред ствари, али нагони на размишљање. Многобројна су богохулна тумачења Бога, а Бог сам по себи суштина је, он је све, и свемоћ. *Побуна против мрака јесте Божја побуна*, тврди аутор.

Као и у делу *Озар*, а видеће се и у осталим

књигама, нагласак је на СВЕТЛОСТИ. Није случајно. Знано је да светлост и тама симболизују наизменичне вредности једног циклуса. На свим космичким странама и у људском животу после тамнине долази светло раздобље. Као космичка објава или као унутарње просветљење светлост увек долази после таме и симболизује живот, спас. У *Старом завету* симболизује и срећу добијену од Бога. Тама је зло, несрећа, проклетство, смрт. Хришћанска симболика наставља се на старозаветну. У Јеванђељу по Матеју, ученици Христови су светлост свету, а у Јеванђељу по Јовану, Исус је светло света. У нашег аутора *Светлост је Божја побуна...*

Честа је ауторова одступница од уобичајеног поетског дискурса, јер залажење у сфере филозофског тумачења појмова и појава уз повремене фантазме (појмови празнине, облика, простора, времена) даје премоћ медитативног над поетским. Аутор помера жанровске границе (и тога ће се држати до краја петокњижја), пише стих, дуг и разуђен, прозне записе који су каткад лирског исказа, а каткад филозофски трактати. (Уосталом, аутор на крају испишује детаљно образложење, на неколико страна, о форми појединих песама, што потврђује не само књижевнотеоријско познавање версификације, него и своју потребу за модификацијом и експериментом.)

У *Свету у нигдини*, са шест одељака (књига I) залази се у сфере сна, коме се ништа не може, и који нас води путевима наше подсвести. Јер,

Негде дубоко у свести

*Стално сања свет подсвести;
Говори да све је важно
Што се рађа из блакости*

(„Око свести“)

Први сан лирског субјекта о тајни је над тајнама, о жени, овај пут о жени вили, са којом води дуги разговор; не како би се у први мах очекивало, о заљубљености. Њему сан служи да изнесе своје ставове о односу живота и времена, о садашњем тренутку који пре него што се на њега помисли постаје прошлост, о развоју уметности кроз векове, о разлици између помодног и модерног, о функцији језика и његовом мењању, о слободи и самоћи и самодисциплини којом се остварује лични успех. Занимљив став Дејана Стојановића јесте о материјалистичкој цивилизацији која *почива искључиво, или до највеће мере, на форсирању технолошког курса и у бити је антикултурна. А циљ њен је искључиво вулгарна моћ новца.* Прозни ток казивања преплетен је стиховима на неке од поменутих тема, које поета мислилац и вила измеђују и у даљем разговору. Вила о помоћи, тешкоћи, опасности и храбрости; а њен саговорник о буђењу дана и разговору таме и светлости.

Аутор понире и у далека времена, оживљавајући непознате хероје, нестале цивилизације, помињући митове, сујеверне квази теорије (Атлантида, Сумери, Лемури и Лемурије и сл.). Но свестан је да је *овај свет једина истина.* Другим се сном

преобличава жена вила у змију, острво у потоп, снови у ноћну мору. Нема више мисли о идеалној жени, а и свет сновних визија није трајан. Не смета му да у сну трећем настави преиспитивање порекла зла у свету, те способност адаптације зарад преживљавања. Разговор, поетско медитативни са Арноом Данијелом, трубадуром из дванаестог века, вишеслојан је и вишеслојан, уз сјајну шетњу по историји и књижевности, али и по савременим проблемима света (однос Истока и Запада, глобализација, мењање међудржавних граница итд.).

Слављење Творца безусловно је:

Бог је свет и Свет је бог.

- Без Творца нема правог сазнања.
- Свети зрак једини је Божји трон.

Речи стављене у уста трубадура да веровање у Бога јесте вера, а да је прописана религија посредништво, налазимо и у претходно поменутих делима. Можда се не може докучити елизијска (небеска, надземаљска) спознаја, али осећати и мислити јесте важно, и није потребно да све знамо. А сан некад превари тамне сенке сећања и потиснутих жеља.

У *Свету и људима*, у првом циклусу под називом „Медитације“, песничким сликама постиже се склад са чујним и видљивим (шум таласа, шкољка која пева свој сан уз уво сненика, часак тишине и стапање са водама и шумом свемира). Поета

наткриљује мислећег трагача за одгонетањем тешких тајни микро и макро света. Недуго затим, читалац урони у сплет филозофско-лирских записа у којима опредмећена стварност аутору постаје средство за даљу медитацију. И све може бити повод за запитаност: усамљени парк, леп дан, обале, накит, машине, да би се исказао однос према самоћи, тескоби, заблудама, моћи и немоћи славних, правди, слободи. Повремено су то читаве прозне филозофске целине („Апсурд“, „Логика“), а повремено лапидарна, сведена гномска реченица (нпр. „Брадати старац“).

Он је много видео, али није волео да прича. Размишљао је о себи и другима и схватио брзину. Схватио је да време није прошло зато што је прошло, већ зато што је изгубљено.

Стојановић разматра и проблеме књижевног стварања, безброј поетика у којима умиру мишљења, прави разлику између политичких дисидената - писаца и књижевних дисидената. Критички је његов однос према књижевној бирократији (борба за чланства у жиријима, у редакцијама часописа, за чланство у академијама, за награде које се додељују по наговору и договору...). Иронично тумачи и начин постанка бестселера, те разлику између песника и стихотворца: *стихотворац слаже речи и риме у стихове; песник слаже стихове и риме у значења*. Стојановић не робује утврђеним поетикама; његов циљ није допадање на први поглед. Мисао превладава над емоцијом; поетизација

текста присутна је толико да не потисне метафизичку раван. Остаје упитаност *да ли је песма само оно што личи на песму... преживавати већ преживано, историју и класична дела, и правити уметност, или је песма бележење живота као да се први пут живи.*

Да ли се као одговор може прихватити мисао са краја ове књиге: *Све се своди на неколико речи, на неколико главних појмова. Све остало су приче које овима служе.*

Дом светлости, пета књига у низу, у славу је светлости, успомена и љубави. Поетизовани призори, уз реминисцентне излете, плене топлином препознавања, макар само у сећању, што не доводи у питање спознају да је време повратка кући. Нада и успомена избор су првог циклуса.

Насловљавањем неких од својих песама одабраним именима аутор открива и своје афинитете: Мацуо Башо, стари песник, који нас учи умећу откривања наде у ситницама; Јулије Цезар, издвојив од свих Цезара, јер је Јулије са страшћу и чашћу; те Хенри Милер, чудака и ексцентрик, па ипак, од оних ретких, који

*зна да само они који сићу на дно
уистину разумеју лепоту.*

Конечно, и жена је поменута у стиху Дејана Стојановића. Као сан, као идеја, као реч неказана, обала која их дели, успомена јача од јаве. Намах присетим се оних Дучићевих: *Јер ти не постојиш, нит си постојала...* Један фини лирски циклус.

Треба поменути последњи циклус *Дома светлости*, именован *Градови*. Исписан у прози, могао би бити путопис јер говори о тринаест светских градова. Но, није класичан путопис. Ко жели да пронађе класичне туристичке податке, нека се не нада. Пред читаоцем су есејистички лирски записи у којима се, наслоњена на историју, гради прича о светлости, вечном граду, тајанствености, прошлости, вечном сну сликара и маштара, у зависности од града и доживљаја путописца. О Београду, такође, кратак запис о старом духу и поносу који светле на новом месту. На крају циклуса песнички сан о Новоме граду, граду Светлости са храмом посвећеном Сунцу, и о новој планети која ће бити један велики град. Сан о свету без деоба. Само велики сан.

Ако би се објединило петокњижје заједничким обележјима било би следеће:

- медитација, мисаоност;
- ставови који подстичу полемику;
- отклон од класичне жанровске поделе, те разноликост форме (стих, прозни запис, трактат, есеј, дијалог);
- доминација светлости у славу живота;
- Бог изнад свега, један једини.

Антагонизам искре божанске светлости и моћи таме присутан је. Али пут Бога побеђује анђела таме.

Зорица Арсић Мандарић

БИЋЕ КАО КОСМИЧКИ ПРОЈЕКАТ ТВОРЦА У ПЕТОКЊИЖЈУ *СВЕТ У НИГДИНИ* ДЕЈАНА СТОЈАНОВИЋА

Најновију књигу, *Свет у нигдини*, Дејан Стојановић нам приноси као духовну антологију. Ово је амбициозни поетско-есејистички пројекат у претежно филозофском, густом и слојевитом петокњижу о човештву као извору и ушћу свих видљивих и невидљивих светова. Рукопис је у иновативној, авангардној форми, са местимичним сигналистичким маниром и експерименталним сонетним облицима. Дејан Стојановић мудро и зналачки преплиће поезију и прозу, епско и лирско али и теоријско-критичко. Из сна размрежава путање умне светлости и душевног сока по космичком мраку, рационално мапирајући мрежна окца за нова размишљања о пореклу човека и живота у задатом времену и простору, где живимо одговорни еволуцији, без захвалности историји. Не може се рећи да после читања постајемо паметнији, јер књига није радња у којој се купује понос на човека и храм за стицање вере у људе, али, *Свет у нигдини* сигурно је трезор који треба отворити ради вере у самога себе.

Промишљен је и распоред подналова у овој

пенталогии. *Озар* као извориште духа, прва је књига; *Дом светлости* је последња, а централно место заузима кључни наслов *Свет у нигдини*, чиме се каскадно и слаповито преливање светлости кроз светове у *Богу и људима*, завршава. Већ оваква конструкција подржава основни идејни концепт – почетак и крај свега су у човеку.

Окоснице око којих вибрирају мисли у овим књигама, егзистенцијални су појмови сучељени као тезе и антитезе: сан и стварност, ништа и нешто, светлост и мрак, вера и истина, дух и материја, несавршенство и савршенство, слобода и ограничења, усамљеност и повезивање, почетак и крај као живот и смрт. Да овакво сучељавање не буде пежоративно, мора се имати слободан истраживачки дух и уметничка критичност, а за слојевиту градњу треба много теоретског знања и неуморне упорности у доказивању исправности идеја. Овај писац све то има и не преза од бројних експериментисања са начинима размишљања у разним епохама, позивајући се на митологију, епове и легенде одржане до данас, преко Шекспирове генијалности, до савремених писаца као што је Хенри Милер. Не заобилази страдања напредних мисли у историјским преокретима, уважава савремена сазнања из астрономије и других научних дисциплина, философије, психологије и физике, којима опрезно просветљава гледиште на "нигдину" високо цивилизованог друштва. У свим временима, наша свесност о сопственој егзистенцији заузима

актуелни простор за који се бори, јер, како песник каже, живот је једини капитал, васељенски дар који се не сме проћердати у нирвани и страху од ништавила. Дух људски је у непрекидном покрету, у непресушној амбицији да материју, кроз коју се неограничено креће, примакне савршенству. Ради повезивања са онима који о истом сањају и слично страдају, отвара прозоре за повезивање и заједничко супротстављање захукталој машинерији која дроби здраву чулност и вртоглаво изопачује свет. Целом књигом писац указује на излазе из ништавила које осећамо у самозаточењу неисказане или препознате суштине, у одбрану цивилизованог бића од галопирајуће самоће. Спасоносно језгро тражи у мислећем клупку. Неуморно, свељубавно одмотава све могуће намотаје, фантазмагорично лирске и вилинске, и оне теоретске, научно-критичке, друштвено-историјске и културолошке, доказујући да ништа није завршиво и искључиво и да је светлост разума врховни покретач живота из, срећом, несавршених и зато несмирљивих светова. Под мраком подразумева привиде истине и издају самога себе, намерене раскидима заједништва и раздружењу човечанства, ради промовисања терора материјалне моћи мањине над већинским сном о животу изван хаоса. Мрачној и статичној човековој нигдини супротставља лепоту креативне негдине.

Прва књига, *ОЗАР*, станиште је сентенци о животу и историјски предговор души која сања да би живела. Истовремено је поетично путовање по људима и приручник о скретницама према себи. Песничке слике су

умне, стихови скоро афористични, местимично дирљиви у додиру срца и ума, а теоретско-есејистички пасажни, научно и филозофски базирају се на ауторовом животном искуству и широком знању. О светлости очовечења пише Дејан Стојановић, о непрестаним покушајима да се из ничег издвоји нешто вредно живљења, да се никад не одустаје од летења око својих звезда и светлости освојене од њих. Писац жонглира идејама, не користећи привиде као мађионичарске тајне, нарочито када расправља о демократији, лажној равноправности, терору моћи, социјалним и политичким неправдама, али и човековој самокривици за етичке и естетске прекршаје и разор осведочених духовних, уметничких и материјалних вредности. Кроз дијалоге са боговима, Јупитером и Јуноном, као вишим бићима, Дејан Стојановић нам открива да је „светлост која гледа из бездана” и „земља коју тражимо” у нама самима. Ту је извориште одговора како да премостимо „животне празнине” и одбранимо се од унутрашњег ништавила. Озар је свет у нама, „све и ништа, тренутак и вечност, привид и суштина. Свет је једина истина вредна живота”, каже песник. Озар је мали универзум освојен космичким мислима и оплемењен применом у човеку. Позивајући се на поштовање „азбуке свемира” у речнику очовечења, човек је записао како може да оанђели материју. Богови и небо нису нам од помоћи, јер човек је „сам себи пут и циљ”, свој вртлог и свој прасак, тунел, пролаз и

прелаз. Он сам је уређивач свог хаоса, сам се пробија у светлост и „блешти у себе.“ Он је тај који прави ванземаљску геометрију форми и односа (не богови), да би своје утваре претопио у прихватљиве облике и постигао некакав земаљски склад. Он је чувар „кључа краја од бескраја“ у „Двору светлости“, ако философски прихвати живљење као награду и истину као обавезу која греје изнутра и подстиче га да лети око звезда и надлеће мрак у себи. О суочењу светлости и мрака, знања и незнања, Дејан Стојановић радо расправља у свих пет књига. Овде, у шекспировском маниру, Јунони која каже „живот је важнији од истине, а живот је нека врста преваре“, одговара „Блесак је мој, а живот твој“. Његов „Шекспир у свемиру“ искушава људску маленкост према Свемиру, дуплим сонетним венцем који завршава стиховном поруком човеку: „Мисли су твоје најстарије / Казане говором материје“.

Друга књига, *СВЕТ И БОГ*, јесте расправа о односу вере и религије и о суштини веровања у земаљске и небеске светове. Истовремено је својеврсна разрада релативности истине: Шта је заправо наш свет – оно што имамо у глави или под ногама? Деца човечанства превремено старе под теретом немилосне цивилизације, али дете у песнику Дејану Стојановићу не стари, јер „верује у игру материје“ и осећа „да анђели уистину постоје“, препознаје „траг саме истине у лепоти која нас милује“. Ово је поетска књига наде да упркос томе што „иста

правила владају свуда, свет ипак опстаје”. Надовезно и последично. „Нови се путеви плавети / Роде, нова нада, нови људи [...] / Никад исти, у пуној нади / и слободи заблиста тренутно / новим да знањем прастаро плати”.

Издајам песму „Пирамида света”, оригиналну по сигналистичкој форми и још више по философској градњи. Необичност је у томе што се нула смешта у врх пирамиде као почетак свих светова, „много иза и испод Бога”, чиме негира ништавило. А база пирамиде је приземљена духовност, пакао ђавољег мноштва бескраја коме није место на земљи и у људској души. Уз песме „Апсолут” и „Линија”, „Пирамида света” је носећа песма целог петокњижја, јер казује да „свет је цена светлости” а човек вечан зато што не пристаје на свој пад, на ништа и немогуће јер је ”бунтовни Божји син, од Оца припремљен да све мора сам.”[...] “Јер нема другог пакла / Јер нема другог раја” осим светлости љубави за коју се одувек бори ради свога заувек. Љубав је вечна искра од које зависи ватра свих огњишта, вере и наде, а од те топлине зависи опстанак душе у телу. У песми „Пакао и рај” даје философему: „Ватра храни живот, рај га успављује”, одакле даље прште опаске о греху и кривици, о „љускама речи”, о дејственом спрегу ватре и воде. Песник је заклет и верник у савест човека, сматра да ”свет самог себе награђује и кажњава и заводи међусобни ред” без позивања на Бога. Цитат: „Једина Божја купола је небо. Сваки корак је

бележен, али, реч о Богу је људска, а олтар је у цркви духовне снаге која говори из Бога, и Бог из ње, без речи”.

Круцијално у књизи *Свет и Бог* јесте песников универзални став према вери, поштен према религији: „Ни Библија ни Куран немају тапију на Бога. Већи је паганизам красти Бога од људи и сместити га у књигу, од старог паганизма. Једина Божја Библија јесте његов велики Свет који се шири простором бескраја.” Свакако треба истаћи песму „Апсолут”, о смртности и пролазности, у сентенцама: „Остварено све у ништа стиже” и ”свака честица је идеја која пева”, или „Ни једна димензија не постоји без покрета”. Значајне су и песме „Хаос и ред” и „Нула и безброј” где песник објашњава Бога ког носимо у себи као чудо коме верујемо да јесмо све што можемо бити. Сви смо верујући у Бога онолико колико сумњамо да Он намерно пушта ђавола на човека, да би му искушавао памет и вољу. Погрешивост као људско несавршенство и његова сићушност наспрам Свемира, заправо подржавају живот у сталном покрету и спремност на одупирање насиљу. Али, биће мора да се повинује хијерархији свемира и силама теже у земаљском боравишту. Да не заборави матично небеско станиште али да га моћ не огорди „uber alles” пожудом. Узвишен умношћу и почаствован даром суптилне чулности, нико здравог духа неће застранити за квази идејом надљудскости, ма како суверено облетао звезде и дружио се са звезданом светлошћу. Ни ретки

генијалци нису ванземаљци, иако распаљују жишку са космичког огњишта. Књига *Свет и Бог* је за препознају сопствених лепих мисли у доказ да је лепота преносива у сну и васељенским путевима удружива у исту светлост размишљања. Та верска енергија духа крчи наш „мрак гушћи од мрака” и бићу отвара излазе, да би (цитат): „могла бар једна звезда да се разбукти, друга да се роди, да би се родила нова планета”. Читаћемо ову књигу, свако из свог интелектуалног домета, свако под својом лупом, да бисмо идентификовали своју личну нулу, своју алфу и омегу или само ободрили своју клицу светлости да расцвета суштину око које се врте све философије смисла. Наравно, говоримо о песми „Клица” која је највиспредији дохват нашег микрокосмичког одређења према великом космосу и садржан је у финеси: „Клица увек остаје иста истина напумпана изнутра”. Песме „Отац”, „Мајка” и „Отац и мајка” су родитељи клице наше истине која се роди тек када прерасте тесноту утробе „Једног и Јединог”, кад Ништа сазри до Нечег што мора да се објави као радост рођења стварности из сна. Рођење је увек нека експлозија, рођење мисли из чауре самоће, рођење дуго чуваних истина, или обистињење сна. Та експлозија не вређа Бога јер нуди спасење из осећаја ништавила, а ми ћемо песме о томе, „Разлагање”, „Стапање”, „Дељење и стапање”, тумачити независно од интересних калупа и политичких стега, зависно од стечене слободе сопственог размишљања и осећања. У малој

астрономији духа, ови искази су сумација свих човекових уздицања, падова и устајања из пораза; то јесу философске песме опстанка. Душа је полуга којом се подупире разумна одлука, а племенитост је сила која одлучује свачију судбину у нигдини. Важно је да се остане жив после експлозије ничега у нешто, и да се себи врати стопљен са тачком постојања, свакако промењен, али зоран за почетак преосталог живота. И то је победа човекова: пронаћи равнотежу у неједнакости живота и смрти. О релативној покретачкој сили светлости у нама, Дејан Стојановић пева у песмама „Кретање”, „Непокрет” и „Релативност”, где каже да нема опстанка без непрекидног кретања мисли, душа, тела и народа, а да су непокрети само привиди мира, затишја у којима се прикупља нова снага за следећу кретњу и сабија светлост која ће обасјати нови излаз из бића, пролаз још једној истини у корист предњачења човека. Ни „Бог не може да умре”(59) зато што га, изнутра, непрестано покрећемо... Стога, ни „смрт није вечна.”

Трећа књига, *СВЕТ У НИГДИНИ*. У тропесном прологу, као крстом своје и свачије самоће, песник крштава Озаров дворца у човеку коме поклања цело небеско краљевство и дарује му кључ за избављење из ништавила у себи и хаоса око себе. Тај двор у нигдини, језгро је сопства и жижа свих препознавања „нечега из ничега”, и чекања „да се празнина стварности оплоди”, да се здраво биће

изваја из небића и успркоси свакој пустоши у самозабраву и самоћи. *Свет у нигдини* има Прву и Другу књигу, Први, Други и Трећи сан, набијене хиљадом стихова и услојене дијалектичким прозним истинама о којима треба много мислити кад се снови приводе остварењу а своја нигдина свету у људима. Песник опомиње на пошаст заборава јер само истина пренесена из прошлости осветљава будућност. Он подсећа на античке легенде, спомиње Лемурије и Атлантиде које треба штитити као себе од самозаборава. Нарочито „Сан трећи” врви од експеримената са могућностима и сазнањима, кипи од немира и бунта против насиља и обмана као утвара ништавила. Песник има храброст за одбрану суштине и дубоко разумевање за променљивост света. Стога, не признаје границе сна и јаве и не налази смисао у „Богу без света”, већ у складном односу јединке са мноштвом. Несавршеност човека је управо покретач света због неутаживе чежње за савршенством. Дискрепанце између сна и стварности, хтења и могућности, преусмеравају размишљања на другачија чињења. Песник каже да је „оданост свом варљивом свету у самоћи, варљива магија власништва над собом, ако нема осећање богатства у припадности спољном свету.” Најзад, Дејан Стојановић се пита колико знање усређује и каже: „Није потребно да све знамо. Наша највећа срећа је у томе што не знамо све.” Ваљда, зато што и његов бесмртни Озар није увек срећан док осветљава земаљску материју, па, сит

препрека и дилема, у полутами незнања прикупља снагу, можда и оправдања.

Савесно, самоспознајно и неуморно, песник разговара са собом самим о свету и боговима о градилишту живота, где се стварности морају померати ограничења а сновима поставити границе, да би се немогуће учинило могућим. Само у сну допуштена је апсолутна слобода жеља; стварност не функционише према унутрашњој правди. Али, сам човек је одговоран за своје туге, радости, надања, летове и падове, а песник се пита да ли је самоодговорност довољна да се „уберу нови плодови и савлада уметност живота”. У постављеном концепту слободе, ради се о отимању из хаоса, не по Божјим заповестима, него према људској правди и унутрашњем уређењу подношљивог живота, што није идеално због превеликих личних амбиција у тесним могућностима. Недисциплина успорава напредак, отежава креативност, а без уразумљења слобода мишљења је неискоришћена. Дакле, и истина о неограниченој слободи је релативна. И она мора бити обележена опоменским путоказима ако хоће да буде пут светлости у који се уздамо да показује циљ.

Узбудљиве сонетне форме са преносним последњим стихом претходне у први следеће песме, дају надозвезност сложенем исказу, континуитет са скоро романсијерском глатком наративношћу. Ова поезија је занимљив, иновативни полигон за стручна истраживања теоретичара књижевности. Тај приказ препуштамо њима, примећујући да је вредан допринос савременим кретањима, а блесак новог приступа сонетној

поезији.

Четврту књигу, *СВЕТ И ЉУДИ*, можда треба почети тумачити од „Садржаја” који указује на вредност уметникове идеје да никакве клопке и машине за сечење прашуме маштарија не могу оскрнавити умешност размишљања и уметност писања. У овој књизи аутор супроставља нешто ничему, логику снова нелогичној стварности, обиље истина „незаинтересованим краљевим кловновима”, али, и у томе се осећа нека равнотежа светлости и мрака као „чудо које стварно постоји” и које ће песника избавити из малодушних тренутака кад мисли да је „смрт највећа правда, а живот најлепша превара”. Ако је човек само „звездани отпад”, требало би да своју светлост усклади са земаљским морем у које пада и своју тишину уклопи у громогласје живота, јер она лако усмрти самотника. Песник философски нуди наду: „Сваки нови дан је тачкица у непролазној ноћи”. „Пут света је пут унутра”, али, „да би светлост довољно дубоко досегла до нас”, неопходна су узајамна уважаења, како Дејан каже: „Твоја прича је важнија од моје”.

У петој књизи, *ДОМ СВЕТЛОСТИ*, аутор је скрасио свог Озара преводећи га преко многих трептаја празнине и речи о нигдини. Је ли повратак у завичајну земљу у којој „љиљани не умиру” дао спокој песнику? Да ли је у Београду пронашао равнотежу и насмејану девојку својих снова у мору

шетаца, после толико посета градовима лепоте и уметности? Можда је престарио младе голубице на повратничком путу, али донео је подмлађене речи за којима душе лете изнад сваке нигдине. Песник који пренесе светлост душе преко велике воде већ је победник у надлетању света. У свом дому од речи није бескућник да би правио куће од снега. Одувек станује у песми о животу, и после свих недаћа и мука у туђини потражиће једну цигару од крвника, њему да ублажи бол, као Лазар Пециреп на коцу. Духовна светлост је свесна да „Јулије Цезар” без ње не би био ратник и победник, а без човека у себи нико није цар коме се верује. Као „Хенри Милер” и Дејан Стојановић зна „да његове речи о трулежи градова неће учинити ни један град мање миришљавим”. Храбро је наћи самилост за говорнике који, речима, одсецају главе; то могу само они који сиђу на дно да би разумели лепоту и опростили јој прељубе. Кроз песме „Газали”, песник се молио сунцу за праве речи у сну и на јави. Задивљено је пио снове из ретких пољубаца за памћење, које нам приноси у десет “газалних” песама од којих дрхти Васељена на читаочевим уснама. Ове записе заветује душама које се воле, да би имале снаге за нова рађања под условом да “не траже разлог за све”. Љубав се рађа у ходу, у изненадним прасковима Свемира, а утеха се крије у Дејановим новорођеним речима. Он није прогнаник из негдине; вољно пристиже и пресреће нас с предлогом да људујемо „у свему што је овде

записано". Јесте, Дејане, сусрете сами бирамо, али памтимо и непроверено. Непокорива је светлост, нема помирења ни у „Победи тишине” после свих русваја које преживимо (циклус 32). Не бих се више задржавала у песниковом *Дому светлости*; пристојан сам гост. Само примећујем необичност газала којима песник завршава пенталогiju после свих објашњења времена, простора и начина на које је своју поезију учинио васељенском. Тај начин је космичко размишљање, пацифистички став и космополитски однос према световима. Јесмо ли добили рецепт за споразум са самим собом и толеранцију за међусобни склад? Јесмо ли научили да у градским џунглама распознамо душу од звери? Јесмо ли на пучини бескраја угледали светионик личне среће? Савршенства нема, али ипак пронађемо себе у нечијем свету, јер живот је једина светиљка за пут у негдину.

У целини, петокњижје *Свет у нигдини* Дејана Стојановића само је један пентамент сложене слике људског духа, али је драгоцен као колевка из које нада пробија космички мрак. А што не би и тамни свемир бића?

Милан Лукић

**СИМБОЛИКА ВЕЛИКОГ И МАЛОГ НЕБА
ДЕЈАНА СТОЈАНОВИЋА
нека од могућих значења**

Ретко се у овим нашим крајевима дешава да неко јавности представи пет књига истовремено, и то не било каквих, нпр. неких успутних или дневничких записа којима се, можебит, лечи носталгија, бележе свакодневна размишљања о важним светским, националним или сопственим проблемима, жељама и хтењима или напосто исконска потреба да се поетско надахнуће искаже и отелови у матерњем језику, поготово ако сте извесно време провели ван завичајног ареала – него врло осмишљен, амбициозан и дуго припреман пројекат којим се доброно разноврсна и жанровски разуђена лирско-епско-медитативна грађа, местимице са наносима драмског, жели уобличити у својеврстан систем мишљења и певања. Оваквим намерама и успелом реализацијом се, наравно, посебна светлост баца и на претходна дела Дејана Стојановића, која сада захтевају нека нова ишчитавања и преиспитивања, не само због другачијег времена из којег би се сагледавала и сензибилета нових заинтересованих читалаца, него и због доречености идеја које је аутор овим

петокњижјем обелоданио. Наравно, ако их пажљиво тумачимо и гонетамо скривене слојеве, биће нам прихватљива и спознаја да се у неком наредном периоду овај писац може кретати и странпутицама, не због сумње у властите ставове – сам аутор, иначе, не пропушта прилику да укаже на сопствену доследност или да у дубоку прошлост датира заметке идеја којима ће се касније враћати и развијати их – него због необуздане радозналости и силне жеље за новим сазнањима која свакодневно стиче, па је прецизније рећи да је овде дат особит резиме досадашњег, а да се трагање за новим и необичним, и на плану форме и на плану садржаја, наново слути...

А начинима певања о *Свету у нигдини*, како је, иначе, пенталогична насловљена, посвећено је доста простора и на трагу су напомена о форми појединих песама датим и у претходној збирци, *Плесу времена* из 2007. Реч је, између осталог, и о старим песничким облицима, данас поприлично анахроним, бар у нашој савременој поезији, а нагласак је на великим културама у којима аутор своју пажњу усмерава, и при том их изнова актуелизује, на ствараоце који су постављали основе за моделе песничког стварања. Користећи се већ познатим методом да међу њима изабере путовођу с којим ће у маниру дијалošких расправа тумачити и знамените теоријске поставке и књижевно-уметничко дело или у друштву неког астралног бића, односно ољуђене врхунске етичке категорије, понудиће нам и систематична филозофска

промишљања, гарнирана и односом према естетском. Да, необично је што Дејан Стојановић такву грађу често заодева творачким формама којима се сам предано бави, притом даје врло студиозне напомене о стиховној организацији и рими, али не одолева потреби да оде и корак даље – па након упознавања са песничком вештином у прошлости, практичном демонстрацијом да је такво поетско ткање и данас итекако изазовно, креира још компликованије и дуже облике, а на округлом столу смо обавештени да се покушало и више од оствареног, чак тридесет и шест строфа са по тридесет и шест стихова! Конкретно, у „Могућностима сазнања“, или њиховим варијацијама, али се вероватно и сам аутор уплашио да такво форматирање и онеобичавање могу однети превагу над значењским и поетским, па је од планираног ипак одустао, а истовремено није залазио у забран версификацијских стопа, чак ни у виду успутних напомена, свестан да би се мало добило у додатном теоријском сагледавању туђег и сопственог стваралаштва, а истовремено би се направио непотребан отклон од емотивног доживљаја понуђеним (уколико се томе једнога дана ипак врати, мораће се суочити са могућом подозривошћу тумача и запитаношћу критике о сврсисходности, уколико, наравно, то не буде праћено довољно убедљиво изведеним песничким гласом и неупитном инспирацијом).

Намера овог рада је, ипак, нешто специфичнија, јер се нећемо бавити свеукупношћу и свеобухватношћу

теоријских поставки и комплексношћу доживљаја света и живота, уз свеопшту запитаност о пореклу и о томе ко смо, шта смо и куда идемо, него најбоље изведеном поетском творевином у којој се, поред ужитка у матерњој мелодији и наведено може открити илити наслутити, а на први поглед делује непретенциозно и једноставно, и у великој мери је нетипична за ову пенталогiju. Реч је о „Малом и великом небу,“ које отвара Прву књигу *Света у нигдини*, циклус „Двор у нигдини“, где се, не без разлога, налази само још песма „Црна светлост“, са којом готово чини необично јединство и спој.

Наиме, песник Дејан Стојановић по нама је најубедљивији када, као у овом случају, пева без неког формалног ограничења, које неретко сам себи поставља, када се не труди да читаоца засени познавањем разнородних и шароликих поетских форми, из различитих култура, традиција и периода, када аутохтоним песничким гласом не жели да понуди нпр. илустрацију нетом изнетих творачких постулата и односа према организацији стиха, него духовну надградњу на претходно понуђеним и скицираним темељима, када се не користи монотоним професорско-критичким дискурсом нити када се свесрдно препоручује зналцима стиховања, него када од исконске муке-потребе-жеље поред растужене Бистрице, или с њом у мислима, запева неспутан, жељан зрака, слободе, светлости... Светлосни прозраци су, додуше, присутни у овој његовој ниски књига од почетних до завршних страница, од њих

полази и њима се враћа, али он има и неодољиву потребу да казано песнички додатно објашњава и појашњава, да се враћа истим синтагмама, играријама, досеткама, обртима и мотивима, да исто или слично тумачи из различитих позиција, често на научничкој разини, па се Бог-Вера-Истина-Време-Сазнање-Светлост-Светост доимају и као помоћна средства да дође до апсолута, иако је, дакако, свестан да се до њега доћи не може, јер тада то не би ни био апсолут, али стално трагање и преиспитивање је оно што га изнова надахњује, држи. Међутим, овде пева заистински, непрорачунато и некалкулативно, с умишљајем нефункционално, чиста срца, слободно, иновативно, инвентивно, искрено, доживљено и проживљено...

Велико небо у малом се зрцали, велике идеје се у малом отелотворују, до големих се жеља испуњавањем и остваривањем ситних, или наоко ситних, стиже, велике се амбиције мањим корацима и савладавањем невеликих успона остварују, а небитно је да ли ће се гурајући тешки камен поново низ брдо скотрљати, ако попут Камијевог јунака у једном тренутку дођемо до жуђеног исконског задовољства и среће када се са тим и таквим теретом на врх брда успнемо... Такође, не може се то и такво небо "везати жицом", да парафразирамо и популарну новоталасну песму с почетка осамдесетих година прошлог века, па се "парче слободног неба" увек са собом носити може, у складу са знаменитом сентенцом *Omnia mea tecum porto*. И о томе се овде

говори, али не само о томе... Реч је, заправо, о једној мало помереној визури, шекспировском изглобљавању и коришћењу различите оптике илити мерних инструмената, односно примени ренесансних сликарских техника – *chiaroscuro* и *sfumato*: напосто, све зависи од угла гледања, светлости која обасјава опредмећено, као и, наравно, са чим се оно самерава. Гладноме ће, ето, комад хлеба бити највећи на свету оброк, босом ће и прости опанци у табанању око куће припомоћи, а од користи ће бити и за путе преко седам гора, уколико се жељан на то одлучи, док жедноме кап воде дурмиторско горско око може бити... Опет, сва блага овога света и читав космос, са својим великим праском приде, нису вредна једног дечјег осмеха, што је одавно опште место литературе и разнежених споменара-форума-блогова постало, а овде је успело остварено редукованим, пречишћеним песничким изразом.

А аутор ће проницљиво приметити да је мало небо довољно пространо да у себе и велико небо прими, и нигдину приде. Зашто нигдину прима? Зато, духовито ће песник одговорити, што и небу може бити досадно пусто чамовање и самавање, па ће ту муку тешку разрешити указујући гостољубље нигдини. Наравно да се овај алегоријски дискурс на различите начине тумачити може – може се говорити о нетом поменутом великом праску и свеопштем постању света и свемира, рађању атома, различитих облика живота и саме људске врсте,

може се говорити о основним етичким категоријама и појмовима, врлинама, истини, правди, моралу, добру и злу, слободи (велики је списак врлина којима се тежи, али ни опозита њихових не мањка, дакако! има ли у највећим истинама овога света макар зрнце неискрености и лицемерја, свакако! може ли се уопште говорити о апсолутној правди, ако смо свесни разних и бројних могућности њене релативизације, наравно! оно што се указује као високоморално за једно време, простор, народ, заједницу или појединца можебит крајње неморално у неком другом случају, без поговора! у сваком добру и зло се крије, и обрнуто, неспорно! може ли се икако остварити царство слободе, може и мора, једног дана!), а истовремено се оставља могућност и за приклањање различитим естетским принципима, којима се руководе ствараоци или гонетачи њихови (нису ретке ситуације да мање може значити неупоредиво више, што је била и једна од крилатица минимализма, актуелизована у другој половини XX века), а на кривом трагу нећемо бити ни ако завиримо у традицијско наслеђе и свеукупни наш фолклор (присетимо се, примерице, колико мало зрно бисерово вреди). Исказана бременитост неким од могућих значења најбољи је показатељ необичне инспиративности ове песме...

Попут доживљаја света Васка Попе, изнетом у последњем за живота објављеном циклусу, „Мала кутија“, и овде се преплићу димензије, па за тренут останемо збуњени као дете на сеоском вашару

гледајући забленуто у необични калеидоскоп, у коме разиграна огледала непоновљиве и нестварне облике, боје и шаре творе. Из малог расте велико небо, па се опет у мало враћа, као што ће и мала дужина, мала ширина, мала празнина читав свет надрасти, нарцисоидно се у себе заљубити и зачудном самооплодњом нове мале кутије изнова стварати. Интересантна је ова успоредба Мале-Велике Кутије и Малог-Великог Неба. У првом случају се конкретним предметом из свакодневља (кутија, бокс, калуп, модла, посуда, фиока, претинац и сл), са свим ограничењима која поседује и која нам нуди, подразумева нешто потпуно дефинисано, омеђено, ограничено, затворено, ексерима закуцано, укалупљено, формирано, задато, ограничено, закатанчено, али и у том најмањем и најзатворенијем, искри велико, огромно, недостижно, ту су сакупљене и звезде и време и плава/аристократска свемирска крв... Опет, за разлику од Попе, Стојановић не контрастира нареченом малом употребном предмету, већ се непосредно обраћа Небу, које, ето, може бити и Мало и Велико. А није ли Мало Небо заправо оксиморон? Није ли се наш песник мало заплео и помео?! И може ли, уопште, нешто безгранично уједно бити и Велико?! Можемо ли без подсмеха рећи – Велики Космос?! Наравно, као што се и велика кутија крије у малој, тако се и Стојановићево Велико Небо у Малом гнезди, а онај ко не зна и не слуги колико мала ствар може бити драгоцен, тај песник бити не може, па ипак и за оне

без нарочитог песничког дара или за недовољно упућене наведимо овде бар две потенцијално итекако 'скотне' кутије – *пандорина* и *црна!* Поменимо овде и да је наведени контрастни пар, 'мало-велико' присутан код овог песника и у ранијим збиркама, па се у његовом песништву често сусрећемо и са великим морем, великом собом, великом истином, великим и малим светом, људима, причом, а велики и мали облик умеју чак и разговоре да воде!

Без намере да приговоримо амбициозном и захтевном пројекту пенталогиче, необичног трактата о песништву, а пре свега указујући на врлине ове песме, њених двадесет антологијских стихова, чини нам се, готово одржавају равнотежу на Стојановићевим теразијама, па подсећамо да ће и сам аутор на једном месту, у разговору са Данијелом Арноом, духовито приметити да "пет страница може имати вредност као пет милиона", чиме се даје нови шлагворт за причу о већем и мањем... Али треба напоменути и да се обриси ове песме на више места јасно уочавају, као и да се даље мотивски разрађују, а јединство творе са песмом која следи. Наиме, „Црна светлост“ такође почива на опозиту – овде је реч о светлу и тами што се такође сугерише оксиморонским насловом, а бројних антитеза, иначе, има доста у песништву Дејана Стојановића и неретко он инсистира на споју неспојивог, збуњује, интригира и провоцира привидним нескладом. На неки начин се овом песмом појашњавају изнете идеје и натруне слутњи у до сада тумаченој. Да,

мрак светло чува, а онеобичена светлост управо тај мрак од себе самог, биће јасно и прецизно изнето у почетним стиховима, а онда долази до већ поменутог великог праска када се ослободи снага тога зрака, када се породи спутана светлост и настане, тј. започне процес настајања/буђења свеукупног свемира и потом галаксија, када се укаже и расцвета простор, материја и енергија (да ли ће се, једном, то велико ослобођено небо које се непрестано шири поново вратити у мало, питање је, тј. констатација с краја песме која овој претходи), а када се у другом делу песник додатно позабави разним маштаријама и сновима те и такве изненада разобручене светлости, којој је било тесно у мраку у ком је пребивала, јасне су алузије и на мисију, жеље и хтења истинског ствараоца, који је, очито, високопозициониран у песниковој хијерархији света – уметник, научник, креатор у свом стваралачком заносу, лудилу, космичкој разуларености чула, фаустовској потреби да се спознају зачудни механизми и истине недоступне обичним смртницима, сећа се и свих ограничења у којима је затомљена идеја некада пребивала, сећа се привлачне удобности конформизма и јаловог склада уобичајеног, нормираног, предодређеног, што је иронично већ наговештено, сећа се те вечно успаване таме и прве искре која се јавила, првог таласа који је нарушио монотону и мирну површину воде, што ће рећи да се сећа и некадашњег *малог неба* из којег се испилила, како се каже у тој песми којој се директно обраћа и с којом је све време у

непрекинутом дијалогу... Овде ће се та светлост духа отиснути упркос ништавилу, принуди, оковима и конвенцијама, изборити се за Кјеркегорову врхунску "или-или" позицију, и радовати се коначно оствареном путу и кретању, као своме циљу (у уводној песми прве збирке, и читаве пенталогije, она је јасно дефинисана као "једини извор покрета", а мало касније, као да то није било довољно јасно, поново ће се беспоговорно устврдити, "светлост је живот"), чиме се јасно сугерише трајност процеса, јер тај свет и нема свој крај, а са бескрајем чинимо једно исто, јер је у нама! што ће песник појаснити и у „Медитацијама“, у наредној књизи *Свет и људи*.

Интересантно је, пак, да засвођавање прве анализиране песме, повратак у мало небо, не значи само (тек) окончање једног циклуса, вечно кружење атома, материје, енергије и духа (и велике приче и велике истине враћају се своме извору, пева се у „Малој истини“ у „Трептају празнине“, у последњој књизи пенталогije названој, нимало случајно, *Дом светлости*), него и накнадну забрану, оличену у бројним друштвеним нормама у којима се слободномислећа јединка налази, и којима се после краткотрајних излета духа наново враћа, па се овде указује и на одувек постојећу супротстављеност и подразумевајуће контрастне позиције појединца и друштва. Наиме, и поред поменутог оптимизма гледе ослобођене извиискре у допунској песми, завршетком ове одјекује резак звук кључаонице која је изнова активирана – мисао, светлост,

индивидуа јесте се одвојила и неспутана кренула у даља истраживања и освајања, јесте срећна на том путу, на ком и своје сопство проналази, али се на крају ипак вратила/враћа своме прапочетку, где ће сада бити сурово закатанчена! Дакле, добровољно или неминовно се некад размахане шаке нуде приправне за ново уланчавање, покорно се високо дигнута глава спушта на ниско постављени шалтер свемоћнога свемира, поново се висококреативни домети разним преиспитивањима, сумњама и страховима доводе у питање, а радост спознаје због открића која завређују Нобела сенчи страх од будуће могуће злоупотребе, па пошто очито није довољно велико небо само ушушкати у топло и сигурно мало, велику у малу кутију одложити, него треба, за сваки случај, и кључ на катанцу света окренути и додатно ваздух из амбалаже у коју смо све ставили извући, како би тако спаковано мање места у космосу заузимало и лакшу манипулацију омогућило.

Видак Масловарић

МЕТАФИЗИЧКИ ФЕНОМЕНИ У ПОЕЗИЈИ ДЕЈАНА СТОЈАНОВИЋА

Свет доиста јесте запућен према нигдини и то јесу апокалиптични сан и несан, то јесте учестали ритам нереди, а све мање решење шифре која отвара врата према Озару, Свемоћнику који обухвата и Бога и празнину, како каже песник Дејан Стојановић. То је, могло би се закључити, и непрестана узалудност целоживотног трагања за оним што не ограничава људску намерност да се лиши и моћи и немоћи и траје у светлости која је, каже песник, „простор и нада“, „искра и обмана“. Извесно је да би смртник у таквим околностима мењао неке ставове о настанку и нестанку и, живот – Божје клупко пажљиво одмотавао како би следио траг до места које нуди потпуно сазнање о бившем и будућем трајању. Јер, и почетак и крај људског трајања земља записује, каже Стојановић, она је највећа прича. Она нас прича, она нас живи, она нас уздиже и ломи у моћној коначности.

Светлост отвара вид, а вид записује простор – онај у којем таворе и наде и обмане, као егзистенцијални усуд од прапочетка. И, ту се неминовно намеће следеће питање: како би се

могао дефинисати почетак и колико постојање вере може да помогне добијање сложених одговора, тамо где је, како песник Стојановић записује, знање немо? Такав став упућује на небројене закључке као последице других закључака и једино могуће решење види у целоживотном трагагању за смислом негације моћи, а то би могло да буде дуго и неизвесно путовање кроз сопственост, чији би се коначни исход могао разумети као потонуће у потпуну немоћ. Јер, пре првог искорака ниоткудно се надгорњава питање повратка, без обзира на извесност одговора да повратак на почетак није могућ, тим пре што је на почетку тог трагања најчешће тешко дефинисати шта је коначан циљ.

С друге стране, могло би се разумети, да би без изазова трагања за смислом било обесмишљено отварање и затварање животног круга, који је сваком створу са ове стране неба природан чин. Дакле, да би се трагало за било чим, светлост је Озар – нада и спас, без њега би именовање смисла трагања било немогуће. Обесмилила би се и помисао да би тражено однекуд могло да заблиста, будући да је стални, имагинарни и стварни – врховни пратилац – мрак. Живот би могао да значи лапидарност неизмаштане побуне у есенцијалним правцима, јер без ње нема светлости, а без светлости нема живота, без обзира на његову сложеност и разноличје.

У оваквој филозофској дескрипцији могла би се препознати недвосмислена опорука да у непрестаној

космогонији света има смисла само оно трагање које уводи у непрекидност живота – у вечност. У њој би, помисао је песника Стојановића, све имало објашњиву пуноћу: мирис, звук, светлост и надсветлост, игра, непрестани лет, освајање простора, сан као успутни, а неизбежни пратилац и, коначно, љубав као неприкосновени покретач свакојаког. Поезијом се не би бавили само они које видимо под божјим знаком, већ би се доступност тог чина белоданила као предсказање о времену када ће поезију сви писати.

Без огреховљења нема рађања, без рађања нема света доступног нашим сазнањима, а то даље значи: нема постојања и нестајања, нема трагања за иним. Све се савија у ништа. Али, ништа не настаје па самим тим и не нестаје, што ће рећи, да елиминише инстинктивни страх од непрестане пратиље – смрти. Но, негирање смрти би подразумевало обесмишљавање постојања Бога и непрестани бег света из сопства, а то би значило, каже песник, да си без себе у другима – ништа.

У песми „Озаров двор“ Стојановић је интроверзан, у непрестаном преистпитивању шта је и ко је, и шта није ако и јесте, сав у студи да би свет у једном тренутку могао да постане скоро непостојећа тачкица у људском уму, па ће се читалац ненадано запитати шта сажима једна таква идеја!? Није ли то својеврсна индигнација према огољености људског опстанка, у којој нема места еуфимији, већ је све приказано у немерљивој

суровости у којој са крајњим напором опстаје живот!? У даљем току певања Стојановић наизгледним нихилистичким свесловом са Свемогућим покушава да појасни сопствено одрицање вредности свега ван живота. Јер, инсистира на томе да, ако нема живота – нема ни света, а непостојање света искључује и Озарово постојање.

Суочење са Озаровим двором ваздигнутим из таме, Стојановић доживљава као паперјаста сан, после којег буђење смртника уводи у нирвану, дакле стање вечног блаженог мира, без обзира колико би се рационалном приступу то чинило нестварним, јер га враћа на првобитност запитаности: је ли људски ум у могућности да пројектује Озаров лик и ако јесте како га види – као варку или као истину. Притом, упозорава на могућност да би виђено могло да буде илузија колико и жељени лик. Тако Стојановић читаоца неминовно самосуочава са могућим виђењем сопствене величине пред самим собом и, његове минорности у космичкој бескрајности.

Стојановићева наглашена контемплативност чини га особеним у савременом песничком творењу, једним од ретких који нема дилему око једнакости поезије и филозофије и неопходности њиховог ваљаног разумевања, колико и мудријег одгонетања значења речи, те његово трагање у песничкој књизи *Свет у нигдини* разумем као трагање за смислом елементарног опстанка у времену отуђеном, сурово стварном, загледаном у све и ништа. Парадоксално,

има ли се у виду колико нас је цивилизацијско убрзање примакло, смртнику једва схватљивим постигнућима, која би нас, уколико би се макар и нехотично измакла контроли, могла коштати главе. То би нас, помислиће верујући, примакло Апсолуту – новом Озарју, како каже Дејан Стојановић, макар на небеском листу угледали и другачији лик од овог у коме смо. Можда би се тада између мрака и мрака записала нека нова и мудрија целина.

Одасвудна, али и изузетно видљива су његова промишљања о ономе што јесте, дакле бићу и његовој супротности, не-бићу – црнилу и празнини које поборници Таоизма виде као претходницу свему, при чему универзалност бића види као сламку спаса у супростављању свеопштем – непрекидном ништавилу.

Пажљивог читаоца Стојановићеве књижевности неће мимоићи њен зачудни шум, духовна заветност и непрестана запитаност у ком правцу се креће све постојеће с ове стране трајања и, у којој мери појединац поседује моћ да проникне у суштину божје свемогућности, јер – она се не може преписивити нити дописивати, ако већ јесте савршенство коме се ништа не може порећи.

Насупрот таквој људској заумности у непрестаном приказивању је, неизбежност супротстављености из којих, могуће је, бујају правда и неправда, ништа и нешто, награда и казна, хаос и ред, рађање и смрт, пуноћа и празнина, потврђивање и негирање, покрет и непокрет и у неколиком обазриво сазнање

да никад ништа не умире. Речју, потврђивање и негирање, као анахрони збир, као антиподни предложак свему свакојаком што непрекидно може да гори, упечатљивије од било којег огња кога реч описује.

Стојановић је у непрестаној запитаности у којој мери би универзалност могла да бонифицира хронос у коме је предикција догађаја узалудност по којој је у сваком зрну песка могуће видети стену од које је немилосрдним протоком откинута. У таквом одређењу јавља се, запазиће његови читаоци, чезнуће посматрача велике градње и разградње и, непрекидног описивања отварања и затварања космичког круга. Заправо, то ситно, једва видљиво зрно песка би могло да буде персонификација живота, којег Стојановић види као непрекидно понављање – транспоновање из великог у мало и обрнутим редом. „Мрак је вечност успавана замрзнута ван трајања“, каже Стојановић, описујући црнину светлости те, када дотужи ваљано је запевати, јер песма је будилица, песма је поуздан траг према смислу бивствовања, песма је, каже, спас и нада. Она баштини велике подвиге у свеопштој пометњи и чини суштину бића.

Утисак је да се у оваквом проговору Стојановићу и нехотично отима страх од пролазности и исчезнућа, од губитка наде, те призив светлости доживљава као буђење, као зору, као непрекидни ток - све оно што представља, рекло би се, једино могуће решење за подвајање бића и не-бића и

једини могући логичан зазив има ли се у виду одасвудна пустош свега што из неке имагинарне или стварне сенке вреба.

Занимљив је и незаобилазан унутарњи дијалог песника и његова непрестана потреба да га уобличи са неким коме се свемоћ не пориче – помишља, са добром вилом, наравно у потпуној осами, јер је то, ваљда, онај тренутак неминовног утапања у сопственост ирационалног поседовања, незаобилазан у менталном сачињенију сваког мислећег створа. Испод такве сензације могуће је запазити његов став да је вера у поседовање било каквог иметка велика заблуда, јер смо сви у свему те би веровање у поседовање, доиста, могао да буде потпуни апсурд.

У тај дијалогски рам Стојановић, ипак, опрезно уводи и питање могућег власништва над временом, апострофирајући могућност индивидуалног избора – дана у години, занимања, самодовољности, радости, ваздизања моћи, милости и којечега још, јер свет је немерљиво сложенији у нама од оног који нам се на јави приказује.

Инверзијом Стојановић приближава своја сазнања и ставове о неким теоретским донетима у појашњавању извесних филозофских запитаности о уметничком стваралаштву и ономе што му је у том простору најблискије – књижевности, музици и још којекојим доменима драгоценим за спознају могућности света. Особеном дескрипцијом он вешто упреда нити извесних неспорности – живот, рецимо, који би требало примати као дар. Но, каже

Стојановић, животни тренутак може означавати и неку врсту епифаније која превазилази задовољство тренутних остварења мерених поређењима са другима.

У бесконачном настајању и нестајању сваки покрет који дефинише намеру могао би да значи истовремену узалудност, јер све проживљено враћа себе на почетак. Дакле, пут у нигдину постоји, могуће је само као људска уобразиља, као непрестани страх, што би се могло разумети и као њено непостојање, као заблуда о растојању између старта и циља. Јер, њих људски ум уобличава и пројектује, одређује им значење и дефинише њихову узалудност, наличну оној која се заповеда између штапа и шаргарепе – фактичко стање дела обезљуђеног света данашњице. Ваљда је то онај дефинитивни збир у коме свест и подсвест не успевају да кореспондирају, у коме ловац, неретко, постане ловина и тиме означи величину и значење простора који је уточиште и прогоњеном и прогонитељу, у коме, наглашава Стојановић, оно што је лако ухватљиво нема вредност те најчешће подразумева априорно одрицање.

Људска уобразиља све уобличава те и интензитет светлости која решава небројене дилеме, колико и значење густине таме подно које су упредени усудност и страх, па се однекуд намеће питање: у којој мери би светлост имала значење да није таме, или постављено неким другим редоследом – светлост једнако живот, тама једнако нестајање, ширење у потпуној

празнини.

У неким прозним фрагментима Стојановић разлистава свеколикост разумевања тишине, рећи ће – најиздашнијег сабеседника, чија величина се мери вештином њеног призива на дијалог, јер отварање слуха за тишину подразумева свемогућност отварања света каквим људска индивидуалност прижељкује, види и записује. Тишина умнику може бити ваљан сабеседник, али тај дијалог зависи од његове вештине, од разумевања њене моћи и свемогућности њеног значења. Рећи ће, у тишини је могуће трајати, разумети неизговорено, а речено, вратити се у позне часе и видети рамове без ликова или се загледати у свебудуће, које само тврдо изговорена реч може порећи.

Такво разумевање људске осаме, и непрестане потребе за њом, не подразумева удаљавање од света, већ симбиозу чулности којима се обликује његова слика, његово непрестано треперење и чежњу за врхом у било ком смислу. Али, то истовремено подразумева нулту тачку, на коју гледамо као дно, као на почетак после којег следи мукотрпно путовање у неслућеност, у узалудност, јер врх се досеже само у речима. Више је жеља него могућност или априорна потреба, будући да нас на крају пута чека сурови сивкасти пејзаж, од кога нас, разуме то песник Стојановић, дели само неколико имагинарних корачаја. И, најзад, како није могуће учинити поравнање између заблуда и истина, какогод их индивидуално разумевали и тумачили,

најпутоводнији правац би могао да се потражи у успостављању равнотеже, како нам осећај кривице у неком пресудном тренутку не би био једини иметак.

Драган Коларевић

ИСТРАЖИВАЧ СВЕТЛОСТИ (један угао читања)

Свет – светлост. Два појама у српском језику са истом основом. Низ других речи изведен је из те основе. Свет може да значи и мноштво. Оно познаје само оно што је осветљено. Колорит оног што је осветљено одређује природа светлости. Суштину предмета преко боје означава светлост. Предмет је црвен зато што упија све боје из спектра осим црвене – то је принцип. Тако је прозирна светлост неухватљива у својим бојама, тајним, као поезија.

Никада „свет“ (мноштво) није мање размишљало о себи: о свету, о светлости, о суштини. Овде се живи нагонски, елементарно, а не мисаоно. И нагла религиозност је део модних трендова и задовољење нагона да се спере бездушна прошлост, да се забораве греси и злодела...

ДВЕ СВЕМИРСКЕ ЛЕТИЛИЦЕ

Песнички подухват *Свет у нигдини*, Дејана Стојановића, у овом тренутку је посебна појава у српском језику. Он је на скоро 600 страница посвећен феномену светлости, просветљења, духовности и магији језичког звука. Текст о истраживању светлости почећу једним

песничким записом од 6. марта 1986. године.

Десет хиљада трагичних ликова
У представи без патоса
За четири млада песника
И игумана

Десет хиљада ликова
И две свемирске летилице
Лебде у ваздуху

Одлазим и не сачекавши катарзу

Знамо да су Дечани високи
Високи
Лебде у ваздуху

Лебдимо у ваздуху
Висимо
У ваздуху
На стубу ваздушном

Тог дана 6. марта 1986. године упознао сам у Пећи младог песника Дејана Стојановића. Он је био домаћин младим песницима Ивани Кладарин, Срби Илићу и Драгану Коларевићу. Имали смо низ песничких сусрета и наступа. Памтим сусрет у Пећкој гимназији; млади Срби и Албанци су нас лепо прихватили, као своје. Тада сам веровао да је дух поезије, који нас је окупљао, јачи од Бараба. То

верујем и данас, упркос историји.

Наравно, посетили смо Пећку патријаршију и Високе Дечане. Игуман Јустин, висок, упечатљив, говорио нам је о архитектури и фрескама, скренуо нам пажњу да се на живопису, поред 10 хиљада ликова, налазе две летилице, које асоцирају на космичке бродове.

Откуд космички бродови у манастиру чији је живопис завршен 1350. године? Појавили су се неки српски стручњаци који кажу да то нису свемирске летилице, космички бродови, већ симболички прикази Месеца и Сунца... Стручњаци су вероватно у праву, али за песнике су то свемирски бродови у којима ми, ево, од тада, већ више од 30 година, пловимо непознатим пространствима, материјалним и замишљеним световима, истажујемо светлост. Свако на свој начин, из свог искуства, са становишта свог усуда. Док наука ради своје, у месту.

ФОРМУЛА СВЕТЛОСТИ И СВЕТА

А о чему су људи од постања размишљали, шта су желели да сазнају, а нису успели, него о свом светлосном бићу и тајни порекла човека? Постојале су само привлачне претпоставке, успостављан је, и наметнут, логички систем у мишљењу, али прави одговор и данас је веома удаљен и што се више трага све је удаљенији.

Почетна формула је јасна и чини се свима добро знана: реч је светлост, светлост је Бог, Бог је истина.

За песнике и мислеће људе ту почиње авантура тражења суштине светлости. Суштине поезије. А суштина поезије је смисао и циљ овоземаљског живота. Наука има своје законитости и величанствене резултате, али само поезија може да наслути непознато. Наука је поредак, резултат који се може експериментално потврдити, поезија је пустоловина, авантура, која када једном почне, постаје процес који нема краја. Из њеног вртлога се не може испливати. Стојановић доследно следи тај пут.

Ко данас, у овдашњем свету, размишља о суштини светлости? О њеном пореклу, настанку. У свету који ми познајемо, у коме се привремено налазимо, у свемиру који смо у могућности да замислимо, много је мање светлости од таме. А по Дејану, тама је напробуђена светлост.

Светло – тама, добро – зло, смрт – живот, истина – лаж, ставрност – илузија, микро – макро, материја – празнина, овде и тамо... само су неке супротности које су део суштинског размишљања; међутим, данас су потиснуте из масовне комуникације. То су, између осталог, теме овог петокњижја.

И ми пред собом имамо обимну, за српску књижевност неуобичајену, књигу поезије и поетског промишљања која има први стих:
„Певај ми Хомере о историји звезда и о историји Земље“.

Дакле не о гневу, већ о прошлости коју још нико није суштински упознао, а темељно се проучава већ хиљадама година. Наравно, најмање знамо о ономе о

чему мислимо да знамо све. Светлост нам је свима позната. Ми смо бића која не могу да преживе без светлости овакве какву је познајемо. Ипак, велике смо незналице.

Постоје ли друге светлости које ми не познајемо? Можда су оне ту, можда управљају нама, нашим мислима, нагонима, осећањима. Оне су око нас, оне су у нама, а ми их не препознајемо, неспособни смо да их схватимо?

Да ли о томе размишља савремени човек?

БРОДСКИ ДНЕВНИК

Песништво Дејана Стојановића обједињено у „Свету нигдине“ доживљавам као дневник путовања, поетски извештај о истраживању оностраног, свемира. И себе наравно. Као и материјалног окружења. Шта је то што је, бар на први поглед, део моје личности, мог истраживачког искуства? Наравно и вашег.

Ево неколико Дејанових мисли о светлости:

„Живот је светлост, Бог је светлост, светлост је небо.“ (стр. 14)

„Бог не може да нестане, па смрти нема;“
(стр. 18)

„Свака промена, или смрт, рађа живот.“ (стр. 18)

Већ смо нагласили да је Бог светлост и да је, у ствари, трагање за светлом, трагање за божанским облицима у знаном нам свету. Светом означавамо оно што је осветљено, што можемо сагледати. Колико смо мудри да у светлости сазнамо светлост?

ПЕСНИЧКА ПОБУНА

У складу са учењима да су смрт и живот један процес, да прави живот почиње тек после смрти, када се заврши овоземаљски, јесте и промишљање о циклусном кретању, када смрт мења један вид живота и наступа нови. Али тај нови вид постојања човек само наслућује; научних доказа нема, то су у најбољем случају хипотезе. Сва велика дела светске књижевности, сва људска знања, која имају корен још пре шест хиљада година, као основ имала су теме о пореклу и тајни живота, вечности, ништавилу. Свој поетски став Дејан Стојановић градио је у дијалогу са њима. Он је верник поезије, али није слепи послушник. Дејанове симпатије су на страни оних који ће ради истине да се побуне. Послушан не значи бити побожан. Бити бунтовник истине ради, значи бити доследан у тражењу Бога, у трагању за новим светлом. Тама је непробуђена светлост, па ма шта учила нека древна недодирљива догматика.

Зашто човек упознаје светлост? Да ли је то потреба слична нагону? Можда би у одговору могло помоћи мишљење да људски дух потиче из неког другог света.

„Једини начин да откријем светлост јесте ако сам постанем светлост.“ (стр. 20)

Како постати светлост, како постати дух? Тај дух је део Бога, део светлости и он одваја човека од многих бића, ствари, појава... тај дух, који откривамо

у себи и ван себе у светлосним појавама. Човекова посебност је у томе што не може да препозна оно што га чини посебним. То би могло бити унутрашње светло, али како га појмити. Да ли је смрт тренутак тог сазнања, промена једног облика другим обликом живота? Ко одређује да једну светлост заменимо другом?

Сам аутор даје шифре и дешифрује појмове помоћу којих можемо створити представу о мотивима и циљевима тог свемирског лета кроз нигдину, кроз празан простор, непробуђену, неоткривену светлост. Са великом жељом креће се на пут спознаје, мада се циљ унапред зна: смисао је тражење смисла.

Друга мишљења кажу да је онострано, коме радознали ум тежи, у ствари у нама. Све што човек тражи, лутајући нигдином, пронаћи ће у себи. Ако жели да упозна космос то ће бити ефикасније, јер тражећи у себи оно што није овоземаљско постоји могућност да се приближимо суштини. Стварне вредности, као и поезија, у нама су, као што би могле да буду и у неком нама непознатом космосу. Тражећи изван себе, откривају се нови простори, за сада мрачни, са минимумом светла, али се удаљавамо од суштине и нема одговора на једно од кључних питања: како смо настали, шта је тајна постања?

Потребно је начинити само неколико десетина, или стотина корака одавде, од места на коме тренутно боравимо, и у материјалном свету, у пуном сјају, схватићемо колико су потиснуте било какве мисли и поетске истине о свету и суштини постојања.

Песнички подухват Дејана Стојановића, обимом, тематиком, дубином, техником писања, као да је настао у неком другом простору, мирнијем свету, без хистерије и примитивизма који је обгрлио планету. Дејан иронично закључује да је демократија свој врхунац доживела у робовласништву. Ми живимо у доба демократије и финасијског робовласништва. Свет је окован вулгарним материјализмом.

МАТЕРИЈА И НЕБЕСКА ПРАВИЛА

Међутим, древна учења кажу, а то је и модерна физика показала, материја има огромну снагу ако се користи према божијим правилима и плановима. Они који нису способни да овладају материјом још мање могу да се остваре у свету идеја.

Свет у нигдини јесте покушај сагледавања човека и човечанства и њиховг значаја у бескрају. То је поглед у неслућене даљине, али и у нашу стварност, у нашу садашњост која је прошлост већ оног тренутка када настане. Постоје само будућност и прошлост.

Поимање света, човека, мудрости и поезије Дејан чини кроз призму античке књижевности, грчке и римске митологије, древних мудрости Месопотамије, Сумера, древне Индије, Дантеа и Петрарке, до енглеских песника новог доба... Он се бави формом која изражава суштину. Обједињује форме далеког истока и трубадурске поезије; српским језиком кроти форме које су настале у језицима који немају превише сродности.

У Дејановим стиховима и поетским исказима има

математичке тачности и геометријске прецизности. Некада су мудраци говорили да је геометрија наука која служи да премеримо висине и да им се приближимо. Архитектура и геометрија стиха требало би да омогуће да реч досегне висине, добије светлосну димензију, као у настанку света.

У старом веку постојале су традиционалне науке: филозофија, историја, математика, геометрија, граматика, музика... Оне су омогућиле човеку да у себи открије бар делимично дух који не потиче са наше планете. У стиховима су писали и песници и математичари, а тачно се знало шта је поезија, шта математика.

Ова књига је сусрет древне поезије и културе са цивилизацијом савремених мегалополиса. Неопходно је да о њиховој повезаности, сличностима и разликама размишљамо; намеће се као логична синтеза досадашњег искуства и сазнања. Време технолошких, електронских и комуникацијских чуда свело је духовност на маргину. Бар се тако сматра. Убрзани напредак техничких и технолошких изума потпуно је заборавио на могућност да материја има огромну снагу ако се њоме управља по божанским плановима. Агресивни атеисти, са којима су, гле чуда, сагласни и поједини теолози, вулгаризују духовност; материју свде на задовољење чула и нагона.

Оно што се данас зове цивилизација, у многоме је униформисало и деформисало ум. Градитељи новог света то нису желели. Њихова дела требало је

да служе човечности, а не свеколикој превари и моралном посрнућу. Ипак постоје песничке енклаве, песничке монаде, микрокосмоси. Један од таквих побуњеника је Дејан Стојановић. Није светлост само оно што видимо. Не заборавимо духовну светлост.

СТРУКТУРА СВЕТЛОСТИ

Када су научници кроз призму пропустили зрак светлости, разложили су га на спектар боја од којих се светлост састоји. Светлост је провидна, а састоји се од богатог колорита. Мноштво боја чини прозирност.

Шта ли ће нам открити неки други изум када кроз њега пропустимо зрак светлости? Или нека друга направа која ће открити досад непознату и незамисливу светлост. Непознатог и незамисливог Бога.

У лето 1460. монах Леонардо да Пистоја на магарцу је дојахао у Фиренцу⁶. Био је одсутан више месеци у опасној мисији у Македонији по налогу свог ученог богатог господара Козима де Медичија, који му је дао задатак да се докопа ретких и веома старих списа. Биле су то књиге које су наводно потицале од Тота, египатског бога мудрости, који је међу Грцима био познат као Хермес Трисмегистос⁷. Ти тајновити „херметички“ текстови настали су у Александрији, у прва три века хришћанства. Тако је херметизам,

⁶ Грејем Хенкок и Роберт Бовал – ТАЛИСМАН: свети градови, тајна вера, Београд: Моћ књиге, 2006: 169

⁷ Хермес Три пута највећи

спознаја која ослобађа душу, преко балканских путева, преко територије која је некада била српска средњовековна држава, стигао у Италију у ренесансну Фиренцу.

Ренесанса је почела 1350, исте године када је завршено сликање фресака манастира Високи Дечани. Ако повежемо то са чињеницом да је на просторима некадашњег Душановог царства, 110 година касније, пронађена литература с којом се упознао Платон, док је боравио у Александрији, и то пренео Аристотелу, учитељу Александра великог, ето везе између две свемирске летелице и херметизма, то јест наше жеље да ослобађањем душе сазнамо сопствену суштину. И да се послужим речима Дејана Стојановића: „Позивам вас на нову планету“.

Дакле није ни важно да ли су то две свемирске летелице, два космичка брода, или симболичка представа Сунца или Месеца, јер су у сваком случају свемирски феномен. Светлост.

Хоћу да кажем да се нисам случајно упознао са Дејаном 6. марта 1986. и да данас говоримо о његовом поетском подухвату *Свет у нигдини*. Дакле, пловимо. То је једини начин да опстанемо.

Можда се мом тексту може приговорити да је дескриптиван и да би више требало да буде дубински и аналитички, да се на класичан начин бави структуром, прозним записима, версификацијским достигнућима Дејана Стојановића и њеном разноврсношћу. Али о томе ће други писати. Уверен сам да је дескрипција

израз дубинског читања, рашчлањивања и синтезе. Ово је књига о којој се мора говорити и писати, али је пре свега ваља читати. Увек из другог угла.

Давид Кецман Дако

НАД НЕМИРНИМ МОРЕМ СНА

Или: *ОМЕЋЕН МОРЕМ, ОМЕЋЕН БЕСКРАЈЕМ*

/О лирско-мисаоном знаковљу у поетици Дејана Стојановића/

При сусрету са лирским првенцима Дејана Стојановића (Пећ, 1959), најпре са збирком *Круговање* (1993, 1998. и допуњено издање 2000. године), потом и књигама *Сунце себе гледа* (1999), *Творитељ* (2000), *Знак и његова деца* (2000), *Облик* (2000) и *Плес времена* (2007) рађа се увек изнова читалачки доживљај и мисао како је пред нама оно што иначе није уобичајено, нити се тако шта уопште очекује изласком првих књига младог аутора: чистота лирског израза у песми са свим одликама модерне, урбане поетике. Овакав лирски израз, у непосредном је дослуху, често и у конфронтацији, у смелој негацији знаног и одавно општеприхваћеног у свету филозофије, теологије понајвише. Смелост при изношењу свог става који је продукт рационалног приступа теми, појави, вјерују, свему оном на чему, по њему, почива свет у чијем је средишту Човек или сам Бог/Знак, као средиште у једном од безброј круговања заувек „омеђен морем, омеђен бескрајем“.

У готово свим поетским књигама, Дејан Стојановић је истовремено и у дослуху и у конфронтацији са оним само врхунским/међашким у српској поезији, а заједничко им је преиспитивање смисла свега оног пред чим ни разум, ни срце не смеју да затаје. Отуд такав стваралачки изазов на који се одазива песмом/мислима које су „на његов начин“, са његовим ставом који има призивак смеле јеретичности.

Главна својства Стојановићевог поетског концепта оствареног у првим књигама јесу безостатна припадност рефлексивном песништву, творење песме лапидарне форме, рационалност, односно инсистирање на логичности мисли/става, једноставност и дубока промишљеност при изношењу погледа из властитог угла, властитог искуства, из дубине самоспознаје унутрашњег, невидног (з)бивања.

Мисаоне нити, које за потку имају дубоке слојеве емотивности, својим уобличењем и потпуним исказом као да не остављају простор за додатну мисао јер у њима постаје скоро очигледна доминација рација који успева да надвлада и умири јаку емоцију.

Знак самосвојности поетике овог, без сумње занимљивог аутора, препознатљив је и у веома изражајној засебности коју бисмо могли окарактерисати као оригиналност у погледу избора трајних тема којима се из књиге у књигу непрестано враћа и шири их садржајношћу, а формом и стилем надограђује.

Све оно што се досадашњим Стојановићевим искуством сабрало у његовој књижевној радионици и у чему види смисаоност свог делања, он врхуни петокњижем *Свет у нигдини (Озар, Свет и бог, Свет*

у нигдини, *Свет и људи, Дом светлости.*) Наслов прве Стојановићеве књиге, *Круговање: 1978—1987*, указује на чињеницу да је он поезијом почео да се бави пре четири деценије, а прво оглашавање управо том књигом уследило је пре нешто више од четврт века. Све до пенталогije *Свет у нигдини*, у свим претходним књигама провлаче се централне теме, а у њима и трајност знаковља у поезији, лирској прози, медитативним записима, лирским путописним белешкама о градовима, сонетним венцима, и газалима.

У градњи светлосне куле од божанских нити, којима је проткан *Бескрај* и *Вечност*, дакако, на начин како их поима сам песник, у њеном средишту је постојаност неизоставних речи-појмова којима Стојановић остаје веран и у веома обимном делу *Свет у нигдини*. У најновијој књизи очигледна је потреба за елаборацијом не само нових песничких и филозофских тема већ и за елаборацијом и систематизацијом претходних филозофских ставова који су више били у назнакама, између осталог и зато што је то готово немогуће учинити чисто лирским исказом. Тако смо добили дело које нам открива начин како своје централне теме, као и многе нове, промишља песник-мислилац за кога се може рећи да се равна само по себи пређашњем.

Стојановићев стални ослон и мотивска преокупација оним где и како осећа, шта види, о чему и како мисли, са чиме се углавном не мири, што види и што доживљава у друкчијем светлу, са

до тад и неслућеним смислом у речима, враћа га старим појмовима и терминима којима додаје нове боје и нијансе у свом стваралачком лавиринту: Бог, небо, свет, сунце, васиона, свемир, море, сан, знак, тишина, бескрај, вечност, нигдина, тајна, круг, камен, реч, истина, игра, ватра, смисао, светлост, тама...

При аналитичком приступу поетском садржају на страницама првих Стојановићевих збирки стиче се утисак да је таква и толика заокупљеност истим темама, истим мотивима (надасве појмови/знаци бог, свет, светлост, тишина), изазвана оним што је од праисконског трена у њима самим тајна недоступна.

Песма често постаје језгровита мисао, тек рефлексива, попут сѐва, исказ предочен без околишања, који је, у ствари, достигнути степен више истине и презентовање, обелодањење додатног сазнања. Песник песмом остварује спознају оног суштинског, за нови лирски исказ њему битног, а све са циљем избављења из вртложника заумног трена у коме (и када) настаје слово за песму.

Све ово постиже начином којим презентује свој осећај, свој однос према оном што је вечност и само по себи тајна (бог, сунце, тишина...). Знаковљем, својственим Дејану Стојановићу, са видном оригиналношћу, а што подразумева најпре негацију пређашњег, туђег схватања, оног са чиме није у сагласју, са којим се не мири, он презентује свој доживљај, своја уверења, често и таквим ставом који је мање својствен лирском, а више филозофском

приступу свету, времену. У таквом свету, снагом унутрашње светлости, светлости ума посебно, човек увек стоји наспрам таме: „Светлост је својство / Тама је само реч која је описује / Али таму не треба описивати / Незачета / Одувек заувек и посвуда / Светлост се рађа / Узвишенија / Тама бескрајно дубока / Немогуће је пробити се до њеног дна / Тама ћути / Светлост говори / Светлост је новија и свежија / Тама је била ту пре ње / Ипак је млађа / Тама не стари / Ништа је увек ништа („Светлост и мрак“, из збирке *Сунце себе гледа*).

Карактеристика Стојановићевог песничког, а може се рећи и филозофског, проседеа јесте властитост и оригиналност у приступу вечним темама, вечним мотивима, а са садржајем/мислима, знаковљем у песму утканим речима у виду *изричаја* (појам Лазе Костића). Константа Стојановићевог певања јесте о оном вечно присутном, надвременом, оном што постојаност обезбеђује изван простора који је „омеђен бескрајем“, чиме се и сам појам вечног, његова постојаност и у њој смисаоност, брани од празнине и опстаје наспрам нигдине: „Омеђен морем омеђен бескрајем / Трајем овај дан и устајем / С морем стопљен бићу / Опет с бескрајем у прабићу“ („Омеђен бескрајем“, из збирке *Сунце себе гледа*).

Трајним тематским знаковљем Дејан Стојановић истовремено обележава простор на њему својствен начин, надасве у погледу изричитости у откривању и предочавању своје мисли о оном што је од искона, те

је с тога и на друкчији начин стављено у само средиште песме, тог лирског изричаја, или *извештаја душе* (опет Лаза Костић, при речи о томе кад и како настаје песма треном оним кад је у процепу између сна и јаве, у књизи о Змај Јови). И чини то без околишења, директно понирући у само средиште песме и то тако да и почетак, а потом, логично, и цела песма делују као филозофска теза. На пример, „У сржи истине јесте обмана/ Без ње не би било смисла / Био би само лед / Да би себе сачувала / Прва срж употребљава магију / Природни закони су део те магије / Истина је дала облик и ред (из песме „Обмана“).

Као последица таквог начина презентовања властитог поимања вечних тема и у песништву и у филозофији, својствено овом аутору, следи привидна негација негације. Полазиште је у друкчијем ставу овог песника/мислиоца према оном што затиче и са чиме се не мири у простору пређашњег свезнања. Средиште нове тезе је суштинско у властитом поимању преображаја дознањем другости/супротности („Свет разноврсности хрли у стапање / Обмана је разбијање досаде апсолута (...) / Апсолут је једнак ништавилу / Непокретан и нем“), а завршетак је у мисли којој је тешко противуречити јер је доиста логички епилог у заокружењу исказа.

Једно од знаковља Стојановићевог лирско-филозофског концепта често има и садржај и форму дефиниције или аксиома. Побити такве исказе значи промислити, сагледати исти мотив на друкчији

начин и друкчијим записом поништити вредност и изазовност пређашњег, а песмом обелодањеног, на начин који би од читаоца захтевао ширину у знању, дубину при разумевању песмом дознатог, а не само неслагање са понуђеним исказом или „дефиницијом“.

Занимљивост Стојановићеве поетике лежи, пре свега, у новом приступу оном непрестано тајновитом, изазовном за нову мисао, за нови став, али са друкчијим одстојањем при погледу на стару мету/тему, било да је реч о лирици, филозофији, религији, историји, са чиме се Стојановић не мири, јер такво је, утисак је, да му замрачују видело у било ком правцу да му и срце и рацио/логика теже. Отуд у томе и повод за друкчији поглед, изазов за друкчију реч, али никад уз цитат из пређашњег (са)знања. Често са противством и са призвуком и тежином бескомпромисности, јавља се осећај у поимању значења и тежине при читању песме, посебно из области филозофије и религије, осећање да је и крајње време за нови приступ. Осећај да је нескривеним речима отворен пут за пролаз неосвојеним или замраченим простором до краја недосегнуте, тиме и довољно у мисли слободе са озрачјем што је од праискона. Песмом – побуна, позив на крет којим се стиже до самоосвешћења: „Изађи из себе / Проговори“ / казује Дејан Стојановић у песми под насловом „Не“. „Доста си седео и чекао / Доста си слушао// Не буди мрав / Који се врти у круг // Реци не / Прими терет одмазде“.

У поезији Дејана Стојановића, у погледу самосвојности његовог књижевног али и филозофског

концепта то је знаковност више, оно чега или каквог нема у делима песника сродног му сензибилитета, велике истине стоје наспрам старих заблуда, наспрам илузија, залудица, наспрам свега оног што је последица вешто и брижљиво (од)неговане стрепње, страха од неба, од сила, једнако оних с небеских, недосежних висина, као и оних земаљских, чија је основа људски страх од непознатог, вечно неизвесног, од смрти, а све у жељи за блискост са вечним чиме би и човек да се трагом за собом упише у видело иза себе.

Након побуне, постигне ли се макар и тренутни успех у превазилажењу оног што је био разлог за реч, не и за побуну, упозорење без обзира на шта да се оно односи, следи: „Немој се предати сада / кад си већ све издржао / Није важно шта кажу / Јер кажу да преваре себе / Не да помогну теби („Превара“).

Записом, лирским, медитативним, кадикад херметичним, а најчешће отвореним толико да делује изричитим, категоричним ставом а не као упитност, не као чуђење, новом песмом о трајном мотивском изазову, теми и ослобођеношћу од свега онога што му при осветљавању властитог приступа бива празнином, Стојановић плете мрежу једне нове песничке и филозофске парадигме која као да најављује нову парадигму свеколиког друштвеног преображаја. Он се бори против ништавности, против недостатка постојаности у погледу питања смисла, против свега што бива теретно, с таквим (старим) мислима-ставовима за даљи живот и

сувишно.

Садржајношћу новог приступа песмом у живот по својој мери, по мери властитих сазнања/искустава и као пресудни изазов противљењу па и негацији пређашњег при изношењу често категоричног па и бескомпромисног става, Стојановићева реч делује као захтев за поништењем свега што магли ум који би да ослушне оно нечујно и оно невидно, а постојано је као и реалност што је само од трена. Постојано је као и слутња, као жеља и као хтење, јер су саставни део те реалности која се немиром у песнику, дамарима, нечујним криком у речи, у знаку сливеном оглашава и бива јава.

Све оно што током/процесом стварања неминовно прати мисао до слова оног „Слова његовог“, одраз је искре ил' само плама на том путу лавиринтом заумља до могућег у речи дослуха с тајном праисконском.

Драма је то за коју зна само онај што је тескобним у себи неспокојем, процепом између две непрозирне таме и само следом спознајне искре у себи, прочишћењем, одбацивањем наслага од туђих (са)знања, једино тако, ипак, до светлосног трена своје Истине стигао, да би потом песмом мирно признао/обзнанио светлост у себи пред којом је најзаштићенији, са којом ни од кога не преза, јер је до ње стигао и са њом је увек кад је „Насамо са собом“: „Не знаш ти ништа / Ја још мање од тебе // Зашто се онда трудиш да докажеш супротно / Када ти то сам признајем.“

Занимљиво је с каквом је лакоћом, с каквом једноставношћу и са тако мало речи још у првим књигама Дејан Стојановић писао о много чему, а за младе песнике поготово несвојствено. О тишини, ал' оној првотној, о тачки, васиони, о кругу и круговању („Небо и круг“, „Истина круга“, „Бог и круг“), о апсолуту, вечности, ватри, о моћи речи („Прва реч“, Камен и реч“, „Скривене речи“ и „Речи неказане“...), а посебно о Богу. Готово да и нема књиге без слова о Богу, те је и као знак незаобилазан при указивању на поетско-филозофски концепт целокупног књижевног опуса Дејана Стојановића. „У апсолуту / Све и ништа су исто // Осуђен на непокрет / Мора да се дели // Дељењем спасен / Открива себе и жури назад // Што више издељен / То боље // Храни се облицима / Сфера је његов живот //, казује у песми „Млади старац“. Или о вечности:“ Вечност је лепа реч / Али вечност је лед //; о бескрају, при мисли о коначности, о крају: Бескрај је крај / Ту престаје прича // Крај без бескраја / Само је нови почетак // Нит невидљива / Равнотежу стварности држи // Снага изнутра са снагом споља / Греју нас // Бог светом себе спасава („Бескрај и крај“).

Белином хартије само чиста песма, песма која у самом процесу стварања бива ослобођена свега сувишног, а најпре од оне и онакве речи која ремети равнотежу при споју знаковља од чијих је значења у хармонији од сазвучја у један ток, у један бруј сливена и бива песмом која може да издржи моћ тишине у безречју над бескрајним починком од

смирајног (истином досежног) сна.

Привидно једноставна, али увек мисаоно потпуно заокружена, сливена у један кратки ток, песма Дејана Стојановића читањем ствара утисак да је сва од капљи из свемира дозваних. Тако остварене и у првим књигама објављене песме и данас одишу свежином, снагом, свим оним што их чини да су многе и са антологијским вредностима. Попут песме „Огњиште“, која заслужује навођење у целости: „Сунце је огњиште // Вртешка угашених огњишта // На угашеним огњиштима рађају се они / Који ће моћи да гледају светлост // Тако огањ себе гледа / Напаја и продужава // Свемир је Сунце / Које себе гледа“ (из књиге *Сунце себе гледа*).

Књигама овог аутора тако видљиво бива да је у њима већ остварено нешто и знатно више од оног уобичајеног за песнике без већег животног и стваралачког искуства. Осим веома израженог стваралачког дара (творење кратке песме, без много речи, с мером, без сувишног у лирском исказу), осим такође очитог теоретског знања и творења у форми која „пристаје“ (као одећа) уз његов ауторски хабитус, као и у погледу одабраног начина/стила да му при творењу властитог лирско-мисаоног ткања лирска нота не буде потиснута знањем и тежином добро примењене филозофске мудрости, а што је и у првих неколико песничких књига такође видљиво, те да се херметичношћу, егзактношћу не потисне, или не изневери и оно што следи синтезом лирског и метафизичког, емотивног

и бескомпромисно логичког, оног у чему песник не може без филозофа у себи, или што филозоф/мислилац не може тако једноставно и тако јасно, разумљиво без дослуха са лириком да искаже, Дејан Стојановић је изласком на српску песничку сцену намах показао где му је место, где га ваља тражити, или га новом књигом стрпљиво и убудуће очекивати. Место ка којем се још у младости упутио, или којег је својим самосвојним начином и певања и (про)мишљања достојан, где све са знаковљем личног лирског печата обимним петокњижјем *Свет у нигдини*, Стојановић можда доиста коначно и пристиже.

Очито богатство књижевног опуса, разноврсношћу тематског изазова за творење, са озбиљношћу, која је, иначе, својствена само писцима који певају/творе јер мисле својом главом и увек на своју руку, на свој начин, својствено, односно, достојно песницима-многозналцима, песницима-истраживачима, ерудитама, ствараоцима јеретичког наума, те стога и пристиже на место доступно само ствараоцима богатог и разнородног, енциклопедијског знања и ванредног умећа, умом досежно. У књижевној јавности, на књижевној сцени, иначе пренатрпаној свим и свачим, посебно оним извиканим, лажним вредностима са потписом аутора чије је име звучношћу, одјеком, присутношћу у јавности најчешће изнад вредности која се једино квалитетом дела брани, до таквог места аутентични ствараоци, од знања и умећа, од дугог даха, захтевнији, критичнији према себи него према другима, писци попут Дејана Стојановића, теже стижу. Делом,

дакако, стигну, али се на обелодањивање вредности оствареног дуго, предуго чека. Све по оној наопакој логици, у нас (да ли само у нас?) на чију кобност, с разлогом тако непобитним, коначно ваља указати, а постојана је у мисли/правилу: „Ако стигне – добро је дошао. Не стигне ли, није га ни било.“

Разлог таквој неизвесности у погледу најпре разумевања, а потом и признања остварене вредности у свету књижевности, уметности, науке, и њоме (вредношћу дела), заслужено „заузеће“ места на књижевној, уметничкој, научној сцени, у области којој се човек стварањем без остатка сав посветио (а што је апсурд сам по себи) обелодањују други, углавном од неког, нимало случајно, „етаблирани критичари“ иако без довољно ширине у познавању свега оног што се објављивањем књиге пружа свим могућностима да се у право време и на прави начин најпре види, сагледа, те да се, поседује ли у себи такву садржајност, нуди ли озбиљан повод за критичко сагледавање, уз поштовање озбиљних вредносних критеријума, на прави начин и идентификује.

Поновним ишчитавањем ранијих песничких књига, а сада и петокњижја *Свет у нигдину*, обимног дела с концептом или у форми *prosimetrum-a*, комбинацијом, увек ризичном, лирског и прозног, у случају Дејана Стојановића и филозофског садржаја, с прилозима који су одраз његовог критичког погледа на стварност, на тешко подношљиву датост у њој, као и читањем и упознавањем са вредностима

оног што је до сада било мање приметно, реч ли је о његовој поетској прози и лирски обојеним есејима, путописним записима/опсервацијама о градовима-бисерима-медаљонима на разним меридијанима, најпре је потврда онога што смо одавно запазили и на шта смо као вредност тада младог аутора указали почетком 2000. године, као и вредност оног што сâм аутор овим обимним делом у раскоши нуди, надати се још строжем, још објективнијем погледу, зналачком, тиме и објективнијем критичком сагледавању.

Сажимањем свеколиког досадашњег доживљаја поетике овог аутора, ишчитавањем раних књига и налажења присног дослуха са „свих времена шумом“ (Осип Манделштам), оним чиме је проткано петокњижје *Свет у нигдини*, могуће чвршће одреднице оног трајног у погледу знаковља целокупног му књижевног опуса:

Лирски концепт Дејана Стојановића из књиге у књигу непрестано је дограђиван, а при читању *Света у нигдини* мисао да је кроз све стваралачке мене опстала и она првотна заснованост на космонизму, филозофском погледу на свет који на васиону, заједно са човеком и свим што је човечанско, гледа као на једно велико јединство и целину, нераскидиву целину, а на дух као огледање васионе.

Стојановић нам између осталог пева и прича о постању света; сетимо се само Хипотезе Канта и Лапласа о постанку сунчевог система.

Космогонија, а посебно оно митско и метафизичко у њој што се односи на стварање и постање света који је „целокупност свих појава у простору и у времену“ јесу

доминантне карактеристике Стојановићеве поетике али и његове филозофије.

Све је то поетски и веома успешно уткано у след његових раних, као и оних потоњих, скорашњих књига умовања, круговања.

Упркос тенденцији да оно филозофско у његовим књигама поезије, а поготово лирске прозе и есеја надвлада оно лирско, мелодиозност његовог стиха и метафоричност и у лексичком погледу богата поезија Дејана Стојановића, који је две и по деценије живео и стварао у Чикагу, чине га лириком – космофилом који, ваља и на то као вредност указати, наставља поетску нит зачету лирским круговима Момчила Настасијевића и Васка Попе.

Биће, надајмо се, још времена, још могућности за шире сагледавање књижевног опуса овог по много чему необичног ствараоца, а овом приликом, и с непосредним поводом са страница петокњижја *Свет у нигдини*, рађа се дубока импресија о оном што има снагу озрачја у записма „Градови“. „Атина, један град, једна идеја... напајана животом никлим из камена земаљског... Светлост Атине лети у нигдину градећи земаљске вртове наде.“ „Рим - град свих градова, идеја свих идеја... Вечни град – идеја која не умире с пролазећим даном (...) Варвари нису толико доследни, нити толико вешти, да разруше све оно за што су им један дан, једна година, век, или векови, ипак, недовољни.“ У слову о Константинопољу и ова истина: „Жива и мртва Византија – узвишеност и притворност. Визант из бајке извире, а Константинопољ

из снова Византа. Константин, први хришћански цар, није могао предвидети судбину свог града, нити је Јустинијан могао променити историју законом и градњом Аја Софије која уздиже куполу људског умећа и моћи према свемиру, према тајни из које и саме куполе узносе се упркос трошности прегнућа. Константинопољ је огледало Европе – слика могућности и слика опасности, подстицај и опомена.“ При ослушкивању оног што је ехо из свих у њему сабраних даљина у било ком граду макар и мишљу да се дене, и слово о Цетињу, „[г]лавном граду, стицајем несрећних околности, у планинским врховима, близу Ловћена на ком је и Бог ближи. Наизглед заборављен од света, бранио је тај свет вековима чувајући оно што многи други изгубише.“

Уместо епилога: *СВОЈУ СТАЗУ У СНУ ВИДЕХ*

Дејан Стојановић од *Круговања до Света у нигдини* потврђује да је Песник – мислилац. Песник истражитељ. Онај који има свој став према свему што ће есенцијалним лирским изразом исказати понирањем у оно заумно, метафизичко, у невидно и нечујно. Као да Стојановић светлосним зраком, храњен брујем у бескрају, трепетом у трену, погледом изнутра, погледом којим из вртложног тек наоко непрозира у светлост допире при (или после) судару са недовидом непрозирне таме, доиста, као да „лети и лебди над немирним морем и сна и јаве “пишући „истину тог истог, свог, сна“.

Стојановић излази као победник из тог страхотног трена, при сучељењу са заслепљујућим блеском сувише јаке светлости истине што нејаке намах и поколеба, спута их, прекрати им пут и реч им тада бива амбисом; сувише широким и дубоким те у нејаким, недоследним изазива одступ, изазива одустајање и од помисли да се и неким другим начином нађе излаз, избављење из духовног, менталног теснаца.

Уз све то, у неких такође у младости јеретички настројених стваралаца, након одустајања од првобитног наума да бар покуша, ако већ не може да мења, да исправља све(т), бивало је покајање. Бивало је окретање на другу, најчешће тамнију страну живота и одлазак у другу област, до друкчијег става. Бивало је одстрањење (у себи самом) од оног човека који увек сумња, до „помирења“ са оним такође човеком у себи, човеком који беспоговорно верује.

Постојан и доследан, Дејан Стојановић се свим својим круговањима у свету песништва као и филозофије и увек нешто више од свега тога, остварио као мислећи човек непрекинуте стваралачке мисли. Од оног је стваралачког соја који делом доказује постојаност давно успостављеног јединства Мистика и Мага. Оног који пуно зна, који је, по Бели Хамвашу, Мистик, и оног другог, са именом Маг, који такође зна, али знање му је у функцији подстицаја, одраз порива да провири и у ону другу, мање знану или потпуно неистражену страну медаље до које првим

погледом светлост не допире.

Поглед на страну која је друкчијим словом, по друкчијим захтевима и са друкчијим циљем, мислима и рукописом посве друкчијим исписана/испуњена.

Поглед-мисао - дело оног који зна или само слути да тамо, на тој другој страни, има места да се још понешто исправи и да на себи својствен начин, властитим искуством обобаћен, нешто ново допише и снагом тог новог оно дотадашње у знању можда и оповргне, те да се захваљујући властитом знању и вештини, властитом умећу, захваљујући срећи, или коби стварања, која је својствена Магу, другости Мистика, да се нечим вредним незаборава, само као друкчије мислећи човек, као делатно човек/биће стварањем бар мало, или на трен само, бар привидом творца, делом обоготвори.

„Само пролазно дело вреди објавити; бесмртно дело може остати у рукопису... Што је једном написано бесмртно, његово бивство више не зависи од људског сећања. То дело је негде другде победило, вечно и коначно... Свако дело се негде збива и у сваком делу се нешто збива“, казује Бела Хамваш у делу „Невидљиво збивање“.

А Дејан Стојановић у „Газалима“ своју, да л' само своју, истину казује: „Велике истине долазе полако / (...) Своју стазу у сну видех као дете... И што знаш и што не знаш једнако вреди / Животи у таму одлазе полако... Шта се може рећи о Сунцу? / Живот је химна и Богу и Сунцу.“

Стојановић је песник који и после свега спознатог, дознатог, књигама, белином хартије обзнањеног, ипак

верује да „Чуда стварно постоје, / Само се наше око
навикло на њих / Па их не примећује. // Сваки нови
дан је чудо / Светла тачкица у непролазној ноћи.“

О Петровдану, 2017.
У Сомбору

Душко Новаковић

ДЕЈАН СТОЈАНОВИЋ – СВЕТ У НИГДИНИ

На сугестију књижевника и неуморног промотера српске песничке баштине, Миљурка Вукадиновића, прихватио сам да, како ми је Миљурко рекао, „бацим поглед“ на заиста обимну књигу (пенталогiju) аутора Дејана Стојановића. Била је тек одштампана, у тридесетак примерака, за потребе округлог стола, који ће потом и уследити. Прво сам био збуњен односом с којим име Дејан Стојановић, мени и знано и незнано, храбро стоји иза невероватног обиља песничких текстова под њиховим заједничким насловом *Свет у нигдини*, распоређених у пет, да тако кажем, песничких корпуса-циклуса означених као *Озар*, *Свет и Бог*, *Свет у нигдини*, *Свет и људи* и *Дом светлости*. Питао сам се шта је то што је промакло у мом хобију читања савремене српске поезије и онда сам се присетио да је прву књигу *Круговње: 1978-1987*, Дејан објавио 1993. године у познатој едицији Алфа, Миличкове Народне књиге и да су то биле године не само територијалног раздешавања него и раздешавања приступа у поетике других писаца и спознаје о томе шта други писци раде. Потом је Дејан објавио још неколико књига и, како сам начуо, уследио је подужи песников боравак у Америци, али

и тријумфални повратак, барем што се учинка у поезији тиче.

Одмах сам у глави, након ишчитавања књиге, на листи значајних песника са Косова и Метохије који делају у Србији након окупације Покрајине и њеног апсолутног поремећаја етничког састава, придодоа и Дејана Стојановића, чак и оном ширем списку имена из савремене српске поезије, кад је реч о њеном гео-политичком простору. Сви учесници округлог стола, лепим аналитичким проседеима и интересантним детаљима у тумачењу поезије Дејана Стојановића, још више су ме уверили да мишљење које изричем о овом песнику није условљено тренутком пуке конвенције, као неком врстом мартирства које диктира ситуација, када се јавно разговара о нечијем песничком делу и када се, на неки начин, изриче критички суд.

Будући да сам књигу добио у пет до дванаест и будући да сам у последње две недеље био у сталној борби за, како се то каже, хлеб и вино, нисам баш тако прилежно и пажљиво ишчитао овај обиман књижевни пројекат али сам се, у знатижељи песничкој и духовној, задржавао на појединим деловима и откривао овог песника, то морам јавно да признам, пре свега, и био зачуђен како га и раније нисам боље познавао.

Доста сам тога слушао за округлим столом посвећеном *Свету у нигдини* и бележио али желим да мој прилог о поетици Дејана Стојановића буде у константама, у аксиомама, узимајући у обзир да већ

у првој песми Дејан каже да „све што видиш јесте прича“. То асоцијацијом упућује на један други став о истом проблему, андрићевског типа: „И што погледам, све је песма и чега год се такнем, све је бол“. Реч је, заиста, о једном изненађујуће добром песнику. Жао ми је што нисам имао прилику да раније боље упознам (можда сам и имао прилику али ми је то некако промицало) стваралаштво Дејана Стојановића и оно што желим да нагласим јесте да у њему видим једну велику прилежност и озбиљност у песничком раду.

Са извињењем Дејану, јер сам у мом летимичном ишчитавању схватио да је заиста реч о једном савременом модерном српском песнику који је стицајем околности измакао пажњи читалачке публике, да не кажем критике, мислим да ће ова његова књига, и овај пројекат, округли сто о поезији Дејана Стојановића, посебно када је реч о темељнијим упливима у његову поезију које су извели Зорица Арсић Мандарић, Гордана Влаховић, Душан Стојковић, а претпостављам и Срба Игњатовић, којима ћемо се и ми придружити са интересантним опсервативним текстовима, као што су Видаков (Масловарић) и Драганов (Коларевић), и учинити да песник Дејан Стојановић, не само добије заслужено место у савременој српској историји или у будућим антологијама, већ да се скрене пажња на озбиљност једног песничког промишљања, песничког исписивања и битисања на овим просторима с обзиром на то да је песник био истргнут из једне

природне средине у којој је деловао пре свог одласка у Сједињене Америчке Државе, чиме је прекинуо неку врсту природног пута.

Пећ, град у којем је рођен Дејан Стојановић, није нимало безазлен град и омогућава песнику јак контакт са светлошћу и због климатских услова који владају у њему, као и због свог општег окружења које припада медитеранској територији, што је зачуђујуће иако је дубоко у континенту. Стога је могуће да је и то полазиште у овој Дејановој књизи, отварање Хомером, нека врста асоцијације на светлост. Могуће је то наћи код Хомера када говори о силаску Одисејевом у Хад; отприлике: „Одисеј поче снажно да виче да би другима показао да није мртав.“ Тако се и светлост код Дејана Стојановића прелама у смислу неке њене планетарне добробити, да је Земља још увек жива.

Везивање за градове, што је за мене било веома интересантно, јесте нека врста приклањања медитеранском, светском жагору људи на Земљи са мало необичним односима у опсервацији тих градова – Њујорка, Париза, Сан Франциска, Фиренце посебно, где Дејан уноси необичне реченице, мимо класичних туристичких и путописних бедекера, и даје им једну другу врсту ауре од оне која постоји као класично наслеђе посматрања градова. То исто ради када је реч о значајним историјским личностима. Посебно ме, у медитацијама о градовима, дотакла „Шекспирија“, која је један невероватан, зачудан, веома добар и поетички и прозни део који је осврт

на великана драмског стваралаштва; зачуђујуће добар текст.

Иако је Дејан сам по себи, као песник, лавиринт и треба га ишчитавати, његово стваралаштво помало упоређујем и са неким песничким достигнућима Миодрага Павловића по интелектуалној промишљености о којој енглески песник Шејмус Хини говори као о интелектуалној емоцији, када она на један другачији начин раствара предмет певања и читава га као таквог. С тим у вези, реч је о песнику који управо због такве врсте искуства повремено бива упућен да на свет гледа у његовим разбијеним сликама: „уситњавање емотивних целина као њихово адоптирање у страшном софокловском свету који још траје“ како је то једном рекао енглески песник Роберт Грејвс приликом типологизације песника, у односу на оне друге песнике, који га гледају у његовој једноти, али и једни и други типови не искључују посматрачку, описивачку, учитавачку амбиваленцију тог истог света без обзира на позицију са које говоре о њему. Међутим, уводећи једну врсту апсолута кроз Озара, Дејан тај разбијени свет сажима и скупља у једно. Отуда у прозним записима или прозаидама и долази до једне очекиване песничке идеје о једном новом свету, о једном новом граду у којем се уздиже један храм препун светлости, препун ватре коју одржавају нове весталке, а ка овом храму воде све улице.

Врло се брзо може установити, по темама које доноси песнички опус Дејана Стојановића, по

такозваном семантичком знаку његовог песничког интересовања, да је реч о песнику који суверено влада најзначајнијим цивилизацијским одредницама – митопејствима – без којих ни савремена поезија, чак и у мери своје постмодернистичке разуђености не може да нађе сигурније уточиште код било ког читаоца ако их не поседује. Реч је о песнику који поседује историјско искуство поезије и наше и стране.

Дејан Стојановић је песник соларне оријентације; интересује га судбина зрна које ниче у вис, а не оног које остаје запретено на тамним лунарним њивама. По Башларовој поетици простора, Стојановић би се без задршке могао наћи у друштву песника који нам машу са неког високог балкона, аполонијски блистав, а не из подрумске јазбине.

Увек сам се питао, и поводом свог песничког стваралаштва, шта је то тотална песма. Како нам се она објављује, који је начин да је препознамо и, у том смислу, одахнемо с уверењем да смо нешто урадили. Може ли се петокњиже Дејана Стојановића назвати тоталном песмом, оном о којој сваки озбиљан песник сања, још од Хомера? Осетио сам неке такве импULSE приликом читања *Света у нигдини*. Можда је ово идеја о апсолутној песми о којој сам и ја често размишљао и питао се да ли, као таква, може да буде на нивоу једне стране или две и, помало зетечен овом књигом, схватио сам да је апсолутна песма овај обим (*Свет у нигдини*); нема другог обима. Ово је једна апсолутна песма, једног апсолутног мисаоног система који ради уздуж и

попреко свих наших цивилизацијских наслеђа. Али, ко боље о таквом чему може нешто рећи него поштовани колега Срба Игњатовић, или барем мање вичне у тумачењу поезије упутити на додатна разјашњења.

Иван Цветановић

СТИЛСКО Понирање у Чаробну књигу или како ослободити књижевност

Дејана Стојановића сам с времена на време сретао у Чикагу у неким српским кафанама које нису пристајале његовом изгледу и држању. Неколико пута смо се срели и на слави код његовог ујака, Саве Ракочевића, српског сликара, који је крстио мог сина Александра. Било је у његовој природи нечега честитог, а у његовом погледу ненавикнутост још на свет у коме живи, иако је већ увећано прешао тридесету. Увек је био беспрекорно обучен и срдчан, али мало притајен и уздржан. Иако сам и ја био веома усамљен тих првих година у Америци, осећао сам да он у ствари не жели да се зближава и да се већ у Америци, у тој огромној земљи велике усамљености, како је говорио Чеслав Милош, изборио за свој стил живота и рада. Пословно је, колико се сећам, био успешан, али је, имао сам утисак, то био само предуслов да са зарађеним новцем може да се у зрелим годинама посвети књижевности.

Волео је да говори само о великим темама. Као да је мислио да је свакодневни живот сам по себи већ прилично баналан и да би још и у ретким

моментима дружења са познаницима и родбином било превише прозаично и досадно говорити о свакодневним баналностима. Према женама је неговао посебан однос. Није се слагао са нашим мачо коментарима о њима. Некако је, на његов посебан начин, покушавао да их заштити од нас Балканаца.

Последњи пут смо седели у Скадарлији, ако се добро сећам, у Чикагу, са његовим пријатељем Ђорђем који се тек био оженио у својим касним педесетим. Говорио је да то није хтео да уради док не разуме жену у потпуности јер, по његовом мишљењу, мушкарац мора да има само један брак. Мушкарцу је потребно три пута дуже времена да преболи жену коју воли, говорио је, зато што нема искуство прекидања пупчане врпце као жене. Дубоко у себи сам знао да је то што је говорио истина. Дејан се није слагао са тим закључком. Ништа ви не знате о женама, говорио је вртећи главом.

То је био наш последњи сусрет. Пре отприлике двадесетак година, или више, а може бити и мање. Од тада ништа више нисам чуо о Дејану до пре неколико недеља када ми је Миљурко Вукадиновић рекао да је срео Дејана Стојановића у Београду, после много година. И после првог читања *Света у нигдини* схватио сам да је Дејан другачије сазревао од писаца који су дозрели у Србији.

Искрено сам се обрадовао што ћу сада, кроз књижевност, боље упознати човека, кога сам само

површно познавао. И одмах, после неколико страница читања, видео сам да његов матерњи језик није много трпео под усвојеним језиком. Његова стална унутрашња медитација над језиком је сачувала посебну тајновитост која је изнедрила једну ЧАРОБНУ КЊИГУ. Многи добри писци нису у томе успели док су, заробљени у туђим језицима, покушавали да превазиђу себе. Замјатин у Паризу није ништа значајно написао, одвојен од свог језика. Чеслав Милош је целог живота проведеног у Америци писао на пољском, а његова асистенкиња и један пријатељ преводили на енглески; Кундера и после много година у Француској није успео да свој матерњи језик успешно замени усвојеним језиком и да не идемо даље јер је листа подугачка.

У свом обрачуна са сувишним стварима и људима око себе, Дејан је одлучио да се не привикава на било шта што не одговара његовим високим стандардима које је поставио пред собом. И остао је доследан својој животној поезији и класичном приступу књижевности. Његово формално образовање га је водило у једном правцу, живот и егзистенција у другом, а он је највише веровао у правац ка којем га је водила његова узвишена жеља да речју осветли живот изнутра. Отуда и та, донекле наивна и претерана вера у моћ књижевне речи. Чак и код оних који су прилично лепо и лагодно живели од књижевности, не може да се пронађе та изворна светлост привржености.

СВЕТЛОСТ ИЗ СРЦА РАЈА

На самом почетку своје врло комплексне пенталогije, у *Озару*, он нам и сам широко и искрено отвара врата свог књижевног поступка „Пут унутра (земља коју тражим)“:

Већ сам на путу, али ово је пут унутра.

Пут налази мене и увлачи у вртлог

У којем ја постајем мој пут,

Постајем земља коју тражим

[...]

Пут који тражим постаје истина која ме налази.

На том путу који је одабрао, да ли баш својом вољом, где нема повратка из себе, већ само постоји дијалог са собом, он наилази на Јунону и на светлост. У истом моменту постаје само вид. А то је ваљда за све истинске писце правило. Пишу, јер на тај начин могу да виде све и о томе воде најдубљи дијалог са собом, гласно, а да нико не може да им каже да су луди. У сусрету са Јуноном, она му каже да је његово око довољно јако да је препозна и да наслути тајну. Даје му наду, не присиљавајући га да прихвати њену тајну. Таква врста слободе га охрабрује, јер он не верује у унапред довршене концепте. Њему је то довољан путоказ да је на правом путу. Тајне писања су и даље препуштене на милост и немилост критичара и теоретичара књижевности.

Наш писац је први сусрет са вишим бићима доживео „у свету у којем видим боље, али у којем као да ништа није материјално. Мисао је све. Идеја

чини основу стварности. А наша идеја је само идеја заточених бића.“

Зар не погађа Дејан (или неко ко му шапуће) ону суштинску нит која писца издваја и ставља га на пут насупрот свету који познајемо и у коме живимо. Он не жели да буде заточено биће које рађа идеје. Не задовољава се Јунониним одговором и креће даље ка „планети Зени на којој деца од десет година поседују веће знање и умну моћ и од најгенијалнијих људи на земљи.“ На тој планети он сазнаје да

"И анђели и ми смо идеје
Свемоћног ума који нас храни
Собом на путу и не нестаје.
Ти летиш бурних ветрова наспрам

Ти примаш ово знање најстарије
Које смо и ми на начин исти
Примили, пре рођења историје
Коју смо скрајали сасвим чисти,
Знањем и светлошћу против мрака,
Против смрти и вечног одласка,
Јер праве смрти нема, ни правог,
Упркос пролазности, нестанка.

Из тог врло заводљивог и привлачног света *Озара* и наслућених тајни, писац нас уводи у један нови Универзум који је назвао *Свет и Бог*, где нам одмах негде на почетку каже да је страх од пакла бесмислица, а да у рају осим заробљене светлости нема ничега, и да је у ствари СВЕТ цена светлости. У песми “Божији пут”, открива нам да је „само хладан

Бог апсолутно праведан и да Бог грми и пали ватре да би издржао и победио вечно ништа у себи“, а да је „једина снага Ђавола реч коју су људи измислили“. Дејан каже да „Бог стварањем нарушава првобитни мир“. То је начин како будистички монаси промишљају однос човека према свету сматрајући да је једини пут ка слободи човеково невезивање ни за шта и ни за кога. Зар и Дејанов хладни Бог не одговара тој промисли? Једино Бог без емоција, али моралан и праведан, може да вечито живи да би некако осмислио то вечно ништа са којим је човек суочен. А ђаво је само какав-такав повод да људи верују да је то вечно ништа у ствари зло које може неким чудом да се замени добром.

НИШТА СЕ НИКАДА НИЈЕ ДЕСИЛО

У тој вечитој игри одлагања бесмисла у себи, писац се осећа сигурним. Макар му се тако чини. Зато не престаје да се пита и пише и даље, јер не уме другачије. Дејан Стојановић, не само што налази ту нову земљу, са другачијим мирисима и укусима, он се усуђује да каже да „Нико никуд није кренуо / Ништа се никада није десило / Само је сан нас чекао / Да се у њега уселимо...“

Срећан је писац који у сну сретне жену, у хаљини од магле, која успева да својом нежном руком ухвати пљоснати каменчић којим је он правио жабице на површини воде подсећајући га на детињство и одвезе се на пусто острво где среће

жену одевену у светлост, а не маглу, како му се учинило издалека. Била је то вила којој је са усхићењем признао да је одувек маштао да је сретне. Она му је, пошто је схватила да он живи за поезију, на питања понекад одговарала песмом.

Од ње сазнаје да „оно што сањамо постаје стварност. Али и ако остваримо оно што сањамо, све губи вредност ако то не осећамо дубоко изнутра.“ То је већ довољно да схватимо да наш писац добија знања из сна и његових становника. Тако и читалац постаје привилегован да посредно добија вилинска знања. Од виле сазнајемо да човек треба да стекне власништво над временом. Идеја већ присутна у литератури, али овде је спроведена посебним стилским поступком. . Вила му кроз песму преноси знање о једноставном поступку долажења до суштине човековог пута:

Изабери један дан у години
Посвети га себи у потпуности
Заборави журбу и све послове
Преслишај самог себе у самоћи...
Видећеш да ти си сам и једини
Одговоран за своје радости
Сва надања , летове и падове
Да цео твој пут је у твојој моћи...

Зар није такво упутство требало да на време прими Толстојев Иван Илич, пре него што је неколико дана пред смрт спознао да му је читав живот био промашен. Завршио је права мимо своје праве љубави да буде писац, радио као судија, оженио се

из интереса да би брже напредовао у својој каријери. Да је у ранијим годинама урадио оно што је вила саветовала нашег песника, живот би му вероватно добио другачији ток.

У другом сну признаје да га и даље прогони мисао о идеалној жени. Та иста мисао која га прогања од младости. И у том бајковитом врту он види змију која је „некако необично грациозно за змију, отпузала према обали. Тек што је ускочила у воду змија се претворила у жену. Лепша него икада – право божанство. У исто време се појавила олуја, потоп, над којим је она мирно лебдела и посматрала, благо-охоло, као неку позоришну представу. Излуђивао ме је тај нејасни и недокучиви израз лица – нешто од блуднице и мадоне истовремено.“ У трећем сну суочавамо се суштинским питањем у песми “Љубав”:

Шта љубав значи? Да ли је права?

А о суштинској, безусловној љубави да ли треба водити расправе или је о томе већ и превише страница написано?

РЕКА КОЈА ЈЕ И ВОДА И СВЕТЛОСТ

На свом унутрашњем путу наш писац долази до граничне ивице смисла и бесмисла. У страху да не дође до истине за којом трага, јер му и даље оно што је њему највредније некако као песак клизи између прстију, он пита Арноа, трубадура-вилењака, да ли постоји могућност сазнања, на шта му овај одговара:

„О томе ти ништа не могу рећи, осим да ти предложим нешто што ће задовољити твоју жељу. Постоји једна река, која није као друге реке, него је и вода и светлост. Ја понекад пливам у њој, а нарочито када ми је нешто нејасно. Пливајући тако насупрот светлости ове реке, ја често добијем одговор на оно што тражим. Али мораш бити искрен. Ову реку нико не може преварити и не бих никоме ко није потпуно искрен предложио да скочи у њу. Светлост ове реке води у друге димензије и отвара врата сазнању...“

Поставља се питање да ли је својом одлуком да скочи у овакву воду, као у сан, он заиста добио оно што је тражио, моћ да сазна?

У циклусу *Свет и људи* он говори о води као о „флуиду који повезује светове и помаже тишини да се отвори. И та тишина износи свет на површину. Тишина која је невидљиви радар света, његова библиотека и кинотека. Из тишине свет извире и у њу се улива.“ А онда се наједном, као када вас неко пробуди из најдубље медитације, онако рздражен и неумољив, устремљује на оне који му нису дозволили да пронађе тишину у својој земљи, већ је морао да оде преко океана да је пронађе и сазна. А због тих "књижевних дисидената, књижевних бирократа, такозваних писаца, који се тако зову само зато што пишу, он је морао да напусти свој језик да би у другом неком свету сакупљао грађу за своју Чаробну књигу. На неки начин им је и дубоко захвалан. Јер да није било њих, не би спознао ни лепоте градова о којима пише мини есеје: Атина,

Рим, Константинопољ, Фиренца, Венеција, Париз, Москва, Цетиње, Сан Франциско, Лос Анђелос...

То нагомилано искуство силажења у себе и покушаја да се пронађе прави кључ за однос према спољашњем свету, морало је да изроди овакву књижевност, медитативну, лирску, где речи служе, не да се повинују стварности, не да објасне, већ да превазиђу своју ограниченост о којој је још де-Сосир говорио и писао.

„А онда се питаш да ли су речи тужне. Да ли им је тесно и суморно у свету озбиљних идеја и угледаш понеки иронични зрак како се помаља крадом, и питаш се откуд ова иронија којој ниси тежио, а речи ти одговарају да су се оне саме побринуле за овај део посла, јер ипак мисле да је смех важнији од свега, подсећајући те да си одлутао и враћају те назад на мало веселији и сигурнији пут.“

Мало је оваквих књига у српској књижевности. Ако се пробуди критичка злонамерност и код оних најпитомијих, књига ће кренути на неизванстан пут. А такав пут је, у ствари, за добру књигу и најбољи, јер ће онда критичари који су отворени за иновативне, стилски другачије интониране књижевне текстове, притећи у помоћ и одбрани је од свакодневног насиља у српској књижевности.

Братислав Р. Милановић

СИНТЕЗА КОСМОГОНИЈА И ПЕСНИЧКИХ ОБЛИКА

Сан сваког песника јесте да напише своју велику, јединствену, свеобухватну књигу у којој ће на прави начин изнети све своје мисли и осећања што се јављају у дугим разговорима са светом. Под оним *свет* подразумевам све појавно и апстрактно што у језику постоји. Што је именовано и што се може именовати. Обимом замашна пенталогичка Дејана Стојановића *Свет у нигдини* је покушај да се напише таква књига. Ово петокњижје о свету и светлости – амбициозан је подухват.

Дејан Стојановић се подухватио сложеног и тешког посла да нам изнесе своје схватање света, његовог настанка и смисла, главних његових манифестација, а које не би ни постојале изван нашег појмовног система и језика. Да би у овом послу успео, Дејан Стојановић се служи прерађеним, сажетим и синтетисаним облицима древних космогонија, понајпре асирско-вавилонске, египатске и старогрчке, римске и јудео-хришћанске.

Тих пет космогонија, тачније њихови делови, биће употребљени у изградњи једне нове, друкчије космогоније која се више осврће на библијско наслеђе него на достигнућа савремене науке. Отуд се у тој космогонији као главна божанства појављују

Озар, Зевс, Јунона. Озар је у тој космогонији бог-праотац, онај који је створио све из првобитног хаоса, па и самог Зевса. Озар понајвише има особине древног бога Озириса. У њему је све садржано: и светлост и тама, и живот, и смрт и васкрсење; он има дружбеницу која му је и жена, и ћерка, и љубавница... Она има све особине богиње Изиде и овде се појављује као Зора. Стојановићу је битан Озар. Он је оличење свеукупности која влада под знаком хармоније. Са њим све почиње и све се завршава.

Нешто касније у свој пантеон Стојановић уводи и Бога, Ђавола и анђеле који радозналом лирском субјекту објашњавају основне принципе устројства света.

Најчешће речи које се помињу у петокњижју Дејана Стојановића *Свет у нигдини* јесу светлост, мрак, тама, свет, Бог, ђаво (Стојановић ђавола пише малим словом), нешто, ништа, ништавило, празнина, живот, смрт, простор, космос, реч, ватра, пакао, рај, истина, вид, разум, знање. Све ове речи су теме његових песама у *Пенталогии*, обимној песничкој расправи о постанку света и човека, о историји, религији, моралу, вери, добру и злу, језику...

Прва књига *Пенталогии*, *Озар*, започиње као свима добро познати еп *Илијада*: стиховима у којима се лирски субјект обраћа неком моћном (у случају старогрчког епа богињи) да отпочне песму о славном догађају. Стојановић се у свом петокњижју не обраћа ни Озару, ни Зевсу ни Јунони, нити Вили (са

којом иначе раправља и о принципима песничке уметности). Он се обраћа некоме ко се увелико опробао у песничком занату, оцу свих песника, Хомеру. Дакле, уместо музе он призива песника. И то најбољег међу најбољима. И, тражи од њега да му исприча причу о најважнијем од свих догађаја – причу о стварању света:

*„Певај ми Хомере о историји звезда и историји
Земље,
О тамној звезди која Зевса из пене мрака рађа,
О његовој деци и другим боговима мрака и
светла,
О зори која својим руменим прстом открива
порекло дана,
О путевима светлости и путу памћења, разума
и знања,
О прошлој и будућој слави; о изворима надахнућа,
О мудрости покопаној древне Атлантиде; о
вулканима,
О прастарим громовима и муњама; о срећи и
несрећи;
О првим орканима и тајфунима, метеорима и
кометама
Што оплодише планету Земљу пре рођења
Балкана;
О морима и бурама и најмагичнијем од свих мора,
О Медитерану који је и тебе научио да певаш.“*
(„Proetium“)

Списак жеља упућен Хомеру у овом прологу заправо је списак тема које је Стојановић себи задао и на које

има намере да одговори, надаље, у петокњижју. Да ли је на све одговорио, велико је питање, али их је све, и још низ подтема које оне повлаче за собом, узео у разматрање.

Кажем „узео у разматрање“ као да је реч о неком сувопарном трактату у стиховима, а не о песничком тексту. Насупрот. Реч је о песничком бављењу проблемима који су одувек заокупљали и филозофе. Његов језик је почесто и есејистички, скоро филозофски. За Стојановића је поезија начин размишљања, исто као и филозофија. Поезија је друкчији начин саопштавања филозофских идеја... Потврду за то можемо добити у драмолету, „Сан први, Вила“, у књизи *Свет у нигдини* (ако је та дијалогска теоријска расправа о уметничким изражајним формама – написана што у прози што у стиху – уопште драмолет). Ту се између лирског субјекта и Виле одвија овакав разговор:

„ – Парменид и Емпедокле саопштавали су своје филозофске идеје путем стиха.

ВИЛА: Да. Функционална разлика између стиха и прозе није била толико велика као данас. Зато је Лукреције могао тако лако да саопштава идеје стоика у стиху, а да при том створи дело изузетне песничке вредности“.

Нешто даље Вила проширује своје објашњење:

ВИЛА: (...) „ Први облик артикулисаног израза идеја морала је бити нека врста молитве или инкантације, песме. Чак и уколико је била религиозна, начин је био уметнички. Религиозну свест, или религиозни утицај, није

могуће остварити без магијског дејства речи. Магијско дејство речи могуће је остварити само уз помоћ уметности. Тако је настала поезија. А то је била основа за развој религије и философије. (Зато је Библија пре свега песнички текст.)

Оваква врста артикулације говора доводила је човека у додир с природом и свемиром. Тражећи одговоре, песник је магијском или песничком употребом језика изоштравао своју мисао. То је била база философије. А онда су се науке издвојиле“.

Ето зашто лирски субјекат на почетку Стојановићеве *Пенталогии* уместо музе, уместо богиње, призива Хомера. Он тражи помоћ и подршку од некога коме је дато да сазна све тајне света, па и тајне богова, па и тајне вулкана, муња и громава којима ће се, у дубинама постхомеровског доба, бавити егзактне науке.

Хомер, који се јавља већ у следећој песми, не обећава да ће објаснити свет, већ да ће испричати причу о човеку, јер *„Цела историја је прича о човеку; она човека прича“*. То је сасвим у складу са Стојановићевим ставом да свет изван човека и његових представа о њему, изван језика који именује све чулно и појмљиво, не постоји. За њега свет изван нас не постоји.

У другој књизи *Свет и Бог* Стојановић разрешава, на свој начин, нека од битних питања, која одвајкада муче човека: о свету, ништавилу, животу, смрти, љубави, мржњи, паклу, рају, Богу и ђаволу.

Свет је светлост, подједнако као и тама. И све што постоји има своје друго лице, своју супротност: наспрам света је ништавило, наспрам живота је

смрт, наспрам љубави је мржња. Тек спојени, заокружени они чине целину: свет без ништавила не постоји, нема живота без смрти и обрнуто, нема љубави без мржње нити мржње без љубави. Свет за чијом истином трага лирски јунак Дејана Стојановића сав је у антиномијама.

Интересантно је да у том свету, како тврди Стојановић, ђаво не постоји јер је он сам Бог. Једини Ђаво је Бог, јер само Бог може да има такву моћ.

Тако не постоји ни пакао, јер пошто је све Бог, он самог себе не може да ставља на муке. Пакао је овоземаљски. Он је производ света, а не божје дело. Њега је, тврди Стојановић, измислио сам човек.

У складу с тим, ни рај није некакво посебно место. Једини рај је живот са свим својим слабостима. Безгрешни рај припада леду и ништавилу јер *нешто* значи *овоземаљско* и не може бити безгрешно. Само је *ништа* безгрешно. Нема, дакле безгрешног раја. Уколико би постојао сам по себи, а не као производ људског ума, рај би био ништавило. А представа о њему је врло сликовита и жива. Људска.

Једино Бог је самодовољан, јер све произилази из њега.

Стојановић у *Пенталогии* врло брзо напушта антички терен, свет хексаметара и псеудохексаметара, и актере који су играли главне улоге у старом свету. Он се пребацује у свет Библије чије загонетке се распетљавају и данас. Али и овде он свој пут ка сазнавању истине не може да започне без песника.

У намери да пропућује кроз пакао, чистиште и рај, Данте је као вођу и тумача основних моралних

правила изабрао Вергилија. Стојановић бира Шекспира. Сходно Стојановићевом схватању устројства хришћанског света, по коме пакао не постоји, што се знатно разликује од официјелног, Шекспир његовог лирског субјекта води само кроз рај. Вергилије је Дантеа кроз пакао, чистилиште и рај провео пешице. Шекспир нашег лирског субјекта води кроз рај „свемирском лађом“. Шекспир је дакле, не само код Јана Кота, наш савременик.

Рај кроз који Шекспир води Стојановићевог лирског јунака нема димензија. У њему је све изједначено, све је смештено у једну димензију, као на средњовековним фрескама и иконама:

*„Гледам и лево и десно да
Нађем правац ал'праваца нема;
Једна димензија обухвата
Све. Безброј у ком разлике нема
Између праваца и кретања,
Између коначног и бескрајног,
Између успеха и надања
Света и сна у коме живи Бог.“*

За своју изражајну форму у овом делу књиге, чији је наслов *Шекспир у свемиру*, Стојановић је изабрао један од песничких облика којима се Шекспир веома успешно служио – сонет.

На свом имагинарном путовању кроз историју цивилизације, а у трагању за истином, лирски субјект Дејана Стојановића се сусреће са још једним песником, нашим савремеником рођеним у маглама прошлости, средњовековним трубадуром Арноом. И

са њим лирски субјект улази у расправу о могућностима и донетима песничке уметности и уметности уопште, језику, нелогичностима у хришћанској религији, проблемима савремених комуникација и теорија, закључујући да је данас много више „произвођача ветра“, него твораца правих речи. Стојановићев лирски субјект закључује, уз Арноову помоћ, да до правих сазнања може доћи само ако се без зазора баци у реку светлости, а у Стојановићевој симболици светлост је живот сам:

„АРНО: (...) Светлост ове реке води у друге димензије и отвара врата сазнању. Скочи сада, без размишљања и страха, и вришти, певај, моли. Ради све што је потребно да дођеш до сазнања.

И тако ја скочим у реку.“

Од те реченице, па до краја књиге, лирски субјект не разговара ни са ким. Стојановић само исписује стихове...

Као што користи сонет, Стојановић користи и друге песничке форме које, као што то чини са познатим космогонијама, прилагођава својим потребама. Које је све песничке облике користио, аутор наводи на крају *Пенталогije*. Тако ће се у служби његове песничке идеје наћи катрени, баладе, терца рима, правилне, римоване и прилагођене сестине, дупле римоване сестине, домино риме, краљевска песма, сонетна корона, терцанела корона, трубадурска песма, рубаија и газал, песме у прози, есеји... Дакле, Стојановић се служио свим песничким облицима који су му погодвали да оствари своју идеју. Увођење појединих форми несумњиво је обогатило српску поезију, јер неке од њих уопште нису

коришћене у српском песничком реквизитаријуму. Важно је да се Стојановић није служио старим песничким облицима тек да би вратио употребу давнашње изражајне форме, већ их је прилагођавао и својим потребама и потребама времена, не нарушивши њихове најважније законитости.

Јово Цвјетковић

ПОЕТСКО-ЕГЗИСТЕНЦИЈАЛНИ МОЗАИК ДЕЈАНА СТОЈАНОВИЋА

Један од најславнијих, најутицајнијих, али и не мање контроверзних мислилаца двадесетог века, Мартин Хајдегер, давно је установио да нихилизам у западној цивилизацији није никакав случајан догађај већ да је реч о основној унутрашњој логици готово доминантно присутној у историјским токовима Запада. Најсажетије речено, традиционални ум се у најбољем смислу те речи нашао у раљама техничке рационалности која је остала без основног егзистенцијалног постулата у трагању за властитим смислом, остајући притом „трагичан јунак“ бесциљне рационалности.

У ауторском петокњижу *Свет у нигдини* Дејан Стојановић својим особеним поетско-филозофским поступком пропитује епохални пораз духовности у нашем времену, разматра свакидашњу феноменологију привида као и трагично повлачење критичког мишљења из света живота. Пропагандна реторика обећане будућности призвала је первертирану будућност страхова и претњи, „нихилистичку звер“ која у дневној агенди пориче истину и њен смисао, док на опустошеном хоризонту наде господари планетарна агентура хаоса или како рече савремени

италијански филозоф Умберто Галимберти „да се и сунце повлачи пред месецом јер окончава дан у којем је рад био јалов“.

Стојановићев песнички, прозни и драмски проседе представља у еминентном смислу дефиле основних појмова и егзистенцијалија човековог бивствовања, његове земаљске и космичке судбине. Реч је о слободи, Апсолуту, Богу, Ђаволу, хаосу, реду, истини, свету итд. Филозофско, религијско и песничко чине основно језгро у тумачењу и разумевању онтологије људског опстајања. Књига Дејана Стојановића припада оној врсти дела у којима долази до изражаја најскровитији и најинтимнији део његовог духовног и интелектуалног хабитуса, тај творачки унутрашњи немир који подстиче на рефлексију света и времена у коме се писац овог дела нашао. Разуме се, пишчево упориште је у античкој и класичној књижевности. Она је делатан предложак његовог ауторског експеримента да одгонета питања чији одговори су крајње неизвесни или још чешће – празна хартија гарантованог бесмисла. Управо то је тај тегобан пут у „нигдину“ где се потиру све разлике слободне воље, ривалства поретка и хаоса, добра и зла, коначног и бесконачног...

У дијалошком, односно драмском делу свог петокњижја Дејан Стојановић кроз лик Арноа демонстрира зачуђеност и упитност пред светом, Богом, религијом, стварањем као карактерном особином човековог мишљења и његове сталне упућености ка

трагању за егзистенцијалним истинама. Његова је мисао антитетичка; тешко доспева у регистар епистемолошког разрешења или „коначног одговора". Напросто, у људским стварима ништа вечито није.

Разуме се, у Стојановићевој интелектуалној прози има исказа који нису довољно прецизни, односно који немају алиби логичке извесности. Као да се ради о егзалтацији заумног? Наравно, реч је о песничком мишљењу које не трпи обрасце дискурзивног дисциплиновања. Трагови старогрчке филозофије и античке мудрости присутни су на безмало свакој страници Стојановићевог списка, а међу њима знаменито хераклитовско начело сталне мене, почетка и коначности, смрти и рађања. Аутор с правом помиње утопијски пројект апсолутне правде. Разложно закључује да би залагање за екстремна становишта некаквог неупитног савршенства свих кључних саставница човековог постојања водило ка великој несрећи, поретку беспримерне нелагоде и неподношљивих илузија. Наизглед парадоксално, али само наизглед: човек уколико није у оковима тешко може да буде слободан. Предмодерне заједнице су биле препуштене разорном слогану *Homo homini lupus* или још упечатљивије *Bellum omnia contra omnes*. Дакле, требало је погледати истини у очи када се ради о самој суштини људске природе. Хобс нам је заветовао да је она мрачна, разобрученог егоизма и да је само строге и претеће норме, моралне и правне, друштвени уговор као велика коалиција

осмишљених институција у лику државе могу обуздати и држати под контролом распојасану саможивост појединаца и друштвених група.

Дејан Стојановић добро запажа да је данашњи тренутак човечанства у рукама страшних механизма манипулације. На нивоу симбола, односно значења, одвија се процес сатирања свега оног што се одупире или пркоси интересима корпоративне моћи, тих „наднаравних“ световних сила којима је човек као појединац статистичка чињеница и ништа више од тога.

На једном месту, између осталог, наш аутор каже: „Нада је нада ако се неко нада нечему извесном“. Овде је, у основи, Дејан Стојановић нехотични следбеник Ернста Блоха и његове *docta spes*. Наиме, ми се морамо учити надати под окриљем основаног оптимизма; мислимо на најбоље, јер када нас обузима она друга крајност – осећање апсолутне резигнације, наше невоље су неизбежне.

Пролазећи кроз беспућа овоземаљског и трансцедентног, писац овог петокњижја слави живот, његове „звездане тренутке“ који се стидљиво искрадају испред оног упечатљивог и вишеструко индикативног закључка из Андрићеве литературе када његов контроверзни јунак, Мустафа Маџар, једног тренутка уплахирен рече: „Овај свет је препун гада.“

Волети живот и пригрлити љубав као најсветлији императив наше душе и неспутано је давати/даривати

ближњем и другом – није само порука Господа и хришћанске цивилизације уколико је од ње бар нешто остало већ и интелектуална авантура писца овог Петокњижја које нам је посведочило о једном немирном али дубоко интимно проживљеном духовном искуству чијих је сведока све мање у нашем времену.

Дејан Стојановић

НАСТАНАК СВЕТА У НИГДИНИ И ПОЕТИЧКИ СТАВОВИ

Цео процес конципирања и писања књиге текао је полако, између осталог и због тешкоћа у проналажењу начина да се створи модеран еп, али новим средствима. После толико великих дела написаних у формама већ коришћеним, није било смисла само употребити неку постојећу форму и тако спровести план. Моја идеја била је од самог почетка да направим и формални помак да бих на одговарајући начин створио дело које кореспондира са својим временом и одражава његов дух.

Све књиге пенталогije биле су завршене већ 2008. док сам рад на *Озару* наставио касније и завршио 2012. године. Иако је *Озар* књига у овој пенталогiji која је последња завршена, она се с правом налази на њеном почетку. Наиме, све је почело с *Озаром*, на самом почетку 2001. или 2002. године. Књига коју сам тада замислио била је нека врста модерног епа у којем би централно место заузео „врховни Бог“ за којег сам тражио интересантно име. Такође, уз њега је морала бити и Богиња која представља празнину и њено име наметнуло се само од себе. То име је било Зора.

Именовање Озара путем Зоре било је релативно лако и то сам постигао инверзијом прва два слова, као и друга два слова у имену Зора. Тако је Зора инверзијом постала Озар.⁸

Неке песме и прозни записи који су настајали раних и средином деведесетих прошлог века, имаће колики-толики значај у коначном изгледу и садржају ове књиге. Отприлике 1993. године написао сам првих двадесет-тридесет страница тада замишљеног романа. На првим страницама тог замишљеног, а незавршеног, романа била су три сна која су се нашла у овој пенталогiji и у којима доминира идеја виле. Већи део песама које су настале средином деведесетих, своје место нашле су у књигама *Свет и људи* и *Дом светлости*.

⁸ После округлог стола (одржаног у Удружењу књижевника Србије 27. јуна 2017. године), у разговору са Миланом Лукићем сазнао сам да је 2014. године Славица Пејовић (чије сам име први пут тада чуо) објавила књигу песама под насловом *Озар*. (У напоменама на крају књиге, може се видети да су све књиге ове пенталогije биле завршене већ 2008, а *Озар* 2012. Ипак, у пенталогiji, специфично у књизи *Свет у нигдини*, има чак и прозних записа још из 1993. године.) Међутим, сама реч Озар (или име Озар) није оригинална. На пример, Озар Хаторах [хеб: *זרר חטור*] значи ризница Торе. Такође, постоји село Озар у Ирану као и два округа у Индији; постоје и аеродром и религиозни храм у Индији с именом Озар (*The Vigneshwara Temple or Vighnahar Ganapati Temple of Ozar*). Чак постоји и село у Пољској *Ozar* ['*ɔʒar*]. У Турској постоји презиме *Özar*; такође и у Америци (САД), као и име компаније.

Како је моја идеја о епу и о *Озару* полако сазревала, тако је и план о формалном поступку постајао амбициознији. Рађале су се разне идеје о различитим формама и модификацијама различитих форми које би могле послужити за ову књигу. Тако је, на пример, сестина била замишљена и у својој најамбициознијој верзији са 36 строфа са 36 стихова и 36 речи, на крају стихова, које би се поновиле 36 пута на различитим местима. Ипак, одустао сам од ове идеје не због тежине задатка већ због осећаја да би тако нешто било нека врста претеривања у формалном смислу.

Такође, имао сам идеју да можда и најдужи песнички део у књизи буде у строфама од шест стихова где би се трећи и четврти стих из прве строфе поновили као први и шести у следећој и тако редом с варијацијама и модификацијама у зависности од тога колико је оваквих потенцијалних целина могло бити. Ипак, ово сам оставио за неку другу књигу потенцијално као и идеју да нека будућа књига буде компонована само од сонета и то највероватније дуплих, али у већем броју.

Како у српској поезији раније није било популарних форми као што је сестина, на пример, одлучио сам да у овој књизи употребим близу 20 форми које нису само плод нечијег индивидуалног експеримента већ су их употребљавали различити песници у свету током времена. Неколико оваквих форми, појавило се први пут у мојој књизи *Плес времена*, објављеној 2007. године, мада нису присутне у

овој. (Ове друге форме су виланела, пантоум, триоле и канциона.)

Када сам на крају одлучио да приступим реализацији овога дела осећао сам се као да стојим пред неким огромним каменом који је био велики као планина, а ја наоружан само длетом. Знао сам да желим да своје идеје и своју причу саопштим на један нов начин али сам се у исто време осећао беспомоћним пред овим великим каменом који је захтевао да буде обрађен и савладан са свих страна и који је захтевао своју коначну физиономију и склад независно од тежине задатка. Овај имагинарни камен стојао је испред мене као инспирација и препрека у исто време; као мера и оријентир; као проба талента и снаге или снаге талента; као потенцијални изговор за одустајање, али надасве као изазов који је морао бити савладан.

ФОРМАЛНИ ПОСТУПАК

PROSIMETRUM – КОМБИНАЦИЈА ПОЕЗИЈЕ И ПРОЗЕ

Комбиновање прозе и поезије није ништа ново, а латински термин *prosimetrum* који се користи за ову форму настао је у XII веку. Међутим, ова форма присутна је и у неким књигама Старог завета, затим у *Махабхарати* (IV век пре нове ере). Још се Менип из Гадаре служио поезијом и прозом за своје сатире да би ову праксу наставио Петроније у *Сатирикону* (први роман старог Рима) у првом веку наше ере,

као и други римски аутори. Затим, ту је Боетијево (*Anicius Manlius Severinus Boethius*; 480-524. ili 525) дело, *Утеха философије (De consolatione philosophiae)*, 524. године. Ова форма је прилично присутна у западној литератури, као и у литературама Истока (*Хиљаду и једна ноћ*).

Током целог овог процеса главна идеја била је да напишем песничко-прозни еп, евентуално у две књиге *Света у нигдини*, а не пет књига у виду пенталогije која се наметнула као коначни облик књиге. Како сам имао и доста старих материјала о чему сведоче напомене, на крају сваке од књига, *Свет у нигдини*, у таквој структури и још увек без *Озара*, није у довољној мери представљао, или дочаравао, жељени склад, логичку симетрију као и симетрију златнога пресека или кључа који надилази просту и уобичајену логику.

У првом делу *Озара*, форма се сама од себе наметнула и у њој има одјека или дочаравања атмосфере која се могла постићи само хексаметром. Овај дуги стих има више сличности с хексаметром него, рецимо, са дугим Витменовим стихом присутним у *Влатима траве*. Међутим, већ сам сусрет са Шекспиром, у другом делу *Озара*, олакшао је формални поступак, или избор формалног поступка до те мере да се само постављало питање варијације сонета који ће бити у игри или како да се у овој форми оствари нешто ново. То је резултирало двоструким сонетним венцем, што је први такав случај у свету.

У мојим ранијим књигама, иако је рефлексивност била једна од главних карактеристика, ипак је философија била много више имплицитна него у овој књизи која у појединим деловима обрађује чисто философска питања на очигледан и систематски начин. Понекад је ово у форми дијалога, као што су разговори са вилом и Арноом; међутим, у разговорима са Арноом, доминантна философска црта омекшана је дозом ироније па чак и сарказма.

УПОТРЕБА РАЗЛИЧИТИХ ФОРМИ

Већ смо навели да је у овој књизи употребљен велики број песничких форми (17) које нису раније коришћене у српској поезији, а четири никада нису коришћене нигде у свету. Ипак, употреба било које форме не сме бити сама себи сврха. Да је мој циљ био само да обогатим српску поезију примерима различитих форми, могао сам написати књигу која би садржала неке од форми присутних и коришћених у свету или чак и већину од преко 300 различитих форми од којих велики број, нажалост, никада није коришћен у српској поезији. Идеја да се у специфичној књизи, са искључиво овом наменом, понуди пример свих ових форми на српском језику, уз одговарајуће напомене и објашњења, сама по себи није лоша.

Али мој циљ је био другачији и проистекао је из дилеме коју пре свега намеће модерно време као такво. Наиме, како и каквим средствима створити модерни еп ако је то уопште могуће? Свакако да је

могуће и данас написати књигу у српском, трохејском, десетерцу или чак послужити се хексаметром, или александринцем или било којом врстом традиционалне метрике или прозодије али да ли би то било најбоље решење? Само ако пођемо од идеје ако не саме оригиналности, оно ипак засићености таквим делима, а пре свега достигнутим врхунцима у њима, поставља се питање, чему би такав избор служио? Оваква идеја намеће питање, да ли је могуће, хипотетички, достићи Хомера служећи се његовим алатом и поступком, или му се и близу приближити; нарочито, да ли је ово могуће ако знамо да се 700 година после њега, неко други, као Вергилије, на пример, тако добро доказао ходајући истим путем и користећи иста или слична средства, као и многи други?

Све ове оправдане дилеме саме по себи намећу одговор да је скоро немогуће у модерном времену и помишљати на стварање неке врсте епског дела користећи се старим средствима. Ово је бесмислено и са поетичког и са вредносног становишта ако само пођемо од идеје да књижевно дело мора садржати и неку врсте новине да би заслужило статус уметничког дела. Слажемо се да новина не мора бити само формална већ да она пре свега мора садржати неку дубљу, суштинску димензију. Ипак, ако бисмо само узели за пример дело из релативно новије књижевне историје, као на пример Гетеово дело „Херман и Доротеја“, долазимо до закључка да неко ново дело писано на сличан начин у формалном смислу не би привлачило велику пажњу данас.

Рецимо, мени су прилично одговарали десетерци

коришћени у трећој књизи, *Свет у нигдини* (друга књига, после „Трећег сна“) и лако ми је полазило за руком да их пишем. Таква је песма „Истина“ на пример. Међутим, чак и у оваквим песмама, брзо сам одступао од задатог обрасца, нарочито на крајевима појединих песама. Већ следећа песма, „Молитва празнине,“ одступа од обрасца и у њој имамо већ у првој строфи употребу првог стиха са десет слогова, другог са девет, трећег са десет и четвртог са девет. Цела ова песма има десет строфа од којих све имају по четири стиха, осим осме и девете које имају по пет стихова. Али, последње две строфе опет садрже драстичну промену, па стихови у претпоследњој строфи имају овакав број слогова: 8, 11, 4, 4, 4, а последња строфа има овакав број слогова у стиховима: 5, 5, 5, 8.

На овај начин, не пратећи строго формалне захтеве задате форме, мислим да сам успевао да боље пратим органску путању саме мисли и самога језика него што би то било могуће простијим механичким приступом и задовољењем строга, али ограничавајућег, захтева. Чинило ми се оправданим да покушам да опонашам саму природу. Ништа у природи није сасвим савршено и управо нам се та „несавршенства“ често чине „најсавршенијим“ и најлепшим: кривудава линије планина, камењари, кањони или дрво које својом асиметријом привлачи највећу пажњу.

Најлепши искуства која сви ми доживљавамо у природи нису неминовно и најудобнија. Авантура

било које врсте, па и интелектуална, не подразумева и највиши степен удобности. Интелектуална авантура захтева већу пажњу и укључивање већег броја осета. Често морамо да прескочимо неку празнину, да полетимо у висине или да се спустимо у подземне дубине. Да бисмо боље летели, морамо бити наоружани на одговарајући начин. Као и свака друга, тако и интелектуална авантура подразумева коришћење нестандартних средстава и обогаћење своје апаратуре као и подешавање чула и укуса. Нови доживљај мора бити гарантован и новим средствима. Не можемо правити нови колач који нуди и нове укусе, користећи се истим старим састојцима којима су се многи други користили пре нас.

КОМПОЗИЦИЈА

Принцип симетрије и баланса присутан је у самом распореду књига и наслова – *Озар, Свет и Бог, Свет у нигдини, Свет и људи, Дом светлости*. Наслови прве и пете књиге садрже у себи идеју светлости док су три средишне књиге постављене тако да у њиховом центру буде највећа књига целе пенталогije, *Свет у нигдини*. Ова централна књига, чији наслов служи и као наслов целе пенталогije, дупло је већа од осталих књига појединачно. Испред ње налази се *Свет и Бог* као логичка последица прве књиге, и иза ње *Свет и људи* као директно враћање у земаљску димензију која се наставља у *Дому светлости*.

Светлост као лук повезује прву и пету књигу овога петокњижја. Иако смо навели да је Озар настао инверзијом женског имена Зора (али и истоимене појаве која претходи јутру са свом даљом симболиком), ипак је озарење оно што је неодвојиво од овог имена или његове употребе у овоме делу. Како је Озар врховни Бог у новоствореној хијерархији, логично је што је друга књига петокњижја насловљена *Свет и Бог*. На овај начин имамо, најпростије речено, божанску димензију представљену у прве две књиге. Али, непосредно пре *Дома светлости*, налази се књига *Свет и људи* која упућује на људску димензију. Између божанске и људске димензије ове пенталогije налази се *Свет у нигдини* као пролаз или прелаз из једне у другу димензију и као појам и идеја која обједињује не само целу књигу већ и саму идеју универзума и Апсолута, те тиме и самог Озара. Морамо нагласити да за разлику од остале три књиге (*Свет и Бог*, *Свет и људи*, *Дом светлости*) прва књига, *Озар*, има две књиге од којих је друга *Шекспир у свему*, а трећа књига, *Свет у нигдини*, такође има две књиге.

Ипак, ова пенталогija може се читати независно од званичног распореда појединачних књига а да се скоро ништа у читалачком искуству и не мора променити. Ово нарочито важи за прве три књиге петокњижја. Усуђујемо се да тврдимо да чак и ако би се књига читала са различитих места у свакој књизи појединачно, читалачко искуство не би било знатно промењено нити би се много изгубило таквим алтернативним читањем.

Слагањем каменчића у мозаику *Света у нигдини*, желео сам да на неки начин отворим нова врата у свету литературе и уметности. Коначни резултат овог напора јесте дело у пет књига које у себи садржи елементе, могло би се рећи, епског дела, лирике, есејистике, философије, па чак романа и драме. Желео сам, између осталог, да укажем на то да само новина коју оправдава вредност јесте предуслов за уметничко дело, односно да без задовољења овог предуслова и нема правог уметничког дела. Да ли сам у овоме успео, најмање је на мени да судим али тврдим да само она песничка и прозна дела која доносе нешто ново на бази вредности јесу уметност, док је све остало популарна или комерцијална проза, ако говоримо о прози или испразно стихоклепство, ако говоримо о поезији.

Многи људи, нажалост, доживљавају уметност као нешто лако што долази као последица талента или као нешто што се релативно лако може научити и можда чак независно од талента остварити. Овакав став је у бити погрешан и непоштен јер прикрива прави задатак, суштину и сврху уметности. Овакав став умањује и захтеве уметности јер ствара илузију код тзв. „писаца“ да релативно свако може бити писац. Али, многи „писци“ не схватају да литература није слагање „лепих“ реченица као што ни сликарство није само слагање лепих боја. Упуштање у праву авантуру уметности захтева макар минимум дантеовске амбиције, талента и

жеље да се створи нешто ново на најбољи могући начин, употребом целог рационалног и ирационалног као и емоционалног и интелектуалног потенцијала ствараоца и његове или њене мудрости и занатског умећа да створе дело вредно опстанка, које ће одолети суду времена.

МИСАОНЕ ЕМОЦИЈЕ И ИДЕЈЕ

Да ли је дилема која се своди на стриктни избор између философије и поезије искрена и оправдана? Наводимо неколико симптоматичних идеја: „Никада ниједан човек није био велики песник, а да није у исто време био и изузетан философ.“⁹ „Поезија садржи философију као што душа садржи разум.“¹⁰ „Треба писати философски текст искључиво као што се пише песма.“¹¹ Сувишно је спомињати Лукреција и његово дело *О природи ствари* (*De rerum natura*) као вероватно најочигледнији пример преплитања поезије, философије и науке.

Ако се сетимо старих Грка из Хомеровог времена, онда ћемо се сетити да код њих дух и тело нису били тако одвојени као што су данас. Међутим, ово раздвајање почело је већ само неколико векова после Хомера. Изгледа да је дуализам или дихотомија постала и историјски образац и образац размишљања модерног човека који као да мора све да дели да би

⁹ Самјуел Тејлор Колриџ (*Samuel Taylor Coleridge*)

¹⁰ Виктор Иго (*Victor Hugo*)

¹¹ Лудвиг Витгенштајн (*Ludwig Wittgenstein*)

разумео. Али, постоје различитости или ентитети који, иако наизглед различити, нису различити онолико колико мислимо. Наиме, можемо поставити просто питање: постоји ли паметна емоција? Шта је емоција у свом дубљем значењу, и шта је рађа, а шта је мисао? Да ли је граница између осећања и мисли толико јасна и видљива? Шта храни мисао а шта храни емоцију? Да бисмо макар донекле схватили природу и једног и другог, морамо се потрудити да потражимо одговор на макар нека од ових питања.

Уколико желимо да одмах разјаснимо ове дилеме и укажемо на неке од поетичких константи и базичних поетичких чинилаца моје поезије, онда морамо истаћи да у мом случају граница између поезије и философије није, нити би требало да буде, толико јака и видљива. Друго, разлика између света осећања или емоција и мисли или идеја није, и не би требало да буде, толико велика и видљива. У бази једног је оно друго и обратно: у основи осећања је мисао, а у основи мисли налази се осећање. У хијерархији мојих вредности, свест је у основи свега па и осећања и емоција. Али, мисао у којој нема емоције нема снагу живота. Само мисао која је храњена емоцијом има животну и делотворну снагу. Само таква мисао може родити идеју као нешто оригинално. Овакве идеје настају као последица емоција много више него као последица простог размишљања.

Ми смо безусловно прихватили логику картезијанског духа не питајући се шта права

емоција јесте. У свету моје хијерархије вредности, идеје се налазе у самом врху, а идеје су у том истом систему много више производ емоција него мисли. Овакве емоције, које имају моћ да рађају идеје, ја сам већ на другом месту дефинисао или означио као оплемењене емоције. Описмењене емоције постају носиоци идеја. У овом смислу, иако ја нисам позван да о томе судим, мислим да је погрешно у мом делу правити велику разлику између емоција и мисли односно тежити ка овој дихотомији или је истицати. Ово је само један од разлога зашто инсистирање на овој разлици може, уколико сам у праву, садржати извесне непрецизности и наводити на странпутице.

Као пример дубоких мисли у служби поезије можемо навести епиграме, а међу великим писцима који су писали изврсне епиграме налазе се Марцијал, Шекспир, Монтењ, Гете, Вилијем Блејк, Волтер, Оскар Вајлд, Марк Твен и многи други. Епиграми су, као што знамо, врло кратки, убојити и могу бити иронични, сатирични и хумористични (али то није неопходно). Ако бих тражио најбољу дефиницију за њих, онда бих рекао да су епиграми емоције које су научиле да певају. Емоције које певају постају и врхунске идеје и мисли. Понекад је мисао само прерушена емоција која је тежила свом најбољем могућем или најефектнијем оспољењу. Емоција која жели да буде схваћена у својој најдубљој сржи има потребу да се представи као мисао. Зато епиграми које најчешће и доживљавамо као дубоке мисли и сами спадају у стилске фигуре

или у тропе у ужем смислу. Настављајући у овом правцу, усудио бих се да тврдим да су идеје (најдубље мисли) само прерушене емоције, односно да су мисли стилске фигуре емоција. Оваквих епиграма или прерушених емоција мислим да има на претек у *Свету у нигдини*, а можда су најочигледнији у књизи *Дом светлости*, у циклусу „Газали“ где је скоро цео тај циклус сачињен од њих или њима сличних формулација.

Независно од тога да ли говоримо о поезији или о прози, писац увек жели да своје идеје и поруке саопшти на најефектнији могући начин и да оствари што бољу комуникацију с потенцијалним читаоцима. Један од најефикаснијих начина да се ово оствари јесте употреба стилских фигура (тропа). Међутим, фигуративан језик није сам себи сврха; односно, ако би идеално постојао бољи и још једноставнији начин преношења уметничког садржаја, онда би он могао потенцијално заузети место стилске фигуре у датој ситуацији.

У том смислу епиграми и јесу добар пример како сама мисао својом убојитошћу, или парадоксом, постаје стилска фигура или троп. Ако узмемо за пример најбоље писце који су се истакли, између осталог, и многим мислима које данас цитирамо, долазимо до закључка да овакве мисли или изреке нису неминовно украшене стилским фигурама, већ оне саме као такве постају стилске фигуре. Рецимо, Шекспирове речи, „све је добро што се добро сврши“, или библијско „не чини другима што не

желиш да други чине теби,“ откривају да и без фигуративног украшавања, добро саопштена мисао, сама постаје фигуративан говор. Наводимо још два примера: „Што корумпиранија држава, то бројнији закони.“¹² „Ако не желите да будете заборављени одмах после смрти, или пишите ствари вредне читања или радите ствари вредне писања.“¹³

КОСМОГОНИЈА И РЕЛИГИЈА

Да ли би била могућа религиозна свест да у њеној бити није одувек била упитаност како о настанку света, тако и о настанку и смислу живота? Ово питање је више реторичко јер се некако намеће да оно што највише храни религиозну мисао и идеју управо и јесте мистерија самога света и живота, мистерија постања. Покушавајући да одгонетне ову мистерију, човек се од најранијих времена сударао са ограниченошћу своје мисли и њене моћи да обухвати свет или га објасни на разумљив и прихватљив начин. Највероватније да је ова немоћ проницања у саму базу бивствовања, те досезања прапочетка као логичког импулса целог будућег развојног процеса, била и основ прве идеје о Богу. На тај начин је мука проницања у непроницљиво на неки начин ублажена јер је пронађен одговор не само на највеће од свих питања већ и на друга

¹² Тацит (*Publius ili Gaius Cornelius Tacitus*)

¹³ Бенџамин Франклин (*Benjamin Fanklin*)

могућа, а наизглед нерешива, питања.

У овом смислу космогонија је у бити скоро свих важних религиозних текстова од најстаријих времена до данас. Једно од основних божјих не само својстава већ циљева јесте стварање света, а космогонија се бави стварањем света. Космогонија је оно поље које мора да нам понуди не само апстрактну идеју Бога као ствараоца, ако говоримо о религијама, већ и начин како је Бог створио свет. Пошто је Бог почетак свих почетака, од Бога све креће. У религиозним системима, космогонија као објашњење настанка света увек мора, директно или индиректно, објашњавати или упућивати на Бога. На тај начин, творац је неодвојив од своје творевине и као такав, рецимо у *Библији*, он директно надгледа и свет и живот у свим својим деловима и делићима; он, између осталог, награђује и кажњава.

С друге стране, космогонија која у својој бити само тежи објашњењу света и његовом настанку, као што чини философија, не мора неминовно садржати или се бавити идејом Бога. Оно што је неизоставно у религији није аутоматски неизоставно у философији. Ипак, свако ко се бави философијом, а ко је нарочито заинтересован за космогонију, мора дотаћи ово питање пре или касније. Наиме, сам покушај одгонетања како је нешто настало из ничега или како је настао живот, мора водити ка Богу. Чак и ако не желимо да се бавимо овим питањем или чак и ако сматрамо да је оно депласирано самим тим што смо „атеисти“ (ако то

јесмо) оно се ипак намеће као неминовност. А оно је неминовност пре свега због парадигме која влада хиљадама година и која је премрежила до одређене мере мисао свакога човека независно од тога да ли говоримо о људима који не припадају академском свету или свету философије или ако говоримо о људима из света уметности, науке и философије.

Ово дело у свом амбициозном науку покрива и ова питања не зато што то амбициозни науку намеће већ из органске потребе аутора да трага за одговорима на нека од ових питања и, у исто време, из органске потребе самога дела са оваквом тематиком, садржајем, структуром и обимом. Ово дело и почиње неком врстом космогоније и покушајем да се изнуди такав одговор од Хомера који нас је ипак ускратио за овакав један одговор али нас је упутио даље ка Озару, врховном Богу, од кога морамо тражити одговоре. Као што већ видимо, ова наша космогонија већ на самом почетку открива да ће бити саздана преплитањем религиозног, философског и песничког или философско-песничког, или религиозно-философско-песничког. На овај начин, ми смо и овде умањили неизоставну дихотомију старе парадигме упућујући на могућу парадигму „новога света“ у којој дихотомија, или дихотомије, ове врсте неће имати толику снагу. Чини нам се да је читаоцу, већ после читања првих страница ове књиге, јасно да у овоме делу и ако граница између песничке, религиозне и философске мисли није избрисана, она је смањена и сведена на најмању могућу меру.

У *Свету у нигдини* и религија и философија ничу из поезије. У овоме делу, идеја прве молитве објашњена је путем прве песме. Први врач или први верник био је и први песник. Прва реч којом се човек обратио Богу, морала је проистећи из његовог поштовања према Богу. Као таква, прва реч је морала бити свечана јер молитва није била упућена било коме, него свемогућем Богу. А да би била свечана, прва молитва (или молитве које су за њом уследиле), морала се трудити да буде и лепа. Нешто што је свечано по природи ствари мора да буде и лепо, а то је база естетике. Касније се развијала идеја или мисао у сва три правца – као поезија, религија и као философија. Највероватније зато су и најстарији грчки философи писали своја философска дела у стиху.

ЧАРОБНА ИЛИ АПСОЛУТНА КЊИГА

У самој замисли ове књиге била је садржана идеја неке врсте „чаробне“ књиге. То је можда и један од главних разлога зашто је за ову и овакву књигу био врло важан и формални, а не само садржајни, отклон од уобичајеног књижевног или уметничког приступа. У том смислу су ме изненадила и обрадовала, да кажем, размишљања Србе Игњатовића и Душка Новаковића о „апсолутној песни“ или „апсолутној књизи“. Ова радост више се односи на њихово препознавање мојих намера да створим нешто што може да функционише на различите начине и чија

раван није тако лако видљива независно од тога што дело само по себи и не изгледа толико чудно на први поглед.

Међутим, ако дубље уронимо не само у садржај него и у могућности које ова књига нуди, онда увиђамо да потенцијалним комбинацијама постојећих књига и постојећих текстова, читалац може сам да створи и урони у још један већи лавиринт од оног који се на први поглед нуди (повезујемо ово са тврдњом Душка Новаковића да је „Дејан сам по себи, као песник, лавиринт“)¹⁴. Књига се може читати од прве књиге али и од последње. Такође, ова књига се може читати од прве песме али и од последње. У овој књизи се песме могу удруживати и раздруживати; то је могуће чинити у оквиру појединачних књига али могуће је и мешање различитих песама или делова текстова из различитих делова књиге. Зато су речи Србе Игњатовића¹⁵ врло симптоматичне у овом смислу:

„Парафразираћу, опет по сећању, Борхеса. Апсолутна прича, или апсолутна књига, по Борхесу јесте *књига пустиње*. Пешчана, зрнасто недогледна и честично непребројна... У исти мах једна визија и химера. Зар управо то није разлог да жудимо за апсолутном књигом? *Свет у нигдини* Дејана Стојановића јесте, на његов начин, тај оваплоћени сан.“

¹⁴ Душко Новаковић, „Дејан Стојановић – *Свет у нигдини*,“ стр. 135.

¹⁵ Срба Игњатовић, „Оваплоћени сан Дејана Стојановића,“ стр. 21.

Сада наводимо и мишљење Душка Новаковића¹⁶:

„Увек сам се питао, и поводом свог песничког стваралаштва, шта је то тотална песма. Како нам се она објављује, који је начин да је препознамо и, у том смислу, одахнемо с уверењем да смо нешто урадили. Може ли се петокњиже Дејана Стојановића назвати тоталном песмом, оном о којој сваки озбиљан песник сања, још од Хомера? Осетио сам неке такве импулсе приликом читања *Света у нигдини*. Можда је ово идеја о апсолутној песми о којој сам и ја често размишљао и питао се да ли, као таква, може да буде на нивоу једне стране или две и, помало зетечен овом књигом, схватио сам да је апсолутна песма овај обим (*Свет у нигдини*); нема другог обима. Ово је једна апсолутна песма, једног апсолутног мисаоног система који ради уздуж и попреко свих наших цивилизацијских наслеђа.“

КЊИЖЕВНА СРЕДСТВА И СТИЛСКЕ ФИГУРЕ

Без намере да се вредносно одређујем према сопственом делу, желим да укажем на неке књижевне чињенице (да их тако назовем) као такве, ради потенцијално лакшег разумевања и маневрисања кроз донекле компликовану књижевну грађевину *Света у нигдини*. Ако свој поглед усмеримо према ужем подручју стилских фигура, тропима, и ако обратимо пажњу на саму дефиницију тропа, закључујемо да је то употреба речи, фразе или слике у уметничке сврхе. Кенет Бурк је у својој класификацији навео да

¹⁶Душко Новаковић, „Дејан Стојановић – *Свет у нигдини*,” стр. 136.

су метафора, метонимија, синегдоха и иронија главни тропи, а као што знамо тропа има више од 100 укупно.

Сам наслов петокњижја *Свет у нигдини*, упућује на алегорију (троп), или метафору, која је представљена светом у нигдини. Цела књига *Свет у нигдини* је алегорија или метафора, троп, као што је, без жеље за поређењем, и Дантеова *Комедија* алегорија. У том смислу, у свом есеју о Дантеовој *Комедији*,¹⁷ ја сам невелико присуство стилских фигура у Дантеовој *Комедији* објаснио, или протумачио и оправдао, као нешто логично у делу које је цело алегорија и у делу које је цело визија и спектакл. Као такво, оно силином својих слика (а сама слика је стилска фигура по себи) не само умањује потребу за стилским фигурама у класичном смислу, већ их својим општим интензитетом апсорбује и донекле чини непотребним иако говоримо о, вероватно, највећем делу светске литературе. Наводимо параграф у целини:

„Спектакл је незамислив без визије или визија. У Дантеовом свету све је чулно. Ми не читамо о реци, ми је чујемо. Ми не маштамо о жубору, јер Дантеова реч жубори. И Дантеова стилска фигура је у визији – визија у визији, спектакл у спектаклу; Дантеово поређење себе разрешава визијом-сликом. Нема много ребуса код Дантеа. Највеличанственији и најфилософскији песник

¹⁷ Дејан Стојановић, „Идеално дело и идеални стваралац: Дантеова *Комедија*“; „Дела која волимо“, *Зенит*, бр. 9, октобар 2008, Београд: Конрас

(под утицајем философије Томе Аквинског), истовремено је и најједноставнији. Велики, не само песник (управо зато што је философ) већ и философ, нашао је свој *modus operandi*. Предочити свет као да сам свет себе прича или себе испољава својом сликом. Данте не прича о свету, већ прича свет. А можда је највећа тајна у томе да свет прича Дантеа, или да свет у *Комедији* прича себе. Можда је у томе тајна лакоће којом се то постиже, тајна опипљивости, или тајна сликовитости и опипљиве животности сваког детаља, па и најапстрактнијих идеја и визија (а поезија, генерално, не трпи апстракцију), незабележена у историји светске литературе.“

Већ у уводној песми петокњижја, „*Proemium*“, ми имамо прегршт необичних, антитетичких спојева речи, парадокса, метафора, алузија и оксиморона који, по дефиницији, спадају у стилске фигуре или, у ужем смислу, у тропе. Из песме издвајамо: *тамна звезда, пена мрака, путеви светлости, пут памћења, покопана мудрост, оплођавање планете Земље, Медитеран који те је научио да певаш, певај ми из мрака, буди звезда, буди искра, буди нови зрак, буди наша пробуђена нада; је ли свет сан, брод у празнини; да светлост још једном сине са земље и према небу заплови; молитва земаљске светлости; светлост је храна и неба и земље; светлост што плови и сања; светлост је простор и нада, искра и обмана – једини извор покрета.*

У песми насловљеној „*Хомер*“ имамо: *историја*

човека прича; човек храни причу и она њега из корена свог храни; увела светлост; светлост праве приче; док данима пловиш; успавана светлост; светлост праве историје знања; моја наука није моја, моја песма није моја, моје знање није моје; стара прича пева мене; прича је зрак што кроз мене светли; ја само слушам звуке светлости; бивам струна великог гласа; светлошћу дише; светлошћу говори истину прошлости моје и твоје; све што видиш јесте прича, сваки камен, свако дрво и лист; Земља коју газиш јесте највећа прича; ти си њен говор – Земља тебе прича, земља те живи; увек се земљи обрати за одговор – њено памћење дуго крије и твоју прошлост и твоју будућност; Земља све зна и све памти; светлост је извор и Земљине и твоје памети; претвори се у светлост. Све ово наводимо само из прве две песме овога петокњижја које заузимају само четири од укупно 600 страница.

У овој истој, првој књизи, има доста сличних примера, али навешћемо стихове препуне тропа које је користио Душан Стојковић¹⁸ у свом тексту о *Свету у нигдини*: „Исто тако, постоји пупчана врпца између живота и смрти. У песмама Стојановићевим реч је о оживљавању смрти и усмрћењу живота. Игри о главу! Основни придев је *црн*. У песми 'Живот и смрт', поред мора и обале, црни су цвет, уста и вечност. Ево неколиких стихова из ове

¹⁸ Душан Стојковић, „Песме и есеји о дубокој висини Дејана Стојановића,“ стр. 27.

одличне песме, јанусовске, животно-смртне“:

Што смрт сања, живот рађа и буди из сна.

[...]

Живот умире у животу, а смрт живи у смрти;

Живот је лице смрти, а смрт наличје живота;

Живот је цвет што расте из срца смрти,

А смрт црна успаванка умореног Сунца.

Светлост је цвет живота, а сан цвет смрти.

Живот са смрћу игра живота игра;

[...]

Смрти се удвара цветом светлости.

[...]

Из црног цвета ниче цвет светлости,

Певајући светлу песму у црном мору,

Запљускујући светлом пеном црну обалу

[...]

Вечни живот Бога, његова је смрт.

Како већ наводимо делове текста Душана Стојковића, онда морамо истаћи да и сам наслов Стојковићевог текста, „Песме и есеји о дубокој висини Дејана Стојановића,“ садржи један од тропа коришћених у овој књизи – дубоку висину.

Бирамо случајно трећу песму по реду као следећи пример употребе тропа у скоро сваком стиху:

ПУТ УНУТРА

(ЗЕМЉА КОЈУ ТРАЖИМ)

Већ сам на путу, али ово је пут унутра.

Пут налази мене и увлачи у вртлог

У којем ја постајем мој пут,

Постајем земља коју тражим.

*Нема пута напоље. Апсолут нема границе,
А пут без граница нема смисла.
И пут унутра јесте пут без граница,
Али има оквир ума који га обујмљује.
Свет почиње да се отвара као ружа
Из које извире светлост која ме носи.
Ја више нисам ја, мој пут није мој,
Моја снага није моја, мој ум није мој.
Ум који није (више) мој постаје ум
Оног којег тражи. Снага која није
Моја, постаје снага оног који је храни.
На највећем путу – без пута;
С највећом снагом – без снаге;
С умом који није мој, препознајем себе
У светлости оног кога тражим.
Умнији без свог ума, снажнији без своје снаге.
Пут кроз мене пролази (брзином бржом од
светлости).
Постајем пут на путу, ум у уму, снага у снази.
На путу без пута, схватам шта је пут;
Са снагом без снаге, схватам шта је снага;
Мој ум који је већ ум оног којег тражи,
Схвата шта је ум. Мој-његов-ум јесте
Мој-његов-пут. Његов пут је снага његовог ума.
Пут који тражим постаје истина која ме
налази.*

У смислу везе између поезије и философије, наводим још један цитат из поменутог есеја о Дантеовој *Комедији* који прецизно одговара на ово питање:

„Али само питање зашто, или како, и тражење одговора на ова питања, води разрешењу проблема – историјског, научног, уметничког или било које врсте. А то је философија. У уметности, питања зашто и како мање су видљива, али она су у основи уметничког ангажмана, те у овом смислу нема значајне разлике између Платона, Дантеа и Шекспира, на пример. Ако већ помињемо Платона, морамо се сложити са Шелијем (есеј "Одбрана поезије," „A Defence of Poetry“, 1821) који Платона, уз неке друге философе, види као песника (иако Платон ускраћује место песницима у својој држави, што је само потврда, опет, парадокса друге врсте, јер Лонгин сматра да је Платонова подсвесна жеља била да надмаши Хомерову славу).“

Ако и постоји нека дилема у вези са овим питањем, то је можда најбоље разрешио Душан Стојковић у већ поменутом тексту овим речима¹⁹:

„Њу [поезију] не ,краси' разграната метафорика ка којој су се и многи савремени песници, и страни и наши – не заборављајући оно што су песници романтизма чинили а што су вртоглаво, и максимално, ускомешали надреалисти – буквално сјурили, већ пише, на први поглед, метафорама посну поезију у којој је мисао једнако важна, ако не и важнија, од емоција. Притом, већ и самим

¹⁹ Душан Стојковић, „Песме и есеји о дубокој висини Дејана Стојановића,“ стр. 24.

тим што песник заступа мисао која се у старту не братими са оном коју су претходници већ заступали, мисао која његовим песништвом влада, острашћена сасвим властитим полазиштем, постаје – опет парадоксално – метафорички заошијана мисао: мисао која у себи садржи све оно ка чему метафора стреми.“

Ово је прилично исти, или сличан, став који сам ја заузео у свом есеју о Дантеу (опет, без жеље за поређењем). Кључне речи у овом Стојковићевом ставу јесу речи – „на први поглед, метафорама посна поезија“. Стојковић је схватио да функција овакве поезије, оваквог писања и оваквог пројекта није, и не може бити, апсорбована или исцрпљена нецелисходном потребом за тропима као обрасцем или задовољењем туђе потребе ако би то реметило дубљу архитектонику дела, и садржајно и формално. Другим речима, троп у оваквом делу, које је цело алегорија и метафора заснована на парадоксу (такође тропу), не треба да буде циљ саме себи и не може бити исти као у појединачним лирским песмама нити је његова функција иста.

Као и са примерима из прве три песме прве књиге, исто можемо урадити и са прве три песме треће књиге, *Свет у нигдини*. Ако пођемо од песме „Црна светлост“, друга песма по реду у трећој књизи, закључујемо да је сам наслов оксиморон. Првих 13 стихова песме које наводимо овде садрже тропе и у том тону је цела песма која има 62 стиха.

Мрак је вечност успавана

*Замрзнута ван трајања,
А светлост је песма распламсана –
Буђење, зора и трајање.
Мрак је зима што светлост скрива,
А светлост – пролеће –
Мрака спас и нада;
Мрак је моћни чувар светлости,
А светлост мрак од мрака чува.
У светлости вечност цвета
Вечног цвета,
Радује се путу и кретању,
Радује се двору никлом у нигдини.*

Првој песми треће књиге вратићемо се али овде наводимо и прве четири строфе треће песме, „Ништа се никада није десило“. Прва строфа се понавља као последња (шеста). И ова песма, очигледно, у самом наслову садржи троп у виду парадокса.

*Нико никуда није кренуо
Ништа се никада није десило
Само је сан нас чекао
Да се у њега уселимо*

*Нико од никог није већи
Ништа се ником неће рећи
О малом сну без почетка
О малом срцу што све(т) рађа*

*О малом Сунцу пре свих сунаца
Црном извору светлости
О усни што љуби празнину*

И (дуго) чека да је оплоди

О муци, болу и лепоти жеље

Да жеља сама засветли

Да сан постане светлост

И да се из светлости сања

Као и у претходној песми и у овој имамо, у сваком стиху, употребу карактеристичних тропа.

ИРОНИЈА И САТИРА

У четвртој књизи пенталогije, *Свет и људи*, цео циклус „Клопке“ садржи сатиричне записе препуне ироније (троп) и сарказма. Неки од наслова и сами упућују на сатиричан садржај текстова: „Фантазмагорија,“ „Међународна слава,“ „Политички дисиденти,“ „Књижевни дисиденти,“ „Бирографија,“ „Књижевна бирографија,“ „Бестселери.“ Наводимо „Књижевну бирографију“ у целини.

Бори се за чланства у удружењима, за чланства у жиријима, за чланства у редакцијама часописа; по могућности за чланства у академијама. Помало чита, помало пише, а понајвише се договора са собом о важним потезима, важним сазнањима, важним наградама, важним писцима које планира да вечно устоличи у историју путем разних чланстава и многобројних награда које додељује по договору и наговору врховних бирократа који све знају, не само о литератури, већ и о тајним заверама, о масонима који вребају на сваком ћошку да неког

разапну, а другоме украду душу и продају је неком непознатом ђаволу о којем само врховни бирократа поседује тајно знање које не дели; о историји, о духовима, о несталим континентима; ко је коме шта рекао у поверењу. Све пролази кроз уши врховних бирократа који будно прате да се неки улез не увуче у њихове редове и поремети ред и распоред вредности у којем је све унапред одређено и где се свачије место зна, свачији потенцијал, дар и положај у историји.

Велики број текстова у овој књизи, били они прозни или песнички, садржи иронију као један од најзначајнијих тропа, али приметни су и други тропи саопштени у виду епиграма, афоризама или гнома. У овом делу више се задржавамо на иронији које има на претек у четвртој књизи пенталогиче; међутим, иронија је присутна (па чак сарказам и сатира) и у разговорима са Арноом, у другој књизи треће књиге *Света у нигдини (Нигдина у свету)*. Карактеристични делови у овом смислу јесу делови разговора са Арноом у којима се расправља о Ђаволу, као и делови о ветру у речима. На пример:

– Зато ти береш ветар уместо да га ствараш.

АРНО: Да.

– Створити ветар је немогуће. Убрати ветар је немогуће, такође.

АРНО: Могуће је убрати нешто од света и то што уберемо изгледа дефинитивно и једноставно. Једна реч у себи крије друге; један ветар крије све ветрове, све светове и речи. Свет је један. И није

га потребно делити, превише, безбројем сувишних речи.

– Речи га не могу поделити.

АРНО: Речи не могу поделити свет, али могу нас оделити од света лукавствима.

– Онда се свет од нас удаљава речима.

АРНО: Као помахниталим ветровима који нас савијају и носе лево-десно, бацају горе-доле, подижу, па опет бацају доле.

– То значи да нас од света дели реч.

АРНО: Од света нас не дели реч него лажна реч и сувишак речи.

– Зар није једноставније мање говорити.

АРНО: Јесте, али онда речи које не значе ништа бивају откривене.

– Ово је, изгледа, прави лавиринт речи. Ипак, ствар је једноставнија него што се чини на први поглед. Зашто се онда људи толико муче кад изгледа да се ствар може некако решити?

АРНО: Зато што циљ многих није да кажу нешто, него да узму од света нешто што им не припада.

– То је опсенарство.

АРНО: Моћ је много важнија произвођачима ветра, или речи, од речи. Они не живе за реч, већ од речи.

– То изгледа као неки ђавољи пакт.

АРНО: Шта је Ђаво?

– Реч.

АРНО: Чија реч?

– Људи се користе њоме.

АРНО: Да изразе шта?

– Мрак и зло.

АРНО: То значи, опет, морамо им веровати на реч?

Али, ако као и на почетку ове анализе везане за тропе, пођемо само од првих песама првог циклуса књиге *Свет и људи*, већ у првој песми, „Сунце и морске звезде,“ сусрећемо се са тропима:

Шкољка наслоњена на уво

Музичка кутија која скрива

Тајни шум свемира и његове ноте

...

Овде, са Сунцем које нам долази у посету

Такође се са тропима срећемо у прозаидама које следе:

Море је објава истине и њена тајна; нешто што волимо и нешто чега се плашимо; нешто што награђује и нешто што кажњава. Морем се додирује бескрај, а разговор с њим, разговор је с бескрајем.

(„Море и небо“)

Или:

Поред воде, свет се отвара и тишина почиње да прича. Тишина која открива и дан и ноћ. Тишина која је чула многе тајне, била сведок бродолома, сведок рађања обала и њихових потонућа. Тишина која износи свет на површину.

...

*Тишина крије целу стварност, сваки прошли и
будући тренутак; тишина је збир свих звукова,
свет свих светова; она је бесмртна; у њој и даље
живе умрле слике. Тишина је невидљиви радар
света; његова библиотека и кинотека. Из
тишине свет извире и у њу улива се.*

...

Отврати тишину, значи отврати свет.

(„Море и тишина“)

Ако сада ускочимо у пету књигу, *Дом светлости*,
можемо, као и раније, узети само стихове из прве
три песме које су у исто време писане у слободном
стиху.

Да ли је могуће закључати свет

Да стално не бежи

Сместити га између

Две успомене

Али шта радити у закључаном свету

Бити заробљен између почетка и краја

(„Нада и успомена“)

Реци светлост

И буди светлост.

Осветљен светли.

Реци ватра

И буди ватра.

Горена гори.

*Реци вода
И буди вода.
Пловљена плови.*

*Реци ваздух
И буди ваздух.
Удисан диши.*

(„Буди светлост“)

*Оглуши се на повике, на препреке
Оглуши се на хроничне болести
Које само снажан лет лечи
И лети далеко
Немој стати
А ако те питају куд си се упутио
Само им реци:*

Некуд врло близу

(„Земља у којој љиљани не умиру“)

На крају наводимо пример из треће песме, „Мрак“, која се налази у другој књизи, *Свет и Бог*:

*Најцрња тачка је најблиставија звезда, али своју
светлост од мрака крије. У њој заробљена, црна,
светлост згуснутог мрака спава,*

*У свом мраку од мрака се крије,
У мрак бежи од мрака,
Мраку се мраком супротставља*

*И у најдаљу даљ себе потоне
Где ни небиће не може је наћи
Кад одлучи да спава.*

Песму „Мало и велико небо“ намерно смо оставили за крај иако је она прва песма треће књиге јер је о овој песми посебно писао Милан Лукић,²⁰ а директно или индиректно дотицали су је и други аутори заступљени у овом Зборнику. Ова песма заслужује посебну пажњу и због тога што у концептуалном смислу, а и у смислу скривених философских значења, можда садржи одговоре на нека од могућих питања која нису стриктно поетичке природе.

МАЛО И ВЕЛИКО НЕБО

Не желећи да анализирамо ову песму нити да се према њој вредносно одређујемо, желимо да укажемо на само једну њену димензију, а то је однос великог и малог. Ова идеја има и своју песничку и своју философску димензију. Прво логичко питање које ова песма намеће јесте да ли је уопште могуће да мало буде веће од великог. Ако кажемо „велики космос,“ како истиче Милан Лукић, то је скоро као нека врста плеоназма, јер се подразумева да је космос велики. Ипак, да ли се подразумева шта је небо? Да ли стварно знамо шта је небо? Да ли се

²⁰ Милан Лукић, „Симболика великог и малог неба – нека од могућих значења,“ стр. 84

можда подразумева да је небо космос? Ни на једно од ових питања не можемо потврдно одговорити са сигурношћу. Оно што ми доживљавамо као небо или небески свод, ноћу би било, да нема звезда, тотални мрак, док дању, то исто као последица светлости и ако нема облака, постаје плави свод.

Али, да ли је оно што ми доживљавамо као небо, пре свега, илузија? Мрак који видимо ноћу и иста празнина коју видимо као плави свод дању, чак и ако није илузија, више је одраз нечега непостојећег што нам се представља као „црна празнина“ ноћу или као „плава празнина“ дању, уколико нема фактора који ометају мрак (месечина на пример) или ометају светлост (облаци). Ако гледамо на небо као феномен на овај начин, онда можемо закључити да је небо као такво ништа. Постоји само наша перцепција о небу диригована стањем у спољашњем свету које нам се представља (небо) на један начин, као последица различитих природних феномена, а не као нешто што само по себи постоји.

Ако бисмо прихватили ову идеју, онда лако долазимо до закључка да нешто непостојеће нема величину те тиме не може бити ни мало ни велико. Али, ако и поред тога схватимо или прихватимо небо као метафору Нечега, ако кажемо да небо јесте то првобитно Нешто, онда оно као такво мора имати и неку врсту величине. Ипак, како помињемо првобитно Нешто, оно не мора имати у свом првобитном облику ништа што би се могло сматрати физичком величином али мора имати

нешто што се може сматрати вредносном величином у ширем смислу. Оваква вредносна величина, као потенцијал, у себи може садржати и могућност физичке величине.

Управо овај потенцијал првобитне суштине или вредности јесте и примордијални извор сваке величине. Једном рођена величина, без обзира на свој будући развој, јесте једна величина, ма колико универзална била и ма колики универзум, или колико мноштво, садржала. Као таква, ова величина је добила и свој физички израз који првобитна величина није имала па би се могло, на површинском нивоу, закључити да је и већа. Међутим, ако заплavimo дубље у саму природу потенцијала првобитне суштине, тога првобитног нечега које именујемо као Нешто, онда схватамо да је оно, иако безвеличинско, да тако кажемо, ипак својим потенцијалом веће од сваког свог појединачног отелотворења, оспољења или остварења. Чак и да нема било ког другог разлога, само у снази свог потенцијала који је у својој бити омнипотенција, он превазилази величину било које дате величине било кога момента те као такав и јесте већи од самога отеловљења себе у времену. Он као првобитно Нешто јесте то безвремено или свевремено нешто. Оно што је свевремено или безвремено нема ни почетак ни крај нити може бити мерено. Све што постоји у времену, ма колико бесконачно изгледало, и временски и просторно, ипак је ограничено трајањем пута.

Без простора нема ни времена. Само простор омогућава пут. Свако кретање подразумева и трајање, а свако трајање подразумева и умирање. Свака смрт је крај или ограничење нечега. Али, ако размишљамо о вечности, да ли вечност може да има трајање? Све што је трајање, мора имати макар неки почетак или макар неки крај или не би било трајање. Односно, ако је трајање могуће и без почетка и без краја, онда се поставља питање шта је то без почетка а које траје? Тешко да бисмо могли тврдити да ишта може трајати ако нема свој почетак, осим ако размишљамо о Богу. Али, ако Бог траје, иако је одувек, онда би он морао и да стари.

Међутим, само оно што је ван времена, што је безвремено и беспросторно, може бити и нешто што не подлеже законима трајања или старења. Првобитно Нешто постоји ван простора и времена и као такво постоји ван трајања. Као потенцијал, оно нема граница и као што нема свој почетак, тако не може имати ни свој крај. Као такво, то Нешто, што је чак физички и непостојеће, јесте веће од сваког свог „физичког отеловљења“. То Нешто, што је из нашег ограниченог угла гледано скоро непостојеће, јесте то „мало небо“, а то нешто велико што ми доживљавамо као свет, космос, независно од тога како га именујемо, јесте то „велико небо“ из наше песме. Али, тај примордијални свет, то скоро непостојеће мало небо, јесте извор сваког великог неба, прошлог и будућег, јесте извор сваког живота, прошлог и будућег. Свако је велико небо из овог

малог потекло и у њега се вратило или улило. Свако је велико небо вриснуло из малог и у празнину самога себе потонуло. Ово мало, „најмање небо“, садржи свако небо у себи, прошло и будуће, и као такво и јесте веће од сваког великог неба појединачно и од свих која су постојала до сада заједно. Оно је чак веће и од свих прошлих и будућих неба заједно јер им не постоји крај те тиме ни граница.

Наиме, не постоји могућност за последње небо као што не постоји могућност ни за прво небо. Теоретски, тек би спој свих неба, укључујући прво и последње, дао величину која би могла бити равна или већа од „малог неба“ првобитне суштине, али ово је немогуће. Зато је „мало небо“ на неки начин увек веће не само од великог неба него и од самога себе. „Мало небо“ је увек један „корак“ испред великог неба. Овај један „корак“ представља вечност у којој нема трајања управо зато што у њој нема ни могућности за било какав физички корак јер у њој нема простора.

ДОДАТАК – ОСВРТ НА ЈОШ НЕКОЛИКО ПЕСАМА

Уколико обратимо пажњу на неколико мање упадљивих песама ове пенталогije, можда ће нам оне указати на то колико наш приступ понекад може бити варљив и чак упућивати на донекле погрешне закључке. На пример, из циклуса „Нада и успомена“, издвајамо песму „Предвечерје“.

*„Пуцај на гол!“ „Додај ми лопту!“
Буде ме дечји повици из поподневног сна,
Пас лаје у суседном дворишту,
Дечји повици мешају се с лавезом.*

*Испред мене шољица непопијене кафе,
Гомила папира и књига које чекају
Да утонем у грају њихових порука.
Никада немамо довољно времена.*

*Последњи зраци помаљају се кроз прозор,
Обриси вољене планине пред очима –
Мој стари пријатељ и учитељ,
Несталним бојама прича нову причу.*

*Излазим на терасу;
Деце више нема у дворишту,
Ни пас се више не чује;
Месец се указује на небу.*

Полако пада ноћ.

Без намере да анализирамо ову песму, можемо поставити неколико питања. Можемо се запитати да ли речи из првог стиха „пуцај на гол“ или „додај ми лопту“ имају само буквално значење везано за конкретну фудбалску игру деце у дворишту или, у метафоричком смислу, упућују и на животне борбе у жељи за остварењем циљева, када се „додавање лопте“ често јавља у виду неопходне помоћи да би се остварили задати циљеви? Да ли и лавез паса

који се меша са дечјим повицима такође може имати и своје другачије, метафоричко значење? Да ли је, у другој строфи, непопијена шољица кафе истовремено и последња па зато и није попијена? Да ли ће и све те књиге за које лирски субјект није имао довољно времена да их прочита ипак остати непочитане? Да ли се, можда, обриси вољене планине, старог пријатеља и учитеља, који несталним бојама причају нову причу опраштају од свог пријатеља-саговорника у исто време и да ли, опет можда, ово није у ствари и последњи њихов разговор – последња-нова-нестална прича која сигнализира коначни растанак?

Зар излазак на терасу не може значити припрему за одлазак из света у којем се више не чује ни лавез паса ни жагор деце а Месец, као симбол новог света таме и тишине, невидљивом руком повлачи субјекта наше песме на стазу осветљену месецином других сфера у којима нема места за животне игре?

Песма „Мацуо Башо,“ *Дом светлости*, циклус „Снежна кућа,“ такође је симптоматична у смислу метафоричког и парадоксалног поигравања са појмовима кућа и прозор. У овој песми домаћин постаје гост у рођеној кући, а сам гост постаје кућа, као што се и домаћин претвара у кућу. Такође, гост постаје и прозор на кући домаћина, која је сама домаћин, као и гост који је у исто време и кућа.

Припали ватру

Док ја напољу правим

Снежну лопту

*Чај који пијемо биће слађи
Док је гледамо
Кроз овај прозор наш*

*У мојој кући
Ја теби гост
Кућа у кући*

*Чај и белина снега
Прозор који није затворен –
Умножавање стварности*

*Ти си прозор на мојој кући, пријатељу
А ја бескућник
Који прави куће од снега*

У песми „Неспоразум,“ циклус „Победа тишине,“ можда је кључни елеменат, или моменат, фотографија која постаје филмско платно јер ова слика-метафора вероватно и најбоље открива зашто се само после неколико речи, изговорених с друге стране телефона, небо смрачило. Ово, такође, открива и разлог зашто је песма насловљена „Неспоразум“ који подразумева и неку врсту раскида или краја нечега.

*Светлост се шири на све стране
Отворени прозори и плаветнило
Букет цвећа на столу чека да буде уручен*

*Фотографија из Фиренце
Међу жутим љиљанима –*

Она се смеје са фотографије

*Та мала слика постаје филмско платно
Видим је у многим градовима
У плесним дворанама и на плажама*

*Зазвонио је телефон
И после само неколико речи
Небо се смрачило*

Пут у себе, или кроз себе, можда је и већи изазов него путовање у сам свет или кроз свет. Никакво знање и никакво искуство немају значај ако нису дубоко проживљени. Дубоко је само оно што је прошло кроз нас и што нас је на неки начин обележило. Тако и свако путовање, свака потрага, па макар она била и потрага за самим Богом, јесте и урањање у себе. Можда је и главна порука ове књиге да свет добија свој прави смисао тек када га дозовемо унутра да док ми пролазимо светом, сам свет пролази кроз нас. То је можда и најбољи лек од бесмисла али и најбољи спас од погубног, леденог, даха нигдине и ништавила. Само вредност и лепота нуде садржај и чине цео пут значајним и вредним труда.

Београд, 23. јуна и 22. септембра 2017.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41.09-1 Стојановић Д. (082)

ЗБОРНИК радова посвећен пенталогии
Дејана Стојановића Свет у нигдини /
уредио Миљурко Вукадиновић. - 1. изд. -
Београд : Удружење књижевника Србије, 2017
(Врњачка Бања : СаТЦИП). - 210 стр. ; 21 см

Тираж 300. - Стр. 5-8: Рекли су о Свету у нигдини / Срба
Игњатовић ... [и др.].

ISBN 978-86-81537-84-8

1. Вукадиновић, Миљурко, 1953- [приређивач, сакупљач]
а) Стојановић, Дејан (1959-) - "Свет у нигдини" -
Зборници
COBISS.SR-ID 247909644

